

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2024

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Doxsan beşinci buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Nəzrin Paşayeva
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks: (99412) 492-86-41

M Ü N D Ə R İ C A T

I h i s s ə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin “cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilmə” ilə bağlı müddəasının şərh edilməsinə dair 28 dekabr 2022-ci il tarixli qərar	5
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 2-ci bəndinin həmin Məcəllənin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 9 yanvar 2023-cü il tarixli qərar	24
“Sosial müavinətlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.0.1.13-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin II və III hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 14 noyabr 2022-ci il tarixli qərar (r/d)	43
Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 12.2, 85 və 114.2.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 65.1 və 318-ci maddələri və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin II hissəsi baxımından şərh edilməsinə dair 18 noyabr 2022-ci il tarixli qərar (r/d)	52
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 259-cu maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin və həmin Məcəllənin 314-cü maddəsinin “Yaşılıqların mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 8 və 9-cu maddələri baxımından şərh edilməsinə dair 29 noyabr 2022-ci il tarixli qərar (r/d)	63

II h i s s ə

Məqalələr

Fərhad Abdullayev. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsindən 29 il keçir	80
Ровшан Исмаилов. Формирование централизованной модели конституционного контроля.....	99
Aliş Qasımov. Ömrünü hüquq elminin inkişafına həsr etmiş fədakar alim	121

III h i s s ə

Tədbirlər, Görüşlər, Səfərlər	128
-------------------------------------	-----

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin “cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilmə” ilə bağlı müddəasının şərh edilməsinə dair

28 dekabr 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin “cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilmə” ilə bağlı müddəasının şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi C.Hüseynin və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri H.M.Seyidin, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvləri M.Mustafayev və V.Babayevin mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ və kriminologiya

kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru S.Rzayevanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, İ.Əhmədovaya Cinayət Məcəlləsinin 178.2.2 və 178.2.4-cü maddələri ilə ittiham irəli sürülmüş, Bakı şəhəri Nərimanov Rayon Məhkəməsinin 29 aprel 2022-ci il tarixli qərarına əsasən barəsində cinayət təqibinə Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsinə əsasən xitam verilmiş və o, cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdir.

Bakı şəhəri Nərimanov Rayon Məhkəməsinin qərarından Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorunun müavini tərəfindən apellyasiya protesti verilmiş və protest belə əsaslandırılmışdır ki, məhkəmə təqsirləndirilən şəxsin əvvəllər Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilməsini nəzərə almamışdır.

Belə ki, İ.Əhmədova 2019-cu ilin sentyabr ayında törətmiş olduğu əməllərə görə Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin 19 avqust 2021-ci il tarixli qərarı ilə Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilmişdir. Eyni zamanda Bakı şəhəri Pirallahı Rayon Məhkəməsinin 25 fevral 2022-ci il tarixli hökmü ilə 2019-cu ilin avqust, 2021-ci ilin may aylarında törətdiyi dələduzluq cinayətlərinə görə təqsirli bilinərək ona azadlığın məhdudlaşdırılması cəzası təyin edilmişdir. Hazırkı iş üzrə onun törətdiyi əməllər 2020-ci ilin yanvar və aprel aylarına təsadüf etməklə, Sumqayıt Şəhər Məhkəməsinin və Bakı şəhəri Pirallahı Rayon Məhkəməsinin müvafiq aktları çıxarılmamışdan əvvəl törədilmişdir.

Müraciətdə göstərilmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin tələbinə görə, şəxs bu Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilir.

Cinayət işinə baxılması zamanı həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada yalnız bir dəfə cinayət məsuliyyətindən azad edilmə ilə bağlı formalaşmış təcrübə nəzərdən keçirilərkən fərqli mövqelərin olduğu müəyyən edilmişdir.

Belə ki, mübahisə doğuran məsələ şəxsin Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslində təsbit edilmiş maddələrdə nəzərdə tutulmuş bir neçə əsasla məsuliyyətdən azad edilməsinin, yəni bir dəfə Cinayət Məcəlləsinin 73-1.1-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin, sonradan həmin Məcəllənin 73-1.2-ci maddəsi ilə yenidən məsuliyyətdən azad edilməsinin mümkün olub-olmaması ilə bağlıdır.

Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin şəxsin müvafiq qaydada məsuliyyətdən yalnız bir dəfə azad olunması ilə bağlı tələbin Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslində təsbit edilmiş hər hansı bir əsasla əvvəl cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin sonradan həmin fəslə nəzərdə tutulmuş başqa bir əsasla məsuliyyətdən azad edilməsinə ehtiva edib-etməməsi, yəni bir dəfə Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinə əsasən səmimi peşmanlıqla bağlı cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin sonradan mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərə görə yenidən Məcəllənin 73-1-ci maddəsinə əsasən məsuliyyətdən azad edilməsinin mümkünlüyü ilə bağlı da fərqli yanaşmalar müşahidə olunmaqdadır.

Müraciətdən həmçinin qeyd edir ki, şəxsin Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət məsuliyyətindən azad ediləndək törətdiyi, lakin sonradan aşkar edilmiş əməllərə görə yenidən cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin mümkün olub-olmaması ilə əlaqədar hüquq tətbiqedənlər arasında müxtəlif mövqelər vardır.

Göstərilənlərə əsasən Bakı Apellyasiya Məhkəməsi vahid təcrübənin formalaşdırılmasına və qüvvədə olan qanunvericiliyin eyni qaydada tətbiq edilməsinə nail olmaq, bununla da hüquqi müəyyənlik prinsipinin tələblərinin təmin edilməsi məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıların qeyd olunmasını vacib hesab edir.

“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun normativ hüquqi aktların rəsmi şərh edilməsi qaydası adlanan 90.2-ci maddəsinə əsasən, normativ hüquqi akt şərh edildikdə onun normalarının məzmunu izah edilir və dəqiqləşdirilir, onların qanunvericilikdə yeri, habelə ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif aspektlərini tənzimləyən digər normalar ilə funksional və başqa əlaqələri müəyyən edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki qərarlarında dəfələrlə qeyd etmişdir ki, məhkəmə təcrübəsində normativ hüquqi aktların müddəaları onların konstitusiya hüquqi mənasına uyğun tətbiq olunmalıdır (“M.Məmmədovun şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati

Prosessual Məcəlləsinin 55-ci maddəsinin bəzi müddəalarının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 29 aprel və “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 132.1.2 və 53-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 11 noyabr tarixli Qərarlar).

Bu hüquqi mövqeyin davamı olaraq qeyd olunmalıdır ki, normanın mümkün olan bütün təfsiri variantları sırasından məhkəmələr yalnız konstitusiyaya uyğun olana üstünlük verməlidirlər. Əgər normanın təfsiri konstitusiya norma və prinsiplərin pozulmasına gətirib çıxarırsa, onun konkret işə tətbiq olunması yolverilməzdir. Məhkəmə təcrübəsi, yalnız normanın konstitusiya tələblərə uyğun gələn məzmununun müəyyənləşdirilməsinə imkan verən, hamı tərəfindən qəbul edilmiş qaydalara uyğun aparılmış təfsirinə əsaslanmalıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin və Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 9 mart tarixli Qərarı).

Buna görə də Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərin həlli ilə əlaqədar, ilk növbədə, cinayət məsuliyyəti və məsuliyyətdən azad etmə institutlarının mahiyyəti, həmçinin Cinayət Məcəlləsinə əlavə olunmuş və şərhli tələb edilən 72-ci maddənin “Qeyd” hissəsinin tənziqləmədə rolu, hüquqi təyinatı və digər maddələrlə funksional əlaqəsi haqqında aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Cinayət törətmiş şəxsin dövlət məcburetə tədbirlərinə məruz qalmalı olması cinayət qanunvericiliyinin ümumi qəbul olunmuş yanaşmasıdır. Cinayət məsuliyyəti cinayət törətmiş şəxsin dövlət adından mühakimə edilməsini, təqsiri müəyyən edilmiş şəxslərə cəza və digər dövlət-məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsini nəzərdə tutur ki, bu da ictimai münasibətlərin qorunmasında, cinayətlərin qarşısının alınmasında, cəmiyyət üzvlərinə çəkindirici təsirin göstərilməsində mühüm vasitə rolunu oynayır.

Bununla belə qanunla nəzərdə tutulan bir sıra hallarda şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi mümkündür. Cinayət məsuliyyətindən azad etmə təqsirləndirilən şəxsi məhkəmənin ittiham hökmündən və dövlət-məcburiyyət tədbirlərinin təsirinə məruz qalmaq vəzifəsindən azad etmək barədə səlahiyyətli dövlət orqanının rəsmi aktında ifadə edilmiş qərardır.

Qeyd edilməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslinə 2017-ci il 20 oktyabr tarixli Qanunla dəyişiklik edilənədək cinayət məsuliyyətindən azad etmə Məcəllənin 72-ci (səmimi peşmanlıqla bağlı cinayət

məsuliyyətindən azad etmə), 73-cü (zərərçəkmiş şəxslə barışmaqla bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə), 74-cü (şəraitin dəyişməsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə) və 75-ci (müddətin keçməsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə) maddələri ilə tənzimlənirdi və müddətin keçməsi ilə bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmə istisna olmaqla, həmin maddələrlə məsuliyyətdən azad etmə yalnız ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən (şəraitin dəyişməsi ilə bağlı, həmçinin az ağır) cinayət törətmiş şəxslərə tətbiq edilirdi.

Cinayət qanunvericiliyinə edilmiş qeyd edilən dəyişikliklərlə Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslinə məsuliyyətdən azad etmənin yeni şərtlərini tənzimləyən 73-1 (mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətindən azad etmə), 73-2 (iqtisadi fəaliyyət sahəsində olan cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətindən azad etmə) və 74-1-ci (narkomaniya xəstəliyi ilə əlaqədar cinayət məsuliyyətindən azad etmə) maddələri əlavə edilmiş, o cümlədən həmin Qanunla Məcəllənin 72, 73, 74-cü maddələrindən “ilk dəfə” sözləri çıxarılmış, 72-ci maddəsinə “Qeyd” hissəsi əlavə edilmişdir. “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndində göstərilmişdir ki, şəxs bu Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilir.

Göründüyü kimi, qanunverici şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad olunması ilə bağlı müvafiq müddəalardan cinayətin ilk dəfə törədilmiş olması tələbini çıxararaq, cinayət məsuliyyətindən azad etmənin “yalnız bir dəfə” tətbiq oluna bildiyini təsbit etmişdir.

Bu dəyişikliklərin səbəbi ondan ibarət olmuşdur ki, əvvəllər törədilmiş cinayətə görə cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən yenidən eyni və ya başqa cinayətlərin törədilməsi Cinayət Məcəlləsinin 16, 17 və 18-ci maddələrinin tələblərinə əsasən nə təkrarlığı, nə cinayətlərin məcmusunu, nə də residivi yaratdığından, həmin əməllər ilk dəfə törədilmiş hesab edilməklə şəxsin təkrar-təkrar məsuliyyətdən azad edilməsini mümkün edirdi.

Qanunverici tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndi ilə məhdudiyyətin tətbiq edilməsi, yəni şəxsin müvafiq qaydada cinayət məsuliyyətindən yalnız bir dəfə azad edilə bilməsinin müəyyənləşdirilməsi şəxsin məhdudiyyətsiz şəkildə məsuliyyətdən azad edilməsinin qarşısını alır ki, burada da məqsəd cəmiyyətdə cəzasızlıq və məsuliyyətdən yayınmağın mümkünlüyü hissənin yaranmasının qarşısını almaq, məsuliyyətdən azad etmə institutunun tətbiqi zamanı Cinayət Məcəlləsinin qarşısında duran vəzifələrə mütənasibliyi qoruyub saxlamaqdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun əvvəlki qərarlarında da göstərilmişdir ki, cinayət məsuliyyətindən azad etməni o zaman əsaslandırılmış və ədalətli hesab etmək olar ki, cinayət törətdikdən sonra təqsirləndirilən şəxsin cəza təyin edilmədən azad edilməsi şəxsin hüquq və azadlıqlarının, bütün hüquq qaydalarının cinayətkar qəsdən müdafiəsinə maneə olmur və bununla yanaşı təqsirkar şəxsin islah olunmasına, yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınmasına yardımçı, cinayət qanunvericiliyinin vəzifələrinə isə müvafiq olur və cəzanı tətbiq etmədən də onun məqsədlərinə nail olmağa imkan verir (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73.1 və 73.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 25 iyul tarixli Qərar).

Qeyd edilməlidir ki, cinayət məsuliyyətindən azad etmə dövlət adından mühakimə edilməməsi və barəsində ittihamedicci hökm çıxarılmaması ilə əlaqədar təqsirləndirilən şəxs üçün tanınan imkandır. Lakin şəxs barəsində cinayət mühakiməsinin aparılmasından müxtəlif əsaslarla və dəfələrlə imtina edilməsi, həmçinin yalnız bir dəfə deyil, dəfələrlə cinayət törətmiş şəxsə münasibətdə məsuliyyətdən azad etmənin tətbiq edilməsi Cinayət Məcəlləsinin 2.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilən cinayətlərin qarşısını almaqla bağlı Cinayət Məcəlləsinin vəzifəsinə və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 8-ci maddəsi ilə müəyyən edilən şəxsiyyəti, cəmiyyəti və dövləti cinayətkar qəsdlərdən qorumaq, cinayət törətmiş şəxsləri ifşa və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək, cinayət törətməkdə ittiham olunan şəxslərin təqsirini müəyyən edərək onları cəzalandırmaq və təqsirsiz şəxslərə bəraət vermək məqsədi ilə ədalət mühakiməsinə həyata keçirmək kimi cinayət mühakimə icraatının vəzifələrinə uyğun gəlməməklə bərabər, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, digər şəxslərdə cəzasızlıq və məsuliyyətdən yayınmağın mümkünlüyü hissini yaranması, eyni zamanda sosial ədalətin pozulması ilə nəticələnə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun əvvəlki qərarlarında da ifadə olunmuş hüquqi mövqeyə əsasən, ibtidai araşdırmanın gedişində bir neçə cinayət əməlinin törədilməsinə dair güclü əsaslı şübhələrin müəyyən edilməsinə baxmayaraq, təqsirsizlik prezumpsiyasına əsaslanmaqla bu cinayətlərdən heç olmasa biri üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün çıxarılmamasına istinadən əməlin ilk dəfə törədilmiş hesab olunması, cinayətlərin təkrar törədilməsinin və ya cinayətlərin məcmusunun yaranmasının obyektiv həqiqət kimi inkarına gətirib çıxara bilər (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72, 73 və 74-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş “ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törət-

miş şəxs” anlayışının şərh edilməsinə dair” 2009-cu 25 dekabr il tarixli Qərar).

Belə ki, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən yenidən cinayət əməlinin törədilməsi cinayətin ilk dəfə törədilməsi hesab edilməməlidir. Çünki əməli ilk dəfə törətmiş şəxs qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş şərtləri yerinə yetirdiyi halda artıq ictimai təhlükəli olmadığını ifadə etməklə, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmədən də onun belə davranışlardan çəkinməsinə, islah olunmasına nail olmaq mümkün olur. Lakin şəxsin bir neçə cinayət əməlinin törədilməsində və ya eyni əməli bir neçə dəfə törətməsində təqsirləndirilməsi artıq həmin şəxsin şəxsiyyətinin yüksək ictimai təhlükəliliyinə dəlalət edir. Bu kimi hallarda şəxsi cinayət məsuliyyətindən azad etmək, yəni onu dövlət adından mühakimə etməmək, hüquq qaydalarının qorunmasına mane olmaqla və şəxsin təkrar cinayət törətməsinə imkan yaratmaqla bərabər, cinayət qanunvericiliyinin qarşısında duran vəzifələrin həllinə imkan verməmiş olar.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin məzmunu kifayət qədər aydın və birmənalı olmaqla, imperativ qaydada Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə mühakimə olunmaqdan ümumilikdə yalnız bir dəfə azad edilmənin mümkünlüyünü müəyyən etmişdir.

Həmçinin göstərməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edildikdən sonra yenidən cinayət törətmiş şəxsin könüllü gəlib təqsirini boynuna alması, cinayətin açılmasına, onun digər iştirakçılarının ifşa edilməsinə, cinayət nəticəsində əldə edilmiş əmlakın axtarışına və tapılmasına fəal kömək etməsi, zərərçəkmiş şəxslə və ya onun yaxın qohumu olan hüquqi varisi ilə barışıq əldə edilməsi, cinayət nəticəsində dəymiş ziyanın könüllü olaraq tamamilə ödənilməsi və ya aradan qaldırılması, cinayət nəticəsində dəymiş ziyanın qismən ödənilməsi və ya ziyanın azaldılması ilə nəticələnmiş digər hərəkətlərin edilməsi Cinayət Məcəlləsinin 59-cu maddəsinə müvafiq olaraq cəzanı yüngülləşdirən hallar qismində cəza təyini cəzanın növünün və həddinin seçilməsi zamanı nəzərə alın bilər.

Müraciətdə qaldırılan digər məsələ ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulamağı zəruri hesab edir ki, cinayətləri tezliklə açmaq, cinayət təqibi ilə bağlı bütün halları hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmaq, cinayət törətmiş şəxsləri ifşa və cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək cinayət

mühakimə icraatının vəzifələridir (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 8-ci maddəsi).

Bu baxımdan əgər şəxsin törətdiyi cinayət əməllərinin hər biri onun törətmiş olduğu cinayət əməllərindən hər hansı birinə görə cinayət məsuliyyətindən azad edilməsindən əvvəl aşkar olunmuş olsaydı, bu, işin hallarından asılı olaraq Cinayət Məcəlləsinin 16 və 17-ci maddələrinə əsasən təkrarlıq və ya cinayətlərin məcmusunu yaradardı. Bu isə şəxsin qanunvericiliklə məsuliyyətdən azad edilmənin mümkün olduğu halda cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinə imkan vermiş olardı. Lakin şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edildikdən sonra həmin ana qədər törətdiyi digər cinayət əməli ilə bağlı icraatda artıq bir dəfə cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxs kimi qiymətləndirilməsi onun vəziyyətini ağırlaşdırmaqla, cinayət qanunvericiliyinin prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxarar.

Nəzərə alınmalıdır ki, qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik və qanunçuluq prinsiplərinin təmin edilməsi yalnız cinayət hüquq normalarının bütün hüquqtətbiqedən orqanlar tərəfindən vahid anlaşılması və şərhli nəticəsində mümkündür. Hüquqtətbiqedici tərəfindən mübahisə doğurmayan qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına səbəb olmaqla, cinayət qanunvericiliyinin vəzifələrinin icrasının mümkünsüzlüyünə gətirib çıxara bilər.

Odur ki, Konstitusiyə Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri ilə cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin həmin anadək törətmiş olduğu digər cinayətləri aşkar edildiyi halda, barəsində cinayət məsuliyyətindən azad etmənin tətbiqi mümkündür.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiyə Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə əsasən, şəxs həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri üzrə ümumilikdə yalnız bir dəfə cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən bir dəfə azad edilmiş şəxs tərəfindən yenidən cinayət törədildiyi təqdirdə, onun cinayət məsuliyyətindən azad edilmə üçün zəruri olan hərəkətləri icra etməsi Məcəllənin 59-cu maddəsinə müvafiq olaraq cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi nəzərə alın bilər;

– Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndi həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri ilə cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin məsuliyyətdən azad edilənədək törətmiş olduğu digər cinayət əməlinə görə cinayət məsuliyyətindən azad olunmasının mümkünlüyünü istisna etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə əsasən, şəxs həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri üzrə ümumilikdə yalnız bir dəfə cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən bir dəfə azad edilmiş şəxs tərəfindən yenidən cinayət törədildiyi təqdirdə, onun cinayət məsuliyyətindən azad edilmə üçün zəruri olan hərəkətləri icra etməsi Məcəllənin 59-cu maddəsinə müvafiq olaraq cəzanı yüngülləşdirən hallar kimi nəzərə alın bilər.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndi həmin Məcəllənin 72–73-2 və 74-1-ci maddələri ilə cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş şəxsin məsuliyyətdən azad edilənədək törətmiş olduğu digər cinayət əməlinə görə cinayət məsuliyyətindən azad olunmasının mümkünlüyünü istisna etmir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании положения "освобождение от уголовной ответственности только один раз" пункт 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики"

28 декабря 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Маира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева, руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Бакинского апелляционного суда рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании положения "освобождение от уголовной ответственности только один раз" пункт 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики"

Изучив и обсудив доклад судьи И.Наджафова по делу, мнения представителей заинтересованных субъектов – судьи Бакинского апелляционного суда Дж.Гусейна и заведующего отделом государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Х.М.Сеида, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Г.Насибова, членов

Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики М.Мустафаева и В.Бабаева, заключения эксперта – доцента кафедры уголовного права и криминологии юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву С.Рзаева и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный Суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просит дать толкование пункта 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс).

Из обращения следует, что И.Ахмедовой было предъявлено обвинение по статьям 178.2.2 и 178.2.4 Уголовного кодекса, на основании решения Наримановского районного суда города Баку от 29 апреля 2022 года, уголовное преследование в отношении нее было прекращено согласно статье 73-1.2 Уголовного кодекса, и она была освобождена от уголовной ответственности.

На решение Наримановского районного суда города Баку заместителем Генерального прокурора Азербайджанской Республики был подан апелляционный протест, в котором указывалось, что суд не учел предыдущее освобождение обвиняемой от уголовной ответственности на основании статьи 73-1.2 Уголовного кодекса.

Так, И.Ахмедова решением Сумгайытского городского суда от 19 августа 2021 года была освобождена от уголовной ответственности согласно статье 73-1.2 Уголовного кодекса за деяния, совершенные в сентябре 2019 года. Также приговором Пираллахинского районного суда города Баку от 25 февраля 2022 года она была признана виновной в мошенничестве, совершенном в августе 2019 года и мае 2021 года, и ей было назначено наказание в виде ограничения свободы. По настоящему делу совершенные ею деяния приходятся на январь и апрель 2020 года, то есть были совершены до вынесения соответствующих актов Сумгайытского городского суда и Пираллахинского районного суда города Баку.

В обращении указано, что согласно требованиям пункта 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, лицо может быть осво-

бождено от уголовной ответственности в порядке, предусмотренном статьями 72-73-2 и 74-1 настоящего Кодекса, только один раз.

При рассмотрении уголовного дела установлено, что изучение сложившейся практики освобождения от уголовной ответственности в порядке, предусмотренном статьями 72-73-2 и 74-1 данного Кодекса, выявило различные позиции.

Так, спорный вопрос связан с возможностью освобождения лица от ответственности по нескольким основаниям, определяемым статьями главы 11 Уголовного кодекса, то есть с возможностью повторного освобождения от ответственности по статье 73-1.2 Уголовного кодекса лица, ранее освобожденного от уголовной ответственности по статье 73-1.1 того же Кодекса.

Наблюдаются также различные подходы к тому, предусматривает ли требование пункта 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса об однократном освобождении лица от ответственности в установленном порядке возможность последующего освобождения от ответственности по другому основанию, предусмотренному в главе 11, лица, ранее освобожденного от уголовной ответственности по какому-либо основанию, закрепленному в этой же главе, то есть возможность повторного освобождения от ответственности по статье 73-1 Кодекса лица, ранее освобожденного от уголовной ответственности на основании статьи 72 в связи с деятельным раскаянием, и совершившего преступления против собственности.

В заявлении также отмечается, что среди правоприменителей существуют различные позиции относительно возможности повторного освобождения от уголовной ответственности за деяния, совершенные до освобождения лица от уголовной ответственности в порядке, предусмотренном главой 11 Уголовного кодекса, но выявленные позднее.

На основании изложенного Бакинский апелляционный суд пришел к выводу о необходимости обращения в Конституционный Суд с целью формирования единой практики и единообразного применения действующего законодательства, тем самым обеспечивая требования принципа правовой определенности.

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Согласно статье 90.2 Конституционного Закона Азербайджанской Республики "О нормативных правовых актах", посвященной порядку

официального толкования нормативных правовых актов, при толковании нормативного правового акта поясняется и уточняется содержание его норм, определяется их место в законодательстве, а также их функциональные и иные связи с другими нормами, которые регулируют различные аспекты идентичного вида общественных отношений.

Пленум Конституционного Суда неоднократно отмечал в своих предыдущих постановлениях, что в судебной практике положения нормативных правовых актов должны применяться в соответствии с их конституционно-правовым смыслом (Постановления "О проверке соответствия некоторых положений статьи 55 Административно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики на основании жалобы М.Мамедова" от 29 апреля 2014 года и "О толковании статей 132.1.2 и 53 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках в их взаимосвязи" от 11 ноября 2021 года).

В продолжение этой правовой позиции следует отметить, что из всех возможных вариантов толкования нормы суды должны отдавать предпочтение только тому, который соответствует Конституции. Если толкование нормы приводит к нарушению конституционных норм и принципов, ее применение к конкретному делу недопустимо. Судебная практика должна основываться на толковании, проведенном в соответствии с общепринятыми правилами, позволяющими определить содержание нормы, соответствующее конституционным требованиям (Постановление Пленума Конституционного Суда "О толковании некоторых положений Примечания к статье 263 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики и статьи 38 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках" от 9 марта 2022 года).

Поэтому Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее относительно сущности институтов уголовной ответственности и освобождения от ответственности, а также роли в регулировании, правового назначения и функциональной связи с другими статьями части "Примечание" статьи 72, добавленной в Уголовный кодекс и требующей толкования.

Общепринятым подходом уголовного законодательства является то, что лицо, совершившее преступление, должно подвергаться мерам государственного принуждения. Уголовная ответственность предусматривает судебное преследование лица, совершившего преступле-

ние, от имени государства, применение наказания и других мер государственного принуждения к лицам, чья вина установлена, что играет важную роль в защите общественных отношений, предупреждении преступлений и оказании сдерживающего воздействия на членов общества.

Тем не менее, в ряде случаев, предусмотренных законом, возможно освобождение лица от уголовной ответственности. Освобождение от уголовной ответственности – это решение, выраженное в официальном акте уполномоченного государственного органа об освобождении обвиняемого от обвинительного приговора суда и обязанности подвергаться воздействию мер государственного принуждения.

Следует отметить, что до внесения изменений в главу 11 Уголовного кодекса Законом от 20 октября 2017 года, освобождение от уголовной ответственности регулировалось статьями 72 (освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием), 73 (освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим), 74 (освобождение от уголовной ответственности в связи с изменением обстановки) и 75 (освобождение от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности), и, за исключением освобождения от уголовной ответственности в связи с истечением сроков давности, освобождение по этим статьям применялось только к лицам, впервые совершившим преступления, не представляющие большой общественной опасности (в связи с изменением обстановки – также менее тяжкие преступления).

Указанными изменениями в уголовное законодательство в главу 11 Уголовного кодекса были добавлены статьи 73-1 (освобождение от уголовной ответственности за преступления против собственности), 73-2 (освобождение от уголовной ответственности за преступления в сфере экономической деятельности) и 74-1 (освобождение от уголовной ответственности в связи с наркоманией), регулирующие новые условия освобождения от ответственности, в том числе этим же Законом из статей 72, 73, 74 были исключены слова "впервые", а статья 72 была дополнена частью "Примечание". В пункте 1 "Примечания" указано, что лицо может быть освобождено от уголовной ответственности в порядке, предусмотренном статьями 72-73-2 и 74-1 настоящего Кодекса, только один раз.

Как видно, законодатель исключил из соответствующих положений требование "впервые" касательно совершения преступления при осво-

бождении лица от уголовной ответственности, установив, что освобождение от уголовной ответственности может применяться "только один раз".

Причина этих изменений заключалась в том, что совершение новых аналогичных или иных преступлений лицом, ранее освобожденным от уголовной ответственности, согласно требованиям статей 16, 17 и 18 Уголовного кодекса не создавало ни неоднократности, ни совокупности преступлений, ни рецидива, что позволяло считать эти деяния совершенными впервые и делало возможным неоднократное освобождение лица от ответственности.

Введение законодателем ограничения в пункте 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, то есть установление возможности освобождения лица от уголовной ответственности только один раз, предотвращает неограниченное освобождение от ответственности, целью чего является предотвращение возникновения в обществе чувства безнаказанности и возможности уклонения от ответственности, сохранение соразмерности задачам Уголовного кодекса при применении института освобождения от ответственности.

В предыдущих постановлениях Пленума Конституционного Суда также указывалось, что освобождение от уголовной ответственности можно считать обоснованным и справедливым только тогда, когда освобождение обвиняемого без назначения наказания после совершения преступления не препятствует защите прав и свобод личности, всего правопорядка от преступных посягательств, и при этом способствует исправлению виновного, предупреждению совершения новых преступлений, соответствует задачам уголовного законодательства и позволяет достичь целей наказания без его применения (Постановление "О толковании статей 73.1 и 73.2 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 25 июля 2022 года).

Следует отметить, что освобождение от уголовной ответственности – это возможность, предоставляемая обвиняемому от имени государства, связанная с отсутствием судебного преследования и обвинительного приговора. Однако неоднократный отказ от уголовного преследования лица по различным основаниям, а также применение освобождения от ответственности в отношении лица, совершившего преступление не единожды, а неоднократно, не соответствует задаче Уголовного кодекса по предупреждению преступлений, определенной статьей 2.1, и задачам уголовного судопроизводства, определяемым

статьей 8 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-процессуальный кодекс), таким как защита личности, общества и государства от преступных посягательств, изобличение и привлечение к уголовной ответственности лиц, совершивших преступление, отправление правосудия в целях наказания лиц, обвиняемых в совершении преступления, с установлением их вины и реабилитации невиновных. Более того, как отмечалось выше, это может привести к возникновению у других лиц чувства безнаказанности и возможности уклонения от ответственности, а также к нарушению социальной справедливости.

Согласно правовой позиции, выраженной в предыдущих постановлениях Пленума Конституционного Суда, несмотря на установление в ходе предварительного расследования обоснованных подозрений в совершении нескольких преступных деяний, признание деяния совершенным впервые на основании отсутствия вступившего в законную силу приговора суда хотя бы по одному из этих преступлений, основываясь на презумпции невиновности, может привести к отрицанию неоднократности преступлений или совокупности преступлений как объективной истины (Постановление "О толковании понятия "лицо, впервые совершившее преступление, не представляющее большой общественной опасности", предусмотренного в статьях 72, 73 и 74 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 25 декабря 2009 года).

Таким образом, совершение нового преступного деяния лицом, освобожденным от уголовной ответственности в установленном законом порядке, не должно рассматриваться как совершение преступления впервые. Поскольку если лицо, впервые совершившее деяние, выполняет установленные законодательством условия, выражая тем самым, что оно больше не представляет общественной опасности, возможно добиться его исправления без привлечения к уголовной ответственности. Однако обвинение лица в совершении нескольких преступных деяний или в неоднократном совершении одного и того же деяния уже свидетельствует о высокой общественной опасности данного лица. В таких случаях освобождение лица от уголовной ответственности, то есть отказ от судебного преследования его от имени государства, препятствовало бы защите правопорядка и создавало бы возможность для повторного совершения преступлений, а

также не позволило бы решить задачи, стоящие перед уголовным законодательством.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного Суда считает, что содержание пункта 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса является достаточно ясным и однозначным, устанавливая в императивном порядке возможность освобождения от судебного преследования в целом только один раз по основаниям, предусмотренным статьями 72-73-2 и 74-1 Кодекса.

Следует также отметить, что в соответствии с пунктом 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, добровольная явка с повинной лица, совершившего новое преступление после освобождения от уголовной ответственности, активное содействие раскрытию преступления, изобличению других участников преступления, поиску и обнаружению имущества, добытого преступным путем, достижение примирения с потерпевшим или его правопреемником из числа близких родственников, добровольное полное возмещение ущерба или заглаживание причиненного вреда, частичное возмещение ущерба или совершение иных действий, приведших к снижению ущерба, могут учитываться при назначении наказания как смягчающие обстоятельства согласно статье 59 Уголовного кодекса при выборе вида и размера наказания.

По другому вопросу, поднятому в обращении, Пленум Конституционного Суда считает необходимым подчеркнуть, что быстрое раскрытие преступлений, всестороннее, полное и объективное выяснение всех обстоятельств, связанных с уголовным преследованием, изобличение и привлечение к уголовной ответственности лиц, совершивших преступление, являются задачами уголовного судопроизводства (статья 8 Уголовно-процессуального кодекса).

В этом отношении, если бы каждое из совершенных лицом преступных деяний было обнаружено до освобождения его от уголовной ответственности за какое-либо из совершенных им преступлений, это создало бы, в зависимости от обстоятельств дела, неоднократность или совокупность преступлений, согласно статьям 16 и 17 Уголовного кодекса. Это позволило бы освободить лицо от уголовной ответственности в случаях, когда это предусмотрено законодательством. Однако оценка лица в производстве по другому преступному деянию, совершенному до момента освобождения от уголовной ответственности, как уже однажды освобожденного от уголовной ответственности,

ухудшило бы его положение и привело бы к нарушению принципов уголовного законодательства.

Следует учитывать, что обеспечение принципов равенства перед законом и судом и законности возможно только при единообразном понимании и толковании уголовно-правовых норм всеми правоприменительными органами. Неверное толкование и применение правоприменителем иным образом не вызывающей споров законодательной нормы может привести к нарушению принципа правовой определенности и сделать невозможным выполнение задач уголовного законодательства.

Таким образом, Пленум Конституционного Суда считает, что в соответствии с пунктом 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, если выявляется, что лицо, освобожденное от уголовной ответственности по статьям 72-73-2 и 74-1 того же Кодекса, ранее совершило другие преступления, применение освобождения от уголовной ответственности является возможным.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

- Согласно пункту 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, лицо может быть освобождено от уголовной ответственности по статьям 72-73-2 и 74-1 того же Кодекса в общей сложности только один раз.

В случае совершения нового преступления лицом, однократно освобожденным от уголовной ответственности в соответствии с пунктом 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, выполнение им действий, необходимых для освобождения от уголовной ответственности, может быть учтено как смягчающее обстоятельство согласно статье 59 Кодекса;

- Пункт 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса не исключает возможности освобождения от уголовной ответственности лица, освобожденного от уголовной ответственности по статьям 72-73-2 и 74-1 того же Кодекса, за другое преступное деяние, совершенное до освобождения от ответственности.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Согласно пункту 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, лицо может быть освобождено от уголовной ответственности по статьям 72-73-2 и 74-1 того же Кодекса в общей сложности только один раз.

В случае совершения нового преступления лицом, однократно освобожденным от уголовной ответственности в соответствии с пунктом 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, выполнение им действий, необходимых для освобождения от уголовной ответственности, может быть учтено как смягчающее обстоятельство согласно статье 59 Кодекса;

2. Пункт 1 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики не исключает возможности освобождения от уголовной ответственности лица, освобожденного от уголовной ответственности по статьям 72-73-2 и 74-1 того же Кодекса, за другое преступное деяние, совершенное до освобождения от ответственности.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и "Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики", а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin
“Qeyd” hissəsinin 2-ci bəndinin həmin Məcəllənin 73-1.2 və
73-1.3-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair****9 yanvar 2023-cü il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 2-ci bəndinin həmin Məcəllənin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Şəki Apellyasiya Məhkəməsinin sədri N.Quliyevin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri H.M.Seyidin, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Z.Şirinovun, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovun mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

M.Bayramovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

Şəki Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyası Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyası) 60 və 71-ci maddələri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 2 və 3-cü bəndlərinin həmin Məcəllənin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Mingəçevir Şəhər Məhkəməsinin 22 iyun 2022-ci il tarixli hökmü ilə R.Musayev Cinayət Məcəlləsinin 178.2.1, 178.2.2 və 178.2.4-cü maddələrində nəzərdə tutulan cinayət əməlini törətməkdə təqsirli bilinərək 1 il 11 ay 27 gün müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmişdir.

Hökmə əsasən, R.Musayev etibardan sui-istifadə etmə və aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə tanış R.Mustafayevin etibarından sui-istifadə edib onun 3 000 manat məbləğdə pulunu alıb ələ keçirərək zərərçəkmiş şəxsə maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir. Bundan başqa, o, təkrarən etibardan sui-istifadə etmə və aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə tanış R.Hüseynovla qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs halında A.Paşayevin etibarından sui-istifadə edib onun 10 000 manat məbləğində pulunu alaraq, qabaqcadan aralarında olan razılığa əsasən həmin pulun 5 000 manatını R.Hüseynova verərək, qalan 5 000 manatını isə özü ələ keçirərək zərərçəkmiş şəxs A.Paşayevə xeyli miqdarda maddi ziyan vurmaqla dələduzluq etmişdir.

R.Musayev apellyasiya şikayəti verərək Mingəçevir Şəhər Məhkəməsinin hökmünün dəyişdirilməsini və ona təyin edilmiş cəzanın yüngülləşdirilməsini xahiş etmişdir.

Apellyasiya instansiyası məhkəməsində cinayət işinə baxılarkən müəyyən edilmişdir ki, R.Musayev etibardan sui-istifadə etmə və aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmək məqsədi ilə almış olduğu 10 000 manat məbləğdə pulun özünə düşən pay hissəsini, yəni 5 000 manatı zərərçəkmiş şəxsə ödəmiş, qrupun digər üzvü olan R.Hüseynov isə öz payına düşən 5 000 manat ziyanı ödəməmişdir.

Cinayət işinə apellyasiya qaydasında baxılması üzrə məhkəmə iclasının gedişində müdafiə tərəfi R.Musayevin ümumilikdə hazırkı cinayət işi üzrə

onun payına düşən ziyanın, yəni 8 000 manatın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etdiyini bildirərək onun cinayət məsuliyyətindən azad olunması haqqında qərarın çıxarılmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə bununla bağlı qeyd edilmişdir ki, R.Musayev tərəfindən hər iki epizod üzrə onun payına düşən ziyanın, yəni 8 000 manatın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş edilmiş olsa da, cinayət nəticəsində vurulmuş ümumi ziyanın (yəni 13 000 manatın) iyirmi beş faizi miqdarında ödəniş dövlət büdcəsinə tam şəkildə ödənilmədiyi halda şəxsin məsuliyyətdən azad edilməsinin mümkünlüyü barədə təcrübədə qeyri-müəyyənlik mövcuddur.

Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsinin tələbinə əsasən, bu Məcəllənin 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməli (əməlləri) törətmiş, zərərçəkmiş şəxslə barışmış və dəymiş ziyanı tamamilə ödəmiş şəxs, cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etdikdə cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

Göstərilənlərə əsasən müraciətedən hüquq tətbiqetmə təcrübəsindəki qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması, cinayət qanunvericiliyi normalarının eyni qaydada tətbiqinin və bununla da hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi məqsədilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Cinayət Məcəlləsinin vəzifələrindən bəhs edən 2-ci maddəsinə görə, Məcəllənin vəzifələri sülhü və bəşəriyyətin təhlükəsizliyini təmin etməkdən, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, mülkiyyəti, iqtisadi fəaliyyəti, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti, Azərbaycan Respublikasının konstitusiya quruluşunu cinayətkar qəsdlərdən qorumaqdan, habelə cinayətlərin qarşısını almaqdan ibarətdir.

Bu vəzifələri həyata keçirmək üçün Cinayət Məcəlləsi cinayət məsuliyyətinin əsaslarını və prinsiplərini, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün təhlükəli olduğuna görə cinayət sayılan əməllərin dairəsini və həmin cinayətlərin törədilməsinə görə tətbiq edilən cəzaların növlərini, həddini və həcmi, habelə digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirləri müəyyən edir.

Cinayət qanununun əsas institutlarından biri olan cinayət məsuliyyətindən azad etmə Məcəllənin 11-ci fəslində müəyyən edilmişdir.

Cinayət qanununun vəzifələrinin yerinə yetirilməsi baxımından dairəsi konkret göstərilmiş və ya müəyyən kateqoriya cinayətlər üzrə şəxsin

cinayət törətdikdən sonrakı davranışına müvafiq olaraq qanunvericilikdə onun məsuliyyətdən azad edilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Cinayət Məcəlləsinin 72–73-2-ci maddələrində şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutan və belə azad etmənin şərti kimi şəxsin cinayət nəticəsində dəymiş ziyanı ödəməsini, zərərçəkmişlə barışmasını və müvafiq olaraq dövlət büdcəsinə ödəniş etməsini müəyyən edən hüquqi tənzimləmə cinayət məsuliyyətinin və cəzanın diferensiallaşdırılması, onların islahedici təsirinin gücləndirilməsi, yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi və son nəticədə şəxsiyyətin, cəmiyyət və dövlətin cinayətkar qəsdlərdən qorunması kimi konstitusiya əhəmiyyətli məqsədlərə nail olmağa yönəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bir sıra qərarlarında cinayət məsuliyyətindən azad etmənin əsasları ilə bağlı izahlar verilmiş, o cümlədən “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73.1 və 73.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 25 iyul tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayət törətmiş şəxsin dövlət məcburetmə tədbirlərinə məruz qalmalı olması cinayət qanunvericiliyinin ümumi qəbul olunmuş yanaşmasıdır. Bu zaman cinayətlərin törədilməsinin qarşısını alan ən təsirli vasitə cəzanın ağırlığı deyil, onun qaçılmazlığıdır (ubi culpa est, ibi poena subesse debet). Bununla yanaşı qanunla nəzərdə tutulan bir sıra hallarda cinayət törətmiş şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Müasir cinayət ədalət mühakiməsi sisteminin fərqləndirici xüsusiyyəti cinayət məsuliyyətindən azad etmənin həm məhkəməyədək mərhələdə, həm də məhkəmə icraatı mərhələsində mümkün olması, bununla da cinayət təqibinə xitam verilməsilə əlaqədar cinayət işlərinin sayının azalmasıdır. Həmin institutun həyata keçirilməsinin fərqli ölkələrdə müxtəlif prosedurlarının olmasına baxmayaraq, hüquqi mahiyyəti hər yerdə eyni qalır – prosesual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət təqibinə bəraətverici əsaslar olmadan xitam verilir.

Qərarla həmçinin qeyd olunmuşdur ki, cinayət məsuliyyətindən azad etmənin şərti kimi cinayət törətmiş şəxsin zərərçəkmiş şəxslə barışığı çərçivəsində həm dəymiş maddi zərərin əvəzinin (məsələn, oğurlanmış, zədələnmiş əmlakın qaytarılması və ya onun dəyəri miqdarında pul kompensasiyasının) ödənilməsi, həm də dəymiş mənəvi zərərin əvəzi olaraq müəyyən kompensasiyanın ödənilməsi nəzərdə tutulur.

Cinayət Məcəlləsinin 73.1 və 73.2-ci maddələrinin mətnindən görüldüyü kimi, dəymiş zərərin ödənilməsi cinayət məsuliyyətindən azad edilmənin vacib şərtlərindən biridir.

Həmin maddələrdə nəzərdə tutulmuş zərərin ödənilməsi dedikdə, zərərin əvəzinin ödənilməsi ilə yanaşı, həmçinin cinayət nəticəsində zərərçəkmiş şəxsin pozulmuş hüquqlarının və qanuni maraqlarının bərpa edilməsinə yönəlmiş sair tədbirlər başa düşülməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd olunan Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 73.2-ci maddəsi imperativ norma olmaqla, həmin maddədə sadalanan cinayət əməlini (əməllərini) törətmiş şəxsin zərərçəkmiş şəxslə barışması, həmçinin ona dəymiş ziyanı tamamilə ödəməsi onun cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi üçün şərtsiz əsasdır.

Eyni zamanda “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 37.4, 39.1.9, 40.2 və 41.7-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2011-ci il 15 iyul tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 73-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş zərərçəkmiş şəxslə barışmaqla əlaqədar cinayət məsuliyyətindən azad etmə institutu ilə bağlı göstərmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 73-cü maddəsi cinayət təqibinə xitam verilməsinin aşağıdakı şərtlərini müəyyən etmişdir:

- barəsində cinayət təqibi başlanmış şəxsin əməli böyük ictimai təhlükə törətməyən;
- təqsirləndirilən şəxs zərərçəkmişə dəymiş ziyanı ödəmiş və ya vurulmuş zərəri aradan qaldırmış;
- təqsirləndirilən şəxs zərərçəkmişlə barışmış olmalıdır.

Göstərilən şərtlərin hamısı mövcud olduqda, təqsirləndirilən şəxs cinayət məsuliyyətindən azad oluna bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, “Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında” 2017-ci il 20 oktyabr tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Cinayət Məcəlləsinin 11-ci fəslinə mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərə görə cinayət məsuliyyətindən azad etməni nəzərdə tutan 73-1-ci maddə əlavə edilmişdir.

Belə ki, Məcəllənin 73-1.1-ci maddəsinə əsasən, həmin Məcəllənin 178.1, 179.1, 185.1, 186.1, 187.1, 187.2, 189-1.1 və 189-1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməli (əməlləri) törətmiş şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışdıqda və ona dəymiş ziyanı tamamilə ödədikdə, 73-1.2-ci maddəsinə görə isə həmin Məcəllənin 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməli (əməlləri) törətmiş, zərərçəkmiş şəxslə barışmış və dəymiş ziyanı tamamilə ödəmiş şəxs, cinayət nəticəsində

vurulmuş ziyanın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etdikdə cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

Məcəllənin 73-1.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq, Cinayət Məcəlləsinin 178.3, 178.4, 179.3 və 179.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməli (əməlləri) törətmiş, zərərçəkmiş şəxslə barışmış və dəymiş ziyanı tamamilə ödəmiş şəxs, cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın əlli faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etdikdə cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 2-ci bəndinin tələbinə görə, həmin Məcəllənin 72–73-2-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayət əməli iştirakçılıqla törədildiyi hallarda, zərərçəkmiş şəxsə dəymiş ziyan və bu Məcəllənin 73-1.2, 73-1.3 və 73-2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan dövlət büdcəsinə ödəniş cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, cinayətkar məqsədə nail olunmasında belə iştirakın əhəmiyyətindən, vurulmuş zərərin həcminə və xarakterinə onun təsirindən asılı olaraq məhkəmə tərəfindən müəyyən olunmuş pay üzrə ödənilir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 40.5-ci maddəsinin tələbinə görə, Cinayət Məcəlləsinin 72–73-2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayət əməlləri iştirakçılıqla törədildiyi hallarda, həmin Məcəllənin 72-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 2-ci bəndinə əsasən zərərçəkmiş şəxsə dəymiş ziyan və dövlət büdcəsinə ödənişin iştirakçıların hər biri tərəfindən müəyyən pay üzrə ödənilməsi məhkəməyədək icraat zamanı təhqiqatçının və ya müstəntiqin prokurorla razılaşdırılmış qərarı, məhkəmə icraatı zamanı isə məhkəmənin qərarı ilə həll olunur.

Göründüyü kimi, Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələri müvafiq olaraq Cinayət Məcəlləsinin 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1, 178.3, 178.4, 179.3, 179.4-cü maddələrində göstərilən cinayətləri törətmiş şəxslərin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi şərtlərini təsbit edirsə, Məcəllənin 72-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 2-ci bəndi həmin cinayətlər iştirakçılıqla törədildiyi halda bu şərtlərin nə cür tətbiq edilməli olduğunu nəzərdə tutur.

Qeyd olunan normaların təhlili onu deməyə əsas verir ki, Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələrində göstərilən cinayətlər iştirakçılıqla törədildiyi halda hər bir iştirakçı vurulmuş ziyanı və dövlət büdcəsinə ödənişi Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin "Qeyd" hissəsinin 2-ci bəndinin tələbinə uyğun olaraq müəyyən edilən pay üzrə tamamilə ödəməlidir.

Bu o deməkdir ki, iştirakçılıqla törədilən Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələrində göstərilən cinayətlər üzrə vurulmuş ziyanın və dövlət büdcəsinə ziyanın müvafiq olaraq iyirmi beş və ya əlli faizi

məbləğlərində ödənişin tamamilə ödənilməsi dedikdə, məhz hər bir iştirakçı üçün müvafiq qaydada müəyyən edilmiş payı təşkil edən məbləğin zərərçəkmiş şəxsə və dövlət büdcəsinə tamamilə ödənilməsi ehtiva olunur. Yəni paylar müəyyən edildikdən sonra cinayətin hər bir iştirakçısının üzərinə zərərçəkmiş şəxsə və dövlət büdcəsinə ödənişlərin məhz onun payına müvafiq olan hissənin edilməsi vəzifəsi düşür.

Həmçinin Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələrində cinayət məsuliyyətindən azad etmənin şərtləri qismində müəyyən edilmiş hallar onu göstərir ki, cinayət məsuliyyətindən azad etmə fərdi qaydada, ictimai-təhlükəli əməli törətmiş hər bir şəxsin cinayət prosesində nümayiş etdirdiyi davranışdan asılı olaraq tətbiq edilən, Məcəllənin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 2-ci bəndi, 73-1.2 və 73-1.3-cü maddələrinə uyğun müsbət davranış göstərən (yəni müəyyən edilmiş pay üzrə ziyanı və ziyanın müvafiq faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödənişi etməklə zərərçəkmiş şəxslə barışıq əldə edən) təqsirləndirilən şəxsi belə davranış göstərməyən təqsirləndirilən şəxslərdən fərqləndirməyə xidmət edən güzəşt institutu kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Cinayət Məcəlləsinin 73–73-2-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayət əməli iştirakçılıqla törədildiyi hallarda zərərçəkmiş şəxslə barışmış, cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, cinayətkar məqsədə nail olunmasında belə iştirakın əhəmiyyətindən, vurulmuş zərərin həcminə və xarakterinə onun təsirindən asılı olaraq müəyyən olunmuş pay üzrə zərərçəkmiş şəxsə dəymiş ziyanı tamamilə ödəmiş, o cümlədən Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət nəticəsində vurulmuş ziyana müvafiq müəyyən olunmuş payın iyirmi beş faizi, həmin Məcəllənin 73-1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş halda isə vurulmuş ziyana müvafiq payın əlli faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etmiş şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Oxşar yanaşma Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2015-ci il 11 iyun tarixli Qərarında da öz əksini tapmışdır. Həmin Qərarın 40-cı bəndinə görə, dələduzluq cinayəti iştirakçılıqla törədildiyi hallarda ziyan və büdcəyə ödənişlər Cinayət Məcəlləsinin 72-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, cinayətkar məqsədə nail olunmasında belə iştirakın əhəmiyyətindən, vurulmuş zərərin həcminə və xarakterinə onun təsirindən asılı olaraq

məhkəmə tərəfindən müəyyən olunmuş paylara müvafiq surətdə ödənilir. İştirakçılıqla törədilən dələduzluq cinayətlərinə görə məhkum edilmiş şəxslərin hökmün icrası qaydasında icraatda Cinayət Məcəlləsinin 80-1-ci maddəsinə əsasən cəzadan azad edilməsi məsələsi də hər bir iştirakçının payına müvafiq olaraq həll edilməli olduğundan, hətta iştirakçılar mahiyyəti üzrə cinayət işinə baxılması zamanı ziyanı ödəmək niyyətində olmadıqları halda belə, məhkəmə hər bir iştirakçının cinayət nəticəsində meydana gəlmiş ziyanda payını (ödəməli olduğu ziyanın miqdarını) müəyyən etməlidir.

Cinayət Məcəlləsinin 73-1-ci maddəsində göstərilən iştirakçılıqla törədilən cinayət əməllərinin vurduğu ziyana görə birgə məsuliyyət daşıyan bir qrup şəxs tərəfindən törədilən cinayətlərə dair işlərdə, Cinayət Məcəlləsinin 73-1-ci maddəsinin bütün tələbləri yerinə yetirilmişsə, zərərin ödənilməsi və digər ödənişlər onlardan ən azı biri tərəfindən tam şəkildə yerinə yetirildiyi halda da cinayət prosesini həyata keçirən orqan cinayətin bütün iştirakçılarına qarşı cinayət təqibinə son qoya bilər.

Cinayət məsuliyyətindən azad etmənin cinayət təqibi orqanı və ya məhkəmənin mülahizəsinə əsasən həyata keçirildiyi hallarda, şəxsin məsuliyyətdən azad olunması məsələsi həll edilərkən təqsirləndirilən şəxsin zərərçəkmiş şəxslə barışması və ona vurulmuş ziyanı ödəməsi ilə yanaşı, iş üzrə əhəmiyyət kəsb edən digər hallar, o cümlədən təqsirkarın şəxsiyyətini səciyyələndirən xüsusiyyətlər, cinayətin törədilmə şəraiti və s. nəzərə alınaraq obyektiv və əsaslandırılmış qərar qəbul edilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməli (əməlləri) iştirakçılıqla törədildikdə, cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, eləcə də qanunla müəyyən edilmiş digər hallardan asılı olaraq cinayət nəticəsində vurulmuş ümumi ziyanın müəyyən edilmiş paya əsasən üzərinə düşən hissəsini zərərçəkmiş şəxsə tamamilə ödəməklə onunla barışmış, habelə həmin payın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etmiş şəxs müvafiq qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilir;

- Cinayət Məcəlləsinin 73-1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməli (əməlləri) iştirakçılıqla törədildikdə, cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, eləcə də qanunla müəyyən edilmiş digər hallardan asılı olaraq cinayət nəticəsində vurulmuş ümumi ziyanın müəyyən edilmiş paya əsasən üzərinə düşən hissəsini zərərçəkmiş şəxsə tamamilə ödəməklə

onunla barışmış, habelə həmin payın əlli faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etmiş şəxs müvafiq qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməli (əməlləri) iştirakçılıqla törədildikdə, cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, eləcə də qanunla müəyyən edilmiş digər hallardan asılı olaraq cinayət nəticəsində vurulmuş ümumi ziyanın müəyyən edilmiş paya əsasən üzərinə düşən hissəsini zərərçəkmiş şəxsə tamamilə ödəməklə onunla barışmış, habelə həmin payın iyirmi beş faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etmiş şəxs müvafiq qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət əməli (əməlləri) iştirakçılıqla törədildikdə, cinayətin iştirakçılarının hər birinin cinayətin törədilməsində faktiki iştirakının xarakterindən və dərəcəsindən, eləcə də qanunla müəyyən edilmiş digər hallardan asılı olaraq cinayət nəticəsində vurulmuş ümumi ziyanın müəyyən edilmiş paya əsasən üzərinə düşən hissəsini zərərçəkmiş şəxsə tamamilə ödəməklə onunla barışmış, habelə həmin payın əlli faizi miqdarında dövlət büdcəsinə ödəniş etmiş şəxs müvafiq qaydada cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ****О толковании пункта 2 части "Примечание" статьи 72
Уголовного кодекса Азербайджанской Республики
во взаимосвязи со статьями 73-1.2 и 73-1.3 того же Кодекса****9 января 2023 года****город Баку**

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева (судья-докладчик), Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева,

руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики на основании обращения Шекинского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании пункта 2 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики во взаимосвязи со статьями 73-1.2 и 73-1.3 того же Кодекса.

Изучив и обсудив доклад судьи Дж.Гараджаева по делу, мнения представителей заинтересованных субъектов – председателя Шекинского апелляционного суда Н.Гулиева, заведующего отделом государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Х.М.Сеида, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики Х.Насибова, судьи Бакинского апелляционного суда З.Ширинова, начальника Управления правового обеспечения и прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой, заключение эксперта –

доцента кафедры уголовного права и криминологии юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву М.Байрамовой и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Шекинский апелляционный суд обратился в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) с просьбой дать толкование пунктам 2 и 3 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) во взаимосвязи со статьями 73-1.2 и 73-1.3 того же Кодекса с точки зрения статей 60 и 71 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

Из обращения следует, что приговором Мингячевирского городского суда от 22 июня 2022 года Р.Мусаев был признан виновным в совершении преступления, предусмотренного статьями 178.2.1, 178.2.2 и 178.2.4 Уголовного кодекса, и приговорен к лишению свободы сроком на 1 год 11 месяцев 27 дней.

Согласно приговору, Р.Мусаев совершил мошенничество с целью завладения имуществом другого лица путем обмана, а именно злоупотребив доверием своего знакомого Р.Мустафаева, завладел его денежными средствами в размере 3 000 манатов, причинив материальный ущерб потерпевшему. Кроме того, он повторно совершил мошенничество в составе группы лиц по предварительному сговору с Р.Гусейновым с целью завладения имуществом другого лица путем обмана и, злоупотребив доверием А.Пашаева, завладел его денежными средствами в размере 10 000 манатов, из которых, согласно предварительной договоренности, 5 000 манатов были переданы Р.Гусейнову, а остальные 5 000 манатов присвоил сам Р.Мусаев, причинив значительный материальный ущерб потерпевшему А.Пашаеву.

Р.Мусаев подал апелляционную жалобу с просьбой изменить приговор Мингячевирского городского суда и смягчить назначенное ему наказание.

При рассмотрении уголовного дела в суде апелляционной инстанции было установлено, что Р.Мусаев выплатил потерпевшему свою долю в размере 5 000 манатов из 10 000 манатов, полученных путем злоупотребления доверием и обмана с целью завладения чужим иму-

ществом, в то время как другой член группы Р.Гусейнов не выплатил свою долю ущерба в размере 5 000 манатов.

В ходе судебного заседания по рассмотрению уголовного дела в апелляционном порядке сторона защиты сообщила, что Р.Мусаев выплатил в государственный бюджет двадцать пять процентов от приходящегося на его долю ущерба по данному уголовному делу, то есть от 8 000 манатов, и попросила вынести решение о его освобождении от уголовной ответственности.

В обращении по этому поводу было отмечено, что хотя Р.Мусаевым была произведена выплата в государственный бюджет в размере двадцати пяти процентов от приходящегося на его долю ущерба по обоим эпизодам, то есть от 8 000 манатов, на практике существует неопределенность относительно возможности освобождения лица от ответственности в случае, если двадцать пять процентов от общего ущерба, причиненного преступлением (то есть от 13 000 манатов), не были полностью выплачены в государственный бюджет.

Согласно требованию статьи 73-1.2 Уголовного кодекса, лицо, совершившее деяние (деяния), предусмотренное статьями 178.2, 179.2 186.2.1, 189-1.2-1 этого Кодекса, освобождается от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим, полностью возместило причиненный ему ущерб и выплатило в государственный бюджет сумму в двадцать пять процентов размера ущерба, причиненного в результате преступления.

На основании изложенного, заявитель пришел к выводу о необходимости обращения в Конституционный Суд с целью устранения неопределенности в правоприменительной практике, формирования единой следственной и судебной практики, обеспечения единообразного применения норм уголовного законодательства и тем самым обеспечения принципа правовой определенности.

Пленум Конституционного Суда в связи с обращением отмечает следующее.

Согласно статье 2 Уголовного кодекса, задачами этого Кодекса являются: обеспечение мира и безопасности человечества, охрана прав и свобод человека и гражданина, собственности, экономической деятельности, общественного порядка и общественной безопасности, окружающей среды, конституционного строя Азербайджанской Республики от преступных посягательств, а также предупреждение преступлений.

Для осуществления этих задач Уголовный кодекс устанавливает основание и принципы уголовной ответственности, определяет, какие опасные для личности, общества или государства деяния признаются преступлениями и устанавливает виды, предел и объем наказаний, и иные меры уголовно-правового характера за совершение этих преступлений.

Освобождение от уголовной ответственности, являющееся одним из основных институтов уголовного права, установлено в главе 11 Кодекса.

С точки зрения выполнения задач уголовного законодательства, предусмотрена возможность освобождения лица от ответственности в соответствии с его поведением после совершения преступлений, перечень которых четко установлен, или определенной категории преступлений. Правовое регулирование, отраженное в статьях 72-73-2 Уголовного кодекса, предусматривающее возможность освобождения лица от уголовной ответственности и определяющее в качестве условия такого освобождения возмещение лицом причиненного преступлением ущерба, примирение с потерпевшим и соответственно выплату в государственный бюджет, направлено на достижение конституционно значимых целей, таких как дифференциация уголовной ответственности и наказания, усиление их исправительного воздействия, предупреждение совершения новых преступлений, гуманизация уголовной политики и расширение применения альтернативных мер наказания и процессуального принуждения, не связанных с изоляцией от общества, и в конечном итоге защита личности, общества и государства от преступных посягательств.

Пленум Конституционного Суда дал разъяснения относительно оснований освобождения от уголовной ответственности в ряде своих постановлений. В Постановлении "О толковании статей 73.1 и 73.2 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 25 июля 2022 года было отмечено, что подверженность лица, совершившего преступление, мерам государственного принуждения является общепринятым подходом уголовного законодательства. При этом наиболее эффективным средством предотвращения преступлений является не тяжесть наказания, а его неотвратимость (*ubi culpa est, ibi poena subesse debet*). Вместе с тем, в ряде случаев, предусмотренных законом, лицо, совершившее преступление, может быть освобождено от уголовной ответственности.

Отличительной особенностью современной системы уголовного правосудия является возможность освобождения от уголовной ответственности как на досудебной стадии, так и на стадии судебного разбирательства, что приводит к уменьшению количества уголовных дел в связи с прекращением уголовного преследования. Несмотря на наличие различных процедур реализации данного института в разных странах, его правовая сущность остается везде одинаковой – прекращение уголовного преследования по нереабилитирующим основаниям в случаях, предусмотренных процессуальным законодательством.

В постановлении также отмечается, что в качестве условия освобождения от уголовной ответственности в рамках примирения лица, совершившего преступление, с потерпевшим предусматривается как возмещение причиненного материального ущерба (например, возврат похищенного, поврежденного имущества или денежная компенсация в размере его стоимости), так и выплата определенной компенсации в качестве возмещения морального вреда.

Как следует из текста статей 73.1 и 73.2 Уголовного кодекса, возмещение причиненного ущерба является одним из важных условий освобождения от уголовной ответственности.

Под возмещением ущерба, предусмотренного в указанных статьях, следует понимать не только компенсацию ущерба, но и другие меры, направленные на восстановление нарушенных прав и законных интересов лица, потерпевшего в результате преступления.

Пленум Конституционного Суда в указанном Постановлении пришел к выводу, что статья 73.2 Уголовного кодекса является императивной нормой, и примирение лица, совершившего преступное деяние (деяния), приведенное в данной статье, с потерпевшим, а также полное возмещение причиненного последнему ущерба является безусловным основанием для освобождения лица от уголовной ответственности.

Вместе с тем, в своем Постановлении "О толковании статей 37.4, 39.1.9, 40.2 и 41.7 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики" от 15 июля 2011 года Пленум Конституционного Суда указал относительно института освобождения от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим, предусмотренного статьей 73 Уголовного кодекса, что названная статья устанавливает следующие условия прекращения уголовного преследования:

- деяние лица, в отношении которого начато уголовное преследование, не представляет большой общественной опасности;
- обвиняемый возместил причиненный потерпевшему ущерб либо загладил причиненный вред;
- обвиняемый должен примириться с потерпевшим.

При наличии всех указанных условий обвиняемый может быть освобожден от уголовной ответственности.

Следует отметить, что Законом Азербайджанской Республики "О внесении изменений в Уголовный кодекс Азербайджанской Республики" от 20 октября 2017 года в главу 11 Уголовного кодекса была добавлена статья 73-1, предусматривающая освобождение от уголовной ответственности за преступления против собственности.

Так, согласно статье 73-1.1 Кодекса, лицо, совершившее деяние (деяния), предусмотренное статьями 178.1, 179.1, 185.1, 186.1, 187.1, 187.2, 189-1.1 и 189-1.2 этого Кодекса, освобождается от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим и полностью возместило причиненный ему ущерб, а согласно статье 73-1.2, лицо, совершившее деяние (деяния), предусмотренное статьями 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1 того же Кодекса, освобождается от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим, полностью возместило причиненный ему ущерб и выплатило в государственный бюджет сумму в двадцать пять процентов размера ущерба, причиненного в результате преступления.

В соответствии со статьей 73-1.3 Кодекса, лицо, совершившее деяние (деяния), предусмотренное статьями 178.3, 178.4, 179.3 и 179.4 того же Кодекса, может быть освобождено от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим, полностью возместило причиненный ему ущерб и выплатило в государственный бюджет сумму в пятьдесят процентов размера ущерба, причиненного в результате преступления.

Согласно требованию пункта 2 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, если преступное деяние, предусмотренное статьями 72 – 73-2 этого Кодекса, совершено в соучастии, то ущерб, причиненный потерпевшему, и выплата в государственный бюджет, предусмотренная статьями 73-1.2, 73-1.3 и 73-2.2 того же Кодекса, возмещаются соответственно долям, установленным судом в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления в совершении преступления, значения такого участия для

достижения цели преступления, его влияния на объем и характер причиненного ущерба.

Согласно требованию статьи 40.5 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, при совершении в соучастии преступных деяний, предусмотренных статьями 72 – 73-2 Уголовного кодекса, возмещение вреда, причиненного потерпевшему, и осуществление выплаты в государственный бюджет каждым из соучастников соразмерно доле согласно пункту 2 части "Примечание" статьи 72 того же Кодекса, во время досудебного производства решается согласованным с прокурором постановлением дознавателя или следователя, а во время судебного производства – решением суда.

Из этого следует, что если статьи 73-1.2 и 73-1.3 Уголовного кодекса устанавливают условия освобождения от уголовной ответственности лиц, совершивших преступления, предусмотренные статьями 178.2, 179.2, 186.2.1, 189-1.2-1, 178.3, 178.4, 179.3, 179.4 Уголовного кодекса, то пункт 2 части "Примечание" статьи 72 Кодекса предусматривает, как эти условия должны применяться при совершении этих преступлений в соучастии.

Анализ изложенных норм дает основание утверждать, что при совершении преступлений, предусмотренных статьями 73-1.2 и 73-1.3 Уголовного кодекса, в соучастии, каждый соучастник должен полностью возместить причиненный ущерб и выплату в государственный бюджет в соответствии с долей, определяемой согласно требованиям пункта 2 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса.

Это означает, что при совершении преступлений в соучастии, предусмотренных статьями 73-1.2 и 73-1.3 Уголовного кодекса, полная выплата ущерба потерпевшему и возмещение ущерба государственному бюджету в размере соответственно двадцати пяти или пятидесяти процентов предполагает полную выплату суммы, составляющей долю, установленную в соответствующем порядке для каждого соучастника. То есть после определения долей на каждого соучастника преступления возлагается обязанность произвести выплаты потерпевшему и в государственный бюджет именно в той части, которая соответствует его доле.

Условия освобождения от уголовной ответственности, установленные в статьях 73-1.2 и 73-1.3 Уголовного кодекса, показывают, что освобождение от уголовной ответственности предусмотрено как институт льгот, который применяется индивидуально, в зависимости

от поведения каждого лица, совершившего общественно опасное деяние, в ходе уголовного процесса, и служит для различения обвиняемого, демонстрирующего позитивное поведение в соответствии с пунктом 2 части "Примечание" статьи 72, статьями 73-1.2 и 73-1.3 Кодекса (то есть, достиг примирения с потерпевшим путем возмещения установленной доли ущерба и выплаты в государственный бюджет в размере соответствующего процента от ущерба), от обвиняемых, не проявляющих такого поведения.

На основании изложенного Пленум Конституционного Суда приходит к выводу, что лицо, совершившее преступление в соучастии, предусмотренное статьями 73-73-2 Уголовного кодекса, может быть освобождено от уголовной ответственности, если оно примирилось с потерпевшим; полностью возместило причиненный ущерб потерпевшему в соответствии с долей, установленной в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, значения такого участия для достижения цели преступления, его влияния на объем и характер причиненного ущерба; выплатило в государственный бюджет сумму, равную двадцати пяти процентам размера установленной доли ущерба (в порядке, предусмотренном статьей 73-1.2 Уголовного кодекса), либо, в случае, предусмотренном статьей 73-1.3 того же Кодекса, – сумму, равную пятидесяти процентам размера соответствующей доли причиненного ущерба.

Аналогичный подход изложен в Постановлении Пленума Верховного Суда Азербайджанской Республики "О судебной практике по делам о мошенничестве" от 11 июня 2015 года. Согласно пункту 40 этого Постановления, в случаях совершения мошенничества в соучастии, ущерб и выплаты в бюджет должны выплачиваться в соответствии с долями, установленными судом согласно пункту 2 части "Примечание" статьи 72 Уголовного кодекса, с учетом характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, значения такого участия для достижения цели преступления, его влияния на объем и характер причиненного ущерба. Поскольку вопрос освобождения от наказания лиц, осужденных за мошенничество, совершенное в соучастии, в порядке исполнения приговора на основании статьи 80-1 Уголовного кодекса должен решаться в соответствии с долей каждого соучастника преступления, суд должен установить долю каждого соучастника в ущербе, причиненном преступлением

(сумму ущерба, подлежащую возмещению) даже в тех случаях, когда соучастники не намерены возмещать ущерб при рассмотрении уголовного дела по существу.

В делах о преступлениях, совершенных в соучастии группой лиц, несущих солидарную ответственность за ущерб, причиненный преступными деяниями, указанными в статье 73-1 Уголовного кодекса, если выполнены все требования статьи 73-1 Уголовного кодекса, орган, осуществляющий уголовное преследование, может прекратить уголовное преследование в отношении всех соучастников преступления даже в случае, если возмещение ущерба и другие выплаты полностью осуществлены хотя бы одним из них.

В случаях, когда освобождение от уголовной ответственности осуществляется по усмотрению органа уголовного преследования или суда, при решении вопроса об освобождении лица от ответственности должно быть принято объективное и обоснованное решение с учетом не только примирения обвиняемого с потерпевшим и возмещения причиненного ущерба, но и других обстоятельств, имеющих значение по делу, в том числе характеризующих личность виновного, обстоятельств совершения преступления и т.д.

На основании изложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

– В случае совершения преступного деяния (деяний), предусмотренного статьей 73-1.2 Уголовного кодекса, в соучастии, каждый соучастник преступления освобождается от уголовной ответственности в установленном порядке, если он полностью возместил причиненный ущерб потерпевшему в соответствии со своей долей от общего ущерба, установленной в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, а также от других обстоятельств, установленных законом, примирился с ним и выплатил в государственный бюджет сумму в двадцать пять процентов размера этой доли;

– В случае совершения преступного деяния (деяний), предусмотренного статьей 73-1.3 Уголовного кодекса, в соучастии, лицо может быть освобождено от уголовной ответственности в установленном порядке, если оно полностью возместило причиненный ущерб потерпевшему в соответствии со своей долей от общего ущерба, установленной в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, а также от других обстоятельств,

установленных законом, примирилось с ним и выплатило в государственный бюджет сумму в пятьдесят процентов размера этой доли.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. В случае совершения преступного деяния (деяний), предусмотренного статьей 73-1.2 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, в соучастии, каждый соучастник преступления освобождается от уголовной ответственности в установленном порядке, если он полностью возместил причиненный ущерб потерпевшему в соответствии со своей долей от общего ущерба, установленной в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, а также от других обстоятельств, установленных законом, примирился с ним и выплатил в государственный бюджет сумму в двадцать пять процентов размера этой доли.

2. В случае совершения преступного деяния (деяний), предусмотренного статьей 73-1.3 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, в соучастии, лицо может быть освобождено от уголовной ответственности в установленном порядке, если оно полностью возместило причиненный ущерб потерпевшему в соответствии со своей долей от общего ущерба, установленной в зависимости от характера и степени фактического участия каждого соучастника преступления, а также от других обстоятельств, установленных законом, примирилось с ним и выплатило в государственный бюджет сумму в пятьдесят процентов размера этой доли.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление окончательно, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ****О проверке соответствия статьи 4.0.1.13 Закона Азербайджанской Республики "О социальных пособиях" частям II и III статьи 25, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики****14 ноября 2022 года****город Баку**

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Маира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

руководствуясь частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 32 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики на основании запроса Уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики рассмотрел в судебном заседании в порядке письменной процедуры конституционного судопроизводства конституционное дело о проверке соответствия статьи 4.0.1.13 Закона Азербайджанской Республики "О социальных пособиях" частям II и III статьи 25, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи И.Наджафова по делу, мнения представителей заинтересованных субъектов – заведующего Научно-аналитическим сектором Аппарата Уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики М.Мамедова и заведующего отделом социального законодательства Аппарата Милли

Меджлиса Азербайджанской Республики А.Велиева, специалистов Министерства труда и социальной защиты населения Азербайджанской Республики, Административной коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики и Государственного комитета Азербайджанской Республики по проблемам семьи, женщин и детей, заключение эксперта – профессора кафедры трудового и экологического права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора юридических наук М.Алиева и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Уполномоченный по правам человека (омбудсмен) Азербайджанской Республики обратился в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) с запросом о проверке соответствия статьи 4 Закона Азербайджанской Республики "О социальных пособиях" (далее – Закон "О социальных пособиях") статьям 25, 38, 71 и 147, а также частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

В запросе указано, что, в то время как в числе видов пособий, установленных в статье 4 Закона "О социальных пособиях" предусмотрено пособие для женщин, имеющих пять и более детей, выплата этого пособия мужчинам, воспитывающим единолично пять и более детей не предусмотрена. Это приводит к нарушению прав социального обеспечения, права равенства и дискриминации указанных лиц, то есть мужчин, воспитывающих единолично пять и более детей.

Заявитель считает, что сложившаяся в законодательстве ситуация также не соответствует требованию о том, что нормативные правовые акты должны основываться на праве и справедливости, как это выражено в статье 149 Конституции.

Пленум Конституционного Суда в связи с запросом отмечает следующее.

Согласно части I статей 12 и 16 Конституции, высшей целью государства является обеспечение прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики. Азербайджанское государство заботится о повышении благосостояния народа и каждого гражданина, его социальной защите и достойном уровне жизни.

Эти положения выражают то, что государство существует прежде всего для людей и несет соответствующие обязательства в сфере реального удовлетворения их потребностей.

Согласно частям I и II статьи 71 Конституции, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина, закрепленных в Конституции, является обязанностью органов законодательной, исполнительной и судебной власти. Никто не может ограничивать осуществление прав и свобод человека и гражданина.

В соответствии с частями I и III статьи 149 Конституции, нормативные правовые акты должны основываться на праве и справедливости (равное отношение к равным интересам), законы не должны противоречить Конституции.

Право социального обеспечения, будучи одним из основных социально-экономических прав, закреплено в статье 38 Конституции. Согласно этой статье, каждый имеет право на социальное обеспечение. Каждый имеет право на социальное обеспечение по достижении установленного законом возраста, в случае болезни, инвалидности, потери кормильца, утраты трудоспособности, безработицы и в иных случаях, предусмотренных законом.

Это право также отражено в ряде международно-правовых актов, к которым присоединилась Азербайджанская Республика. Так, согласно статье 22 Всеобщей декларации прав человека, каждый человек, как член общества, имеет право на социальное обеспечение и на осуществление необходимых для поддержания его достоинства и для свободного развития его личности прав в экономической, социальной и культурной областях через посредство национальных усилий и международного сотрудничества и в соответствии со структурой и ресурсами каждого государства.

В статье 9 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах предусмотрено, что каждый человек имеет право на социальное обеспечение, включая социальное страхование.

Пленум Конституционного Суда в своих постановлениях по этому поводу отметил, что принцип социального государства закрепляет обеспечение справедливого социального устройства как правовую обязанность государства. Этот принцип вытекает из преамбулы Конституции, провозглашающей обеспечение достойного уровня жизни для всех в соответствии со справедливыми экономическими и социальными правилами. Именно эффективная социальная политика

государства обеспечивает установление в обществе мира и благополучия. Конституция, хотя и не дает определения социального государства, подразумевает, что цель государства заключается в содействии улучшению благосостояния народа посредством развития экономики, основанной на различных формах собственности. Согласно положениям Конституции, государство взяло на себя обязательство служить созданию гражданского общества через политику в области социально-экономических прав, социальной защите человека государством в рыночной экономике и принципу социальной справедливости (Постановление "О толковании части второй статьи 144 Трудового кодекса Азербайджанской Республики" от 29 ноября 2002 года и "О проверке соответствия статьи 965.2.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики части IV статьи 25, части VI статьи 35 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики" от 21 октября 2016 года).

Пленум Конституционного Суда, анализируя содержание права на социальное обеспечение, также отметил, что несмотря на то, что наравне с другими правами, закрепленными в Конституции (личными, экономическими, политическими и культурными), гарантируется одинаковая охрана и защита социальных прав, в обеспечении и реализации этих прав имеется ряд характерных особенностей. Так, в отличие от личных и политических прав, эффективная реализация социальных прав связана с финансовыми возможностями государства обеспечить эти права (Постановление "О проверке соответствия статей 8.1 и 8.3 Закона Азербайджанской Республики "О трудовых пенсиях" Конституции Азербайджанской Республики" от 1 декабря 2010 года).

В то же время следует учитывать, что при определении социальных прав важную роль играют такие факторы, как экономическое положение государства, наличие или отсутствие потребности общества или определенной его части в государственной помощи и поддержке.

Таким образом, регулирование видов пособий, общих оснований и правил их расчета, назначения и получения, а также внесение изменений в действующее законодательство в этой сфере относится к дискреционным полномочиям законодателя с точки зрения положений статей 94 и 95 Конституции. В этой области он обладает широкой свободой усмотрения.

Однако, указанная свобода усмотрения законодателя не безгранична и должна осуществляться в соответствии с требованиями, за-

крепленными в Конституции, включая право на равенство, требования о том, что нормативные правовые акты должны основываться на праве и справедливости (равное отношение к равным интересам) и не противоречить Конституции. Это требует от законодателя соблюдения принципа правовой определенности при регулировании любых правоотношений, в том числе правоотношений в сфере социального обеспечения.

В соответствии с правовой позицией Пленума Конституционного Суда относительно содержания принципа равенства, для оценки соответствия той или иной оспариваемой нормы части I статьи 25 Конституции необходимо выяснить, какие лица находятся в равном или схожем по определенным критериям положении, предусматривает ли оспариваемая норма равное или различное обращение с такими лицами, и существует ли объективное и разумное основание для такого обращения (Постановления "О проверке соответствия статьи 37.3.4 Закона Азербайджанской Республики "О трудовых пенсиях" Конституции Азербайджанской Республики" от 14 ноября 2014 года и "О толковании статей 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 и 20.14 Закона Азербайджанской Республики "О трудовых пенсиях"" от 15 мая 2020 года).

В приведенном выше Постановлении Пленума Конституционного Суда от 1 декабря 2010 года указано, что принцип правового равенства, гарантирующий устранение всех видов дискриминации при реализации прав и свобод в сфере пенсионного обеспечения, служит недопущению различий в пенсионных правах лиц, относящихся к одной категории. В противном случае неодинаковое применение установленных законодателем льгот в сфере социального обеспечения к лицам, находящимся в одинаковом правовом положении, может привести к нарушению социальной справедливости и баланса. Допущение дискриминации между субъектами, находящимися в одинаковом правовом положении, при правовом регулировании отношений в сфере социального обеспечения может привести к дефекту такого регулирования в отношении всех субъектов.

В статье 15.2 Закона Азербайджанской Республики "Об обеспечении гендерного (мужчин и женщин) равенства", регулирующего гарантии принципа запрета дискриминации по половому признаку, отраженного в статье 25 Конституции, указывается, что государство гарантирует создание равных возможностей для мужчин и женщин в реализации права на социальное обеспечение, предоставлении адрес-

ной государственной социальной помощи и других социальных льгот. В этом смысле как в Конституции, так и в указанном Законе однозначно запрещена дискриминация по половому признаку в отношении прав на социальное обеспечение мужчин и женщин.

Аналогичные правовые позиции изложены в постановлениях Европейского суда по правам человека (далее – Европейский суд). Так, в своем Постановлении по делу *Стек и другие заявители против Соединенного Королевства* от 12 апреля 2006 года Европейский суд отмечает, что различие в обращении считается дискриминацией в том случае, если оно не имеет объективного и разумного обоснования, то есть если оно не преследует легитимную цель или если нарушено равновесие между преследуемой целью и используемыми средствами (§51).

В то же время в вопросе различного отношения к отцу и матери в вопросах, касающихся детей, Европейский Суд признал, что отказ отцу в праве на получение пособия по уходу за ребенком, в то время как мать, усыновитель и опекун имеют такое право, должен рассматриваться как дискриминация по признаку родительского статуса. По мнению Суда, широкий круг лиц, имеющих право на получение пособия, свидетельствовал о том, что оно было призвано поддерживать новорожденных детей и в целом семью, осуществляющую их воспитание, а не только компенсировать трудности матери, связанные с рождением ребенка. (Постановление по делу *Веллер против Венгрии* от 31 марта 2009 года, §30-39).

В соответствии с частью I статьи 17 и частью III статьи 34 Конституции, семья как основная ячейка общества находится под особой опекой государства. Материнство, отцовство и детство охраняются законом. Государство оказывает помощь многодетным семьям.

Основной Закон установил обязанность родителей заботиться о детях и воспитывать их, не делая различий между отцом и матерью.

Семья как социальный институт, будучи основным условием развития каждой личности, играет главную роль в существовании общества и государства, воспитании нового поколения и обеспечении общественного развития.

Следует отметить, что в современном мире законодательство большинства развитых стран предоставляет равные возможности как матери, так и отцу в осуществлении родительских прав. Это подтверждает развитие общества в направлении равного распределе-

ния ответственности между женщинами и мужчинами в воспитании детей и признание роли мужчины в уходе за ребенком.

Аналогичный подход нашел отражение и в отраслевых законодательных актах Азербайджанской Республики, что привело к уравниванию правового статуса мужчин и женщин, в том числе их родительских прав и обязанностей, признанию одинаковых гарантий для обоих родителей.

Так, в статье 52 Трудового кодекса Азербайджанской Республики в списке работников, для которых не устанавливается испытательный срок при приеме на работу, предусмотрены беременные женщины и женщины, имеющие детей в возрасте до трех лет, а также мужчины, единолично воспитывающие детей в возрасте до трех лет.

В то же время, в соответствии со статьями 8.1 и 8.3 Закона Азербайджанской Республики "О трудовых пенсиях", наряду с женщинами, родившими, усыновившими/удочерившими и (или) взявшими под опеку пять и более детей, и воспитавшими их до восьми лет, пенсионный возраст снижен на пять лет также для отцов, которые в связи со смертью матери, расторжением брака с матерью или лишением матери родительских прав, единолично без заключения последующего брака воспитали до восьми лет пять и более детей или ребенка с ограниченными возможностями здоровья, а также для отцов, усыновивших и единолично воспитавших до восьми лет пять и более детей, и для мужчин-опекунов, воспитавших пять и более детей до восьми лет.

Законодательным актом, определяющим правовые основы назначения и выплаты социальных пособий в Азербайджанской Республике и регулирующим отношения в этой сфере, является Закон "О социальных пособиях". Статьей 4.0.1.13 Закона установлено пособие для женщин, имеющих пять и более детей.

В соответствии со статьей 7.0.10-3 того же Закона, назначение пособия женщинам, имеющим пять и более детей, обусловлено рождением и воспитанием ими пяти и более детей, наличием детей в живых и достижением возраста одного года ребенком, ставшим основанием для возникновения этого права.

Пленум Конституционного Суда считает, что законодатель, учитывая участие и роль женщин в увеличении численности населения страны, установил указанный вид пособия именно для женщин, родивших и воспитывающих пять и более детей. При этом цель зако-

нодателя заключается не только в оказании материальной помощи матери, родившей пять и более детей, в воспитании и содержании детей, но и в стимулировании женщин к рождению детей в целях обеспечения демографического развития.

Поэтому Пленум Конституционного Суда приходит к выводу, что статья 4.0.1.13 Закона "О социальных пособиях" не противоречит конституционным нормам.

Однако следует также учесть, что Конституция и отраслевые законодательные акты закрепили, что семья как ячейка общества находится под опекой государства, и установили, что оба родителя имеют равные права и обязанности в отношении воспитания ребенка и выполнения родительских обязанностей, исходя из их равного статуса в семье.

В том числе направление развития законодательства в последнее время было нацелено на уравнивание правового статуса мужчин и женщин, включая их родительский статус, в соответствии с конституционным принципом "равного отношения к равным интересам".

На основании изложенного, Пленум Конституционного Суда считает целесообразным рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики усовершенствовать статьи 4.0.1.13 и 7.0.10-3 Закона "О социальных пособиях" с точки зрения частей II и III статьи 25, частей I и III статьи 149 Конституции, установить такое же пособие для отцов, единолично воспитывающих пять и более детей.

На основании изложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

– положение о назначении пособия женщинам, имеющим пять и более детей, предусмотренное статьей 4.0.1.13 Закона "О социальных пособиях", не противоречит частям I и III статьи 38 Конституции;

– в целях приведения в соответствие с частями II и III статьи 25 и частями I и III статьи 149 Конституции, следует рекомендовать Милли Меджлису внести соответствующие изменения в законодательство касательно включения в статьи 4.0.1.13 и 7.0.10-3 Закона "О социальных пособиях" отцов, единолично воспитывающих пять и более детей.

Руководствуясь частью VII и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Положение о назначении пособия женщинам, имеющим пять и более детей, предусмотренное статьей 4.0.1.13 Закона Азербайджанской Республики "О социальных пособиях", не противоречит частям I и III статьи 38 Конституции Азербайджанской Республики.

2. В целях приведения в соответствие с частями II и III статьи 25 и частями I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики, рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики внести соответствующие изменения в законодательство касательно включения в статьи 4.0.1.13 и 7.0.10-3 Закона Азербайджанской Республики "О социальных пособиях" отцов, единолично воспитывающих пять и более детей.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление окончательно, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

О толковании статей 12.2, 85 и 114.2.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках с точки зрения статей 65.1 и 318 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики и части II статьи 127 Конституции Азербайджанской Республики

18 ноября 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Маира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Ширванского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статей 12.2, 85 и 114.2.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках с точки зрения статей 65.1 и 318 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики и части II статьи 127 Конституции Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Гваладзе по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – судьи Ширванского апелляционного суда К.Баширова и заведующего отделом государственного строительства, административного и военного законодательства

Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Х.М.Сеида, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Х.Насибова, судьи Бакинского апелляционного суда К.Акперова и начальника Управления по правовому обеспечению и вопросам прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой, члена Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики И.Гасановой, мнение эксперта- доцента кафедры конституционного права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора юридических наук С.Алиева и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Ширванский апелляционный суд обратился в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) с просьбой дать толкование статей 12.2, 85 и 114.2.3 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках (далее – Кодекс об административных проступках) с точки зрения статей 65.1 и 318 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-процессуальный кодекс) и части II статьи 127 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

В обращении указано, что призванный по мобилизации бывший военнослужащий Н-ской воинской части Министерства обороны Азербайджанской Республики З.Джафаров, обманув 12 солдат, 5 января 2021 года и 11 января 2021 года получил с каждого из них по 300 манатов, в общей сложности 3600 манатов, за раннюю демобилизацию из армии.

Орган предварительного расследования оценил деяние З.Джафарова не как деяние, охваченное единым умыслом, а именно как самостоятельное деяние в отношении каждого лица, поэтому, поскольку сумма по каждому эпизоду составила меньше 500 манатов, решением старшего помощника военного прокурора Физули от 3 ноября 2021 года, на основании статьи 39.1.2 Уголовно-процессуального кодекса было отказано в возбуждении уголовного дела в отношении З.Джафарова по статьям 178.2.3, 333.3 и 32.4, 312.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) и материалы, собранные для начала производства по делу об административном

проступке по статье 227 Кодекса об административных проступках по указанным деяниям, переданы военному прокурору Физули.

Постановлением военного прокурора Физули от 5 ноября 2021 года в отношении З.Джафарова было возбуждено производство по статье 227 Кодекса об административных проступках и материалы направлены для рассмотрения в Физулинский военный суд.

На основании решения Физулинского военного суда от 29 декабря 2021 года производство по делу об административном проступке было прекращено, поскольку в деле об административном проступке содержались признаки преступления, материалы направлены в Военную прокуратуру Азербайджанской Республики для рассмотрения вопроса об отмене постановления Физулинской военной прокуратуры от 3 ноября 2021 года и возбуждении уголовного дела в отношении З.Джафарова.

Данным решением было установлено, что намерение З.Джафарова получить с каждого солдата, желающего демобилизоваться 300 манатов, следует оценивать не как самостоятельно возникающий каждый раз умысел, а как деяние, охваченное единым умыслом, и поскольку деньги в размере 3600 манатов получены З.Джафаровым у солдат с единым умыслом, то его деяния необходимо квалифицировать в соответствии с данным размером причиненного ущерба. Суд счел, что в деянии З.Джафарова содержится состав преступления мошенничество.

Принимая указанное решение суд, руководствовался статьями 85 и 114.2.3 Кодекса об административных проступках. На основании данных статей если судья, полномочный орган (должностное лицо), в производстве которого находится дело об административном проступке, обнаружит в административном проступке, совершенном физическим лицом, признаки преступления, он направляет материалы прокурору, органу предварительного следствия или дознания. При наличии в деле об административном проступке признаков преступления и направлении материалов по делу прокурору, органу дознания или следствия принимается постановление о прекращении производства по делу об административном проступке.

Военный прокурор Физули принес апелляционный протест на решение суда, Ширванский апелляционный суд рассмотревший дело на основании данного протеста, посчитал, что с точки зрения обстоятельств дела законность вывода, к которому пришел Физулинский

военный суд, является неопределенным с точки зрения как закрепленных в Конституции и международно-правовых документах принципов относительно нейтральности, беспристрастности судов, которые не берут на себя функцию обвинения и защиты, так и преюдициальности определенных процессуальных решений. Так, на основании статьи 65.1 Уголовно-процессуального кодекса, неотмененное постановление органа, осуществляющего уголовный процесс, не допускает принятия нового постановления по тому же самому вопросу. Постановление органа, осуществляющего уголовный процесс, кроме постановлений, исключающих уголовное преследование лица, в связи с вынесением приговора или иного итогового постановления суда не имеют обязательной силы.

В обращении также отмечается, что с точки зрения статьи 318 Уголовно-процессуального кодекса, ограничивающей пределы судебного разбирательства обвинением, выдвинутым против обвиняемого, и не предусматривающей полномочия суда по отягчению обвинения по собственной инициативе, а также сформированной Конституционным Судом правовой позиции относительно возможности применения по аналогии уголовно-процессуальных норм в производстве по делам об административных проступках, суд, рассматривающий дело об административном проступке, не уполномочен принимать решение противоречащее решению органа предварительного расследования об отказе в возбуждении уголовного дела даже если это не закреплено в статьях 12.2, 85 и 114.2.3 Кодекса об административных проступках.

На основании вышеуказанного Ширванский апелляционный суд принял решение обратиться в Конституционный Суд для внесения ясности в вопрос о том, уполномочен ли суд (полномочный орган) рассматривающий дело об административном проступке руководствуясь статьей 85 Кодекса об административных проступках, возвращать дело из-за наличия признаков преступления в случае отказа в возбуждении уголовного дела за одно и то же деяние лица и направления материалов для начала производства по делу об административном проступке, и достижения тем самым формирования единой судебной практики и единообразного применения действующих законодательных норм, а также соблюдения требований принципа правовой определенности.

В целях разрешения поставленного в обращении вопроса, Пленум Конституционного Суда в первую очередь, считает необходимым рас-

смотреть сформированные им правовые позиции относительно применения закона по аналогии.

Пленум Конституционного Суда в Постановлении "О толковании статьи 128.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках" от 2 ноября 2016 года отметил в связи с применением законодательства об административных проступках по аналогии, что применение уголовно-процессуального законодательства по аналогии в процессе производства по делу об административном проступке не исключается. Несмотря на то, что статья 6.3 Кодекса об административных проступках вводит ограничение на применение законодательства об административных проступках по аналогии, это относится к материально-правовым нормам (нормам, устанавливающим ответственность) данной области права. Однако, применение закона по аналогии возможно в том случае, если аналогичные процессуальные отношения не регулируются в законодательстве об административных проступках соответствующей нормой.

Более широкое толкование, связанное с этим институтом, дано в Постановлении Пленума Конституционного Суда "О толковании статей 132.1.2 и 53 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках в их взаимосвязи" от 11 ноября 2021 года.

В Постановлении указано, что применение закона по аналогии предполагает отсутствие нормы, регулирующей конкретные правоотношения, и применение к данным правоотношениям другой нормы закона, регулирующей аналогичные отношения. Именно отсутствие конкретной нормы является главным признаком, отличающим применение закона по аналогии от его толкования.

Согласно мнению, сформировавшемуся в теории права, толкование права-это уточнение и разъяснение смысла текста нормы. А пробел в праве, напротив, подразумевает отсутствие или неполноту нормативного текста, регулирующего правовой вопрос. Пробел возникает тогда, когда нормативный акт, предназначенный для разрешения конкретного спорного вопроса, как следствие, не в состоянии сделать это из-за неполноты, а не двусмысленности или неточности его текста.

Таким образом, хотя установление пробела в праве становится возможным только после толкования правовой нормы, его устранение, тем не менее не осуществляется в рамках процесса толкования правовой нормы. Определяя содержание, в том числе предусмотренный смысл нормы, правоприменитель устраняет неопределенность и дву-

смысленность данной нормы. А при устранении пробела правоприменитель фактически устанавливает порядок поведения, соответствующий критериям, установленным законодательством для окончательного разрешения конкретного правового спора.

Пленум Конституционного Суда считает важным дать толкование поставленного в обращении вопроса именно с учетом вышеуказанных правовых позиций Пленума, некоторых норм Конституции, законодательства об административных проступках и уголовно-процессуального законодательства.

Согласно части II статьи 127 Конституции, судьи рассматривают дела беспристрастно, справедливо, соблюдая равноправие сторон, на основе фактов и в соответствии с законом.

На основании статьи 12.2 Кодекса об административных проступках, административная ответственность за деяния, предусмотренные в Особенной части настоящего Кодекса, наступает в том случае, если эти деяния уголовной ответственности не подлежат.

В соответствии со статьей 85 Кодекса об административных проступках, если судья, полномочный орган (должностное лицо), в производстве которого находится дело об административном проступке, обнаружит в административном проступке, совершенном физическим лицом, признаки преступления, он направляет материалы прокурору, органу предварительного следствия или дознания.

Согласно статье 114.2.3 данного Кодекса при рассмотрении дела об административном проступке постановление о прекращении производства по делу об административном проступке принимается при наличии в деле об административном проступке признаков преступления и направлении материалов по делу прокурору, органу дознания или следствия.

На основании статьи 65.1 Уголовно-процессуального кодекса, неотменное постановление органа, осуществляющего уголовный процесс, не допускает принятия нового постановления по тому же самому вопросу. Постановление органа, осуществляющего уголовный процесс, кроме постановлений, исключających уголовное преследование лица, в связи с вынесением приговора или иного итогового постановления суда не имеют обязательной силы.

В соответствии со статьей 318.1 Уголовно-процессуального кодекса, посвященной пределам судебного разбирательства, во время судебного разбирательства, уголовное дело, материалы упрощенного

досудебного производства или жалоба в порядке частного обвинения рассматриваются только в пределах обвинения, выдвинутого против обвиняемого или представленного суду. В результате судебного разбирательства суд вправе квалифицировать деяние обвиняемого как менее тяжкое преступление, а также изъять отдельные пункты из выдвинутого против него обвинения.

Согласно же статье 318.2 данного Кодекса, если во время судебного разбирательства в действиях обвиняемого будет установлено наличие признаков более тяжкого преступления, то суд по ходатайству государственного обвинителя выносит мотивированное постановление о прекращении рассмотрения уголовного дела по выдвинутому обвинению или рассмотрения материалов упрощенного досудебного производства и возвращении дела прокурору, осуществляющему процессуальное руководство предварительным расследованием, для рассмотрения вопроса выдвижения обвиняемому другого обвинения. Во время судебного разбирательства суд по ходатайству потерпевшего или его законного представителя, в порядке, предусмотренном настоящей статьёй, может вынести постановление о наличии в действиях обвиняемого признаков более тяжкого преступления.

Исходя из содержания статей 85 и 114.2.3 Кодекса об административных проступках Пленум Конституционного Суда, отмечает, что на основании четко и однозначно установленного в данных статьях порядка при обнаружении в административном проступке признаков преступления судья, полномочный орган (должностное лицо) не возбуждает сам уголовного дела, не отменяет постановления следственного органа об отказе в возбуждении уголовного дела, он сообщает органу, обладающему полномочиями начала уголовного преследования, об установленных в деянии признаках преступления и направляет материалы в данный орган.

Такой же подход установлен и в Гражданском процессуальном кодексе Азербайджанской Республики. В соответствии со статьей 265.4 данного Кодекса, если при рассмотрении дела суд обнаружит в деяниях участников процесса или иных лиц признаки преступления, он сообщает об этом прокурору и выносит частное определение. При этом наличие с самого начала неотмененного решения органа уголовного преследования об отказе в возбуждении уголовного дела в отношении того или иного лица не ограничивает данную компетенцию суда.

Пленум Конституционного Суда также считает, что наличие в рассмотренных материалах об административном проступке неотмененного постановления следственного органа об отказе в возбуждении уголовного дела не может лишить судью, полномочный орган (должностное лицо) осуществления полномочий, предусмотренных статьей 85 Кодекса об административных проступках.

Противоположный подход может привести к тому, что наличие не отмененного решения органа, осуществляющего уголовное преследование, об отказе в возбуждении уголовного дела, даже при наличии в административном проступке признаков преступления, вынудило бы судью рассматривать нарушение исключительно как административный проступок и принимать заведомо незаконное и необоснованное решение.

Что касается довода обращения о том, что согласно требованиям статьи 65 Уголовно-процессуального кодекса, неотмененное постановление следственного органа об отказе в возбуждении уголовного дела имеет преюдициальное значение для суда, рассматривающего административное дело, следует отметить, что упомянутая статья различает два вида постановлений органа, осуществляющего уголовный процесс:

- постановления, исключающие уголовное преследование в отношении лица;
- другие постановления.

К постановлениям первого вида относятся постановление об отказе в возбуждении уголовного дела в связи с обстоятельствами, исключающими уголовное преследование, постановление о прекращении уголовного преследования (производства по уголовному делу), а также приговор суда или другие окончательные постановления.

Поскольку перечисленные постановления являются по существу окончательными, то их действие исключает вынесение судом приговора или иного окончательного постановления по одному и тому же обвинению. Для того, чтобы добиться возобновления производства по делу, в первую очередь, требуется отмена указанных постановлений.

Вступивший в законную силу приговор, а равно иное окончательное постановление суда могут быть отменены в порядке кассации по вновь открывшимся обстоятельствам (статья 65.3 Уголовно-процессуального кодекса).

Принятые до суда постановления об отказе в возбуждении уголовного дела на оправдательных основаниях, носят квазисудебный характер. Это в первую очередь проявляется, в том, что в отличие от приговора и окончательных постановлений суда, постановление дознавателя, следователя или прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием, об отказе в возбуждении уголовного дела может быть отменено не только судом, но и, соответственно, прокурором или вышестоящим прокурором, осуществляющим процессуальное руководство предварительным расследованием (статья 212.4.1 Уголовно-процессуального кодекса).

Однако следует иметь в виду, что в Уголовно-процессуальном кодексе предусмотрено, что постановление дознавателя, следователя или прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием, об отказе в возбуждении уголовного дела может быть отменено лишь на основании жалобы.

Так, согласно требованиям статьи 212.3 Уголовно-процессуального кодекса, такое постановление может быть обжаловано соответственно прокурору, осуществляющему процессуальное руководство предварительным расследованием, вышестоящему прокурору или в суд.

По жалобе на постановление об отклонении возбуждения уголовного дела вынесенное дознавателем, следователем или прокурором, осуществляющим процессуальное руководство предварительным расследованием, выполняются следующие действия:

Прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, или вышестоящий прокурор отменяет указанное постановление, принимает постановление о возбуждении уголовного дела с проведением или без проведения дополнительной проверки в срок не свыше 10 (десяти) суток и направляет его следователю для производства предварительного следствия либо оставляет вынесенное постановление об отклонении возбуждения уголовного дела без изменения (статья 212.4.1 Уголовно-процессуального кодекса).

В Уголовно-процессуальном кодексе не установлен порядок рассмотрения прокурором постановления об отказе в возбуждении уголовного дела по материалам, направленным ему судом, рассматривающим дело об административном проступке в соответствии со статьей 85 Кодекса об административных проступках. Поэтому Пленум Конституционного Суда считает целесообразным

рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики установить в уголовно-процессуальном законодательстве соответствующие правила. Тот факт, что этот вопрос может остаться вне процессуального регулирования, приведет к нарушению принципов законности и справедливости.

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

– наличие неотмененного постановления следственного органа об отказе в возбуждении уголовного дела не препятствует направлению материалов прокурору, органу предварительного следствия или дознания в соответствии со статьей 85 Кодекса об административных проступках в случае обнаружения судьей, полномочным органом (должностным лицом) признаков преступления в административном проступке;

– с учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, следует рекомендовать Милли Меджлису урегулировать в Уголовно-процессуальном кодексе порядок рассмотрения постановления об отказе в возбуждении уголовного дела по материалам, направленным прокурору судом в соответствии со статьей 85 Кодекса об административных проступках.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Наличие неотмененного постановления следственного органа об отказе в возбуждении уголовного дела не препятствует направлению материалов прокурору, органу предварительного следствия или дознания в соответствии со статьей 85 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках в случае обнаружения судьей, полномочным органом (должностным лицом) признаков преступления в административном проступке.

2. С учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики урегулировать в Уголовно-процессуальном кодексе Азербайджанской Республики порядок рас-

смотрения постановления об отказе в возбуждении уголовного дела по материалам, направленным прокурору судом в соответствии со статьей 85 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании пункта 1 части "Примечание" статьи 259 и статьи 314 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики с позиции статей 8 и 9 Закона Азербайджанской Республики "Об охране зеленых насаждений"

29 ноября 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Маира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 32 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики, на основании запроса Прокуратуры Азербайджанской Республики рассмотрел в судебном заседании в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании пункта 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики и статьи 314 того же Кодекса с позиции статей 8 и 9 Закона Азербайджанской Республики "Об охране зеленых насаждений".

Изучив и обсудив доклад судьи К.Шафиева по делу, мнения представителей заинтересованных субъектов – Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики и заведующего отделом государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики

Х.М.Сеида, специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики А.Новрузова, председателя Уголовной коллегии Бакинского апелляционного суда Э.Рагимова, начальника Главного управления законодательства Министерства юстиции Азербайджанской Республики А.Алиева, Министерства экологии и природных ресурсов Азербайджанской Республики, Министерства сельского хозяйства Азербайджанской Республики и материалы дела Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Прокуратура Азербайджанской Республики обратилась в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд) с запросом о толковании пункта 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) и статьи 314 того же Кодекса с позиции статей 8 и 9 Закона Азербайджанской Республики "Об охране зеленых насаждений" (далее – Закон "Об охране зеленых насаждений").

В запросе указывается, что на практике существуют разногласия относительно содержания и объема понятий "приусадебные и дачные участки, находящиеся в частной собственности" и "зеленые насаждения (посевы), состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции", содержащихся в пункте 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса.

В ряде случаев широкое толкование понятия "приусадебные и дачные участки, находящиеся в частной собственности" и его отождествление с понятиями "земли населенных пунктов" и "земли промышленности, транспорта, связи, обороны и иного назначения", определенными Земельным кодексом Азербайджанской Республики (далее – Земельный кодекс), приводит к тому, что лица, совершившие преступления, связанные с незаконной вырубкой деревьев, избегают уголовной ответственности.

По мнению заявителя, в действующем законодательстве Азербайджанской Республики понятие земель населенных пунктов определено широко и включает в себя не только используемые для производства сельскохозяйственной продукции зеленые насаждения (посевы) на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности и не входящих в лесной фонд, но также зеленые

насаждения общего пользования (в парках, лесопарках, садах, скверах, бульварах и другие), зеленые насаждения ограниченного пользования (внутридворовые, на территории образовательных, медицинских, культурно-бытовых, промышленных предприятий и других объектов) и зеленые насаждения специального назначения. В связи с этим нецелесообразно отождествлять понятие "земли населенных пунктов" с понятием "приусадебные и дачные участки, находящиеся в частной собственности", отраженным в пункте 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса.

В запросе также отмечается, что согласно Закону Азербайджанской Республики "О земельной реформе" (далее – Закон "О земельной реформе"), земли совхозов и колхозов были переданы в частную собственность граждан в виде земельных паев для использования в сельскохозяйственных целях. Поскольку содержание понятия "зеленые насаждения (посевы), состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции" не определено в законодательстве, вызывает споры также и то, что все паевые земли, переданные в частную собственность, подпадают под действие нормы, указанной в пункте 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса.

В запросе также указывается, что с учетом обязанностей муниципалитетов в сфере охраны зеленых насаждений на земельных участках, находящихся в муниципальной собственности, было бы целесообразно прояснить, могут ли соответствующие должностные лица быть субъектами уголовного преступления, предусмотренного статьей 314.1 Уголовного кодекса, за непредотвращение уничтожения зеленых насаждений, с точки зрения соблюдения требований принципа правовой определенности.

В связи с вопросами, поднятыми в запросе, Пленум Конституционного Суда считает важным отметить следующее.

При расследовании каждого преступного деяния правильное определение его состава и правильная квалификация направлены на установление того, являются ли деяния, отражающие признаки преступления, преступлением или нет, виновно ли лицо, обвиняемое в совершении преступления, а также на назначение справедливого наказания обвиняемому за это преступление. В противном случае это может привести к привлечению к ответственности невиновного лица или к тому, что лицо, виновное в совершении преступления, останется

безнаказанным, а также к неправильному применению наказания. Это, в свою очередь, может привести к нарушению принципов законности, равенства перед законом, ответственности за вину, справедливости и гуманизма, на которых основан Уголовный кодекс.

Общеправовые критерии точности, ясности и однозначности уголовно-правовых норм вытекают из принципа равенства всех перед законом и судом и эти критерии служат обеспечению принципа законности Уголовного кодекса. Так, обеспечение принципов равенства всех перед законом и судом, а также законности возможно только при единообразном понимании и толковании уголовно-правовых норм всеми правоприменительными органами. Напротив, с точки зрения принципа законности, неопределенность содержания правовых норм приводит к чрезмерным суждениям и произволу в процессе правоприменения, что нарушает принципы равенства и верховенства закона (Постановление Пленума Конституционного Суда "О толковании статьи 244.1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 17 марта 2011 года).

Согласно статье 259 Уголовного кодекса, незаконная рубка (изъятие) деревьев, кустарников и других зеленых насаждений в лесах или на особо охраняемых природных территориях, а также незаконная рубка деревьев, кустарников и других зеленых насаждений, не входящих в лесной фонд, влечет уголовную ответственность.

В соответствии с пунктом 1 части "Примечание" этой статьи ее положения не распространяются на случаи рубки (изъятия) зеленых насаждений на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности, а также зеленых насаждений (посевов), состоящих из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции.

Следует отметить, что Земельным кодексом, направленным на регулирование земельных отношений, выполнение обязанностей землевладельцев, землепользователей и арендаторов, защиту их прав на землю, создание условий для рационального использования и охраны земель, сохранение и улучшение природной среды, определены единый земельный фонд Азербайджанской Республики и категории земель, входящих в его состав. Так, согласно статье 9 этого Кодекса, все земли в пределах Азербайджанской Республики составляют ее единый земельный фонд. В соответствии с целевым назначением и

правовым режимом, земли Азербайджанской Республики подразделяются на следующие категории:

- земли сельскохозяйственного назначения;
- земли населенных пунктов (городов, поселков и сельских населенных пунктов);
- земли промышленности, транспорта, связи, обороны и иного назначения;
- земли особо охраняемых территорий;
- земли лесного фонда;
- земли водного фонда;
- земли резервного фонда.

В соответствии со статьей 18 Земельного кодекса, все земли в пределах границ городов, поселков и сел считаются землями населенных пунктов. Согласно этой статье, в состав земель населенных пунктов входят: земельные участки, находящиеся под жилыми, культурно-бытовыми, административными, культовыми и другими зданиями, строениями и сооружениями, расположенными в общественных и жилых строительных массивах, а также предназначенные для этих объектов; земельные участки, находящиеся под расположенными на землях общего пользования площадями, улицами, переходами, дорогами, берегами, парками, лесопарками, аллеями, бульварами, водоемами, пляжами и другими объектами, служащими удовлетворению общественных потребностей населения; земельные участки, находящиеся под промышленными, коммунальными, складскими строениями в промышленных, коммерческих, коммунальных, складских строительных массивах и предназначенные для строительства аналогичных производственных объектов; земельные участки используемых в сельском хозяйстве земель, находящиеся под пашнями и многолетними посевами, а также сельскохозяйственными зданиями, строениями и сооружениями и другие.

Согласно части 1-й статьи 19 Земельного кодекса, пределы населенных пунктов определены как граница, отделяющая земли городов, поселков и сел от других земель.

Как видно, поскольку понятие земель населенных пунктов широко определено законодательством, на этих землях не исключается наличие не только зеленых насаждений (посевов) и растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собствен-

ности, но и зеленых насаждений общего пользования (зеленые насаждения в парках, лесопарках, садах, скверах, бульварах), а также зеленых насаждений ограниченного пользования (зеленые насаждения на внутридворовых территориях, территориях образовательных, медицинских, культурно-бытовых, промышленных предприятий и других объектов). В связи с этим нельзя считать правильным широкое толкование понятия "приусадебные и дачные участки, находящиеся в частной собственности", изложенного в пункте 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса, и его отождествление с понятием "земли населенных пунктов".

Что касается вопроса о том, подпадают ли земли сельскохозяйственного назначения (паевые земли) под действие указанной нормы Уголовного кодекса, следует отметить, что правовые основы и порядок проведения земельной реформы в Азербайджанской Республике определены Законом "О земельной реформе". Согласно этому Закону, цель земельной реформы в создании новых земельно-имущественных отношений на основе принципов экономической свободы и социальной справедливости, развитии рыночной экономики и предпринимательской инициативы, достижении экономической независимости страны, в том числе продовольственного обеспечения, и, как следствие, повышении материального благосостояния азербайджанского народа.

В статье 9 Закона "О земельной реформе" установлено, что земли, находящиеся в законном пользовании граждан под их индивидуальными жилыми домами, приусадебными участками, индивидуальными, коллективными и кооперативными дачами, дачами, находящимися в ведении государственного дачного хозяйства, безвозмездно передаются в собственность в установленном законодательством порядке.

Согласно статье 14 этого же Закона, земельный пай предоставляется в частную собственность лицам (семьям), имеющим право на получение доли в натуре.

На приватизированных землях гарантируется добровольный выбор различных форм хозяйствования и создаются равные условия для их деятельности (статья 16 Закона "О земельной реформе").

Закон Азербайджанской Республики "О реформе совхозов и колхозов" определяет задачи реформы как разделение совхозов и колхозов на крестьянские (фермерские) хозяйства, преобразование их в сель-

скохозяйственные предприятия в частной собственности, основанные на совместном предпринимательстве, создание государственных сельскохозяйственных предприятий на базе совхозов, развитие личных подсобных хозяйств, кооперация созданных хозяйств и организация сферы услуг.

Этот Закон направлен на обеспечение права лиц, имеющих право на получение доли земли и имущества, находящихся в пользовании (на балансе) совхозов и колхозов, на добровольный выбор и создание любой организационно-правовой формы хозяйства.

Таким образом, передача земель совхозов и колхозов в частную собственность граждан в виде паев была произведена с целью продолжения и развития производства сельскохозяйственной продукции на этих землях, достижения продовольственного обеспечения страны и др.

Пленум Конституционного Суда обращает внимание на то, что, несмотря на отсутствие законодательного определения понятия "сельскохозяйственные растения", в теории под сельскохозяйственными растениями обычно понимаются культурные растения, выращиваемые для получения продовольственных продуктов, технического сырья и корма для животноводства. Согласно статье 1.1.1 Закона Азербайджанской Республики "Об охране и эффективном использовании генетических ресурсов культурных растений", культурные растения – это виды, сорта и формы растений, выращиваемые человеком для получения продовольственных продуктов, сырья для промышленности, кормов, лекарств и в декоративных целях.

В приложении №1 к "Правилам предоставления помощи производителям сельскохозяйственной продукции за счет средств государственного бюджета на топливо и моторные масла, используемые при обработке посевных площадей, а также на посев пшеницы и риса", утвержденным постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 18 августа 2015 года, определен перечень сельскохозяйственных культур и многолетних насаждений, в который включены пшеница, рис, ячмень, хлопок, а также многолетние насаждения, такие как виноград, чай и другие.

На основании изложенного, Пленум Конституционного Суда считает, что зеленые насаждения, состоящие из растений, используемых именно для производства сельскохозяйственной продукции на землях, переданных в частную собственность граждан в виде паев, подпадают

под действие пункта 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса.

Отношения, возникающие в сфере использования, охраны и восстановления зеленых насаждений, регулируются в основном Законом "Об охране зеленых насаждений", а также соответствующими статьями Лесного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Лесной кодекс).

Согласно статье 1.0.1 Закона "Об охране зеленых насаждений", зеленые насаждения – это совокупность естественно произрастающих или искусственно созданных деревьев, кустарников, цветов и травянистых растений, которые находятся в пределах городов, других населенных пунктов и инфраструктурных объектов и имеют необходимое экологическое, культурно-оздоровительное, ландшафтное и пространственное значение.

Статья 7 Лесного кодекса различает следующие виды зеленых насаждений, не входящих в лесной фонд:

- зеленые насаждения, расположенные на особо охраняемых природных территориях и объектах (с учетом статьи 74 настоящего Кодекса);
- зеленые насаждения на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности;
- зеленые насаждения (посевы), состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции;
- зеленые насаждения, находящиеся в общем пользовании (те или иные зеленые насаждения на территории парков, лесопарков, садов, цветников, бульваров);
- зеленые насаждения с ограниченным использованием (зеленые насаждения на внутриквартальной территории, территории образовательных, медицинских, культурно-бытовых, промышленных предприятий и других объектов);
- зеленые насаждения специального назначения (озеленительные полосы между промышленными предприятиями, комплексами и населенными зонами, в пределах инфраструктурных объектов (магистральных железных и автомобильных дорог, линий и объектов электропередачи, водоканалов, иных аналогичных объектов), питомники (рассадуники), уличные зеленые насаждения, те или иные зеленые насаждения в охранных, санитарно-защитных и иных защитных зонах, на территории мемориальных комплексов (аллей) и кладбищ).

Как видно, в Лесном кодексе зеленые насаждения на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности, а также зеленые насаждения, состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции, определены как отдельные виды зеленых насаждений.

Статья 3 Закона "Об охране зеленых насаждений" устанавливает, что зеленые насаждения на находящихся в частной собственности приусадебных и дачных участках, а также зеленые насаждения (посевы), состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции, не подпадают под действие этого Закона.

Следует отметить, что хотя законодательство не определяет правовой статус приусадебных и дачных участков, как правило, под приусадебным участком подразумеваются земельные участки, на которых расположены индивидуальные жилые дома, а под дачными участками – земельные участки индивидуальных, коллективных и кооперативных дач, а также дач, находящихся в ведении государственного дачного хозяйства

Таким образом, анализ вышеприведенных норм позволяет сделать вывод, что рубка (изъятие) зеленых насаждений только на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности, а также зеленых насаждений, состоящих из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции, не может служить основанием уголовной ответственности, предусмотренной статьей 259 Уголовного кодекса.

Что касается вопроса рубки (изъятия) других зеленых насаждений на землях этих населенных пунктов, а также зеленых насаждений на землях промышленности, транспорта, связи и иного назначения, находящихся в частной собственности, следует отметить, что согласно статье 12 Лесного кодекса, зеленые насаждения, расположенные на земельных участках, находящихся в частной собственности физических и юридических лиц, относятся к их частной собственности, если законодательством не определено иное. Права владения, пользования и распоряжения указанными зелеными насаждениями осуществляются собственником в соответствии с требованиями лесного законодательства и других законодательных актов Азербайджанской Республики.

Механизм изъятия зеленых насаждений на территории республики (за исключением зеленых насаждений на землях лесного фонда, особо охраняемых природных территориях и объектах, а также зеленых насаждений на частных приусадебных и дачных участках, и зеленых насаждений, состоящих из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции) регулируется "Порядком изъятия зеленых насаждений", утвержденными постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 30 августа 2016 года.

Согласно пункту 2.1 этого Порядка, изъятие зеленых насаждений производится на основании решения центральных органов исполнительной власти, если оно осуществляется на землях, находящихся в их ведении, а на других земельных участках на основании решения местных органов исполнительной власти или муниципалитетов, при этом должно быть учтено заключение Министерства экологии и природных ресурсов Азербайджанской Республики.

В пункте 2.2 Порядка определены случаи, когда допускается изъятие зеленых насаждений.

Согласно пункту 2.4 того же Порядка, физические и юридические лица для изъятия зеленых насаждений в случаях, предусмотренных пунктом 2.2 настоящего Порядка, должны обратиться с заявлением в соответствующий центральный орган исполнительной власти в отношении земельных участков, находящихся в их пользовании, или в местный орган исполнительной власти или муниципалитет – в отношении других земельных участков.

Заявление на изъятие зеленых насаждений регистрируется в соответствующем центральном органе исполнительной власти, местном органе исполнительной власти или муниципалитете, в течение 2 (двух) календарных дней представленные документы проверяются этим органом, и при отсутствии оснований для отказа направляется обращение в Министерство экологии и природных ресурсов Азербайджанской Республики для получения заключения об изъятии зеленых насаждений (пункт 2.7 "Порядка изъятия зеленых насаждений").

Согласно пунктам 3.1 и 3.2 Порядка, обращение соответствующего центрального органа исполнительной власти об изъятии зеленых насаждений в соответствии с пунктом 2.7 этого Порядка на находящихся в пользовании земельных участках, или местного органа исполнительной власти либо муниципалитета – на других земельных участках, регистрируется в Министерстве экологии и природных

ресурсов Азербайджанской Республики, и в течение 3 (трех) календарных дней его местные структуры проводят осмотр зеленых насаждений на месте на основании представленных документов и составляют соответствующее заключение. В заключении об изъятии зеленых насаждений должна быть обоснована целесообразность их пересадки (выкорчевывания) или рубки с условием восстановления, должны быть отражены сведения о виде, количестве, породе, возрасте, диаметре, высоте, биологическом состоянии удаляемых зеленых насаждений и площади цветочных и травянистых растений, а также в заключении должны быть определены сроки выполнения работ с учетом соответствующих условий (агротехнических, сезонных, вегетативных и т.д.).

Следует также отметить, что нормы, касающиеся вопроса изъятия зеленых насаждений в связи со строительством многоквартирных домов, предусмотрены в Градостроительном и строительном кодексе Азербайджанской Республики, определяющем правовые основы и принципы градостроительной и строительной деятельности, а также права и обязанности государства, муниципалитетов, физических и юридических лиц в сфере градостроительства и строительства.

Статья 57 того же Кодекса определяет требования к объекту строительства. Одно из этих требований касается охраны зеленых насаждений, предусматривает полное и точное отражение в проектной документации строительства сведений касательно состояния зеленых насаждений на территории в предпроектный и послепроектный периоды, закладка зеленых насаждений обязательно должна соответствовать норме обеспечения этого населенного пункта зелеными насаждениями.

В соответствии со статьями 83.0.6 и 85.4 Кодекса, в проект строительства должен быть включен экологический раздел. В разрешении на строительство должны быть предусмотрены меры по охране деревьев, кустов и других зеленых насаждений на территории строительства. Сведения о количестве, видовом составе и стоимости восстановления зеленых насаждений, изъятых в результате исполнения проекта строительства, вносятся в экологический раздел строительного проекта.

Таким образом, Пленум Конституционного Суда подчеркивает, что утверждение проекта строительства и выдача разрешения на строительство в установленном законодательством порядке служат основа-

нием для изъятия зеленых насаждений на территории, где будут проводиться строительные работы. С этой точки зрения утверждение строительного проекта и выдача разрешения на строительство исключают возникновение уголовной ответственности в случае рубки (изъятия) зеленых насаждений с целью проведения строительных работ на соответствующей территории.

Следует также учитывать, что согласно статье 152.1 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, право собственности – это признаваемое и охраняемое государством право субъекта владеть, пользоваться и распоряжаться принадлежащим ему имуществом (вещью) по своему усмотрению. Собственник имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться принадлежащим ему имуществом по своему усмотрению.

В демократическом государстве, где обеспечиваются принципы правового государства и гражданского общества, важным условием является обеспечение справедливого баланса между государственными интересами и частными интересами.

В решении Европейского суда по правам человека по делу Звезжински против Польши от 19 июня 2001 года установлено, что при законном ограничении права собственности в соответствии с требованиями принципа пропорциональности на лицо не должно возлагаться чрезмерное бремя, выходящее за рамки целей закона (§ 71). В решении Суда по другому делу указано, что вмешательство в право собственности должно основываться на "справедливом балансе" между интересами личности и общественными интересами (Решение по делу Депалль против Франции от 29 марта 2010 года, § 83).

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного Суда считает, что для предотвращения возможных споров, обеспечения имущественных прав участников гражданского оборота, при заключении сделок по распоряжению земельными участками уполномоченные органы (центральные и местные органы исполнительной власти, а также муниципалитеты) должны предоставлять информацию о существующих на этих земельных участках зеленых насаждениях, а также об ограничениях и правилах, предусмотренных законодательством в отношении изъятия этих насаждений, при этом следует избегать двойных подходов в применении ограничений и правил.

В то же время как отдельные лица, так и уполномоченные органы должны строго соблюдать правила охраны зеленых насаждений с

точки зрения обеспечения экологической безопасности и охраны окружающей среды в нашей стране.

Пленум Конституционного Суда в отношении другого вопроса, поднятого в обращении, отмечает, что согласно статье 314.1 Уголовного кодекса, халатность, то есть неисполнение или ненадлежащее исполнение должностным лицом своих служебных обязанностей вследствие недобросовестного или небрежного отношения к службе, повлекшее существенное нарушение прав и законных интересов физических или юридических лиц либо охраняемых законом интересов государства или общества, влечет уголовную ответственность.

Общественная опасность халатности заключается в том, что в результате совершения этого деяния нарушается нормальная деятельность органов государственной власти и управления, в результате чего указанные органы дискредитируются, причиняется существенный вред правам и законным интересам физических и юридических лиц, а также охраняемым законом интересам государства или общества.

Под неисполнением или ненадлежащим исполнением должностным лицом своих служебных обязанностей вследствие недобросовестного или небрежного отношения к службе, указанным в диспозиции этой статьи, понимается неисполнение обязанностей, возложенных законом, законодательными актами (инструкциями, положениями и т.д.), трудовым договором (контрактом), приказом вышестоящего должностного лица, несмотря на наличие объективных и субъективных возможностей для их выполнения. Ненадлежащее исполнение означает неполное, несвоевременное и неточное исполнение должностным лицом своих обязанностей.

Для привлечения должностного лица к уголовной ответственности за халатность необходимо установить, какие права и обязанности были возложены на него, каким правовым актом они определены, какие именно обязанности были или не были выполнены, и имелась ли у должностного лица реальная возможность выполнить свои служебные обязанности.

В законодательстве определены меры по охране зеленых насаждений и обязанности центральных органов исполнительной власти, местных органов исполнительной власти, а также муниципалитетов по охране зеленых насаждений.

Согласно статье 1.0.3 Закона "Об охране зеленых насаждений", охрана зеленых насаждений – это правовые, организационные и эко-

номические меры, направленные на использование, защиту, восстановление и расширение зеленых насаждений с целью охраны окружающей среды и улучшения экологической ситуации.

В соответствии со статьей 8 Закона, муниципалитеты осуществляют охрану зеленых насаждений на землях, находящихся в муниципальной собственности. В качестве обязанностей муниципалитетов в сфере охраны зеленых насаждений определены ведение учета и мониторинг зеленых насаждений на землях, находящихся в их собственности, и другие.

Как видно, законодательство устанавливает, что охрану зеленых насаждений на землях муниципальной собственности осуществляют муниципалитеты, но в перечне обязанностей муниципалитетов в сфере охраны зеленых насаждений конкретно не указана обязанность предотвращения правонарушений. Однако это не означает, что муниципалитеты не имеют соответствующих обязанностей по предотвращению правонарушений, связанных с зелеными насаждениями на принадлежащих им землях. Так, статья 9 данного Закона определяет перечень мер по охране зеленых насаждений, включая ведение учета, кадастра и мониторинга зеленых насаждений, организацию государственного и общественного контроля за их охраной, а также предотвращение правонарушений, устранение их последствий и т.д.

Следует также отметить, что согласно пункту 3.1 "Правил ведения учета, кадастра и мониторинга зеленых насаждений", утвержденных постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 15 мая 2018 года, целью проведения мониторинга зеленых насаждений является осуществление регулярных наблюдений и исследований зеленых насаждений для предотвращения негативного воздействия на них и устранения последствий, а также предупреждение на основе собранных данных о возникновении критической ситуации для зеленых насаждений в результате антропогенного воздействия. В этой связи ведение учета и мониторинга зеленых насаждений на муниципальных землях также направлено на своевременное выявление и предотвращение правонарушений муниципалитетами как мера охраны зеленых насаждений, и тем самым на защиту зеленых насаждений от повреждения и уничтожения.

Согласно статье 24 Закона "Об охране зеленых насаждений", лица несут ответственность за нарушение требований этого Закона в соот-

ветствии с Кодексом об административных проступках, Гражданским и Уголовным кодексами Азербайджанской Республики.

Таким образом, Пленум Конституционного Суда считает, что муниципалитеты в качестве меры по охране зеленых насаждений имеют обязанность по предотвращению правонарушений в отношении зеленых насаждений на земельных участках, находящихся в муниципальной собственности.

Следует также отметить, что согласно "Положению о "Красной книге" Азербайджанской Республики", утвержденному постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 15 июля 2000 года, землепользователи и собственники (независимо от формы собственности) территорий, на которых произрастают виды растений, включенные в "Красную книгу" Азербайджанской Республики, обязаны соблюдать режим охраны этих видов и создавать условия для их естественного размножения. За невыполнение требований по охране видов животных и растений, включенных в Красную книгу Азербайджанской Республики и находящихся под особой охраной, установлена административная ответственность.

Пленум Конституционного Суда, вновь принимая во внимание государственную политику, проводимую в направлении улучшения экологической ситуации и охраны окружающей среды в нашей стране, считает необходимым отметить, что соответствующим государственным органам следует рекомендовать усиление мер по охране видов растений, особая защита которых закреплена в законодательстве, а также по ведению их учета, кадастра и мониторинга.

На основании изложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

– зеленые насаждения, состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции на земельных паях, предоставленных гражданам для сельскохозяйственных целей, подпадают под действие пункта 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса, и рубка (изъятие) зеленых насаждений (посевов), состоящих только из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции на этих землях, не может считаться основанием уголовной ответственности;

– изъятие зеленых насаждений на землях промышленности, транспорта, связи и иного назначения, находящихся в частной собственности физических и юридических лиц, а также на землях населенных

пунктов (за исключением зеленых насаждений на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности, и зеленых насаждений, состоящих из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции) может осуществляться по решению уполномоченных государственных органов (муниципалитетов) в соответствии с соответствующими нормативными правовыми актами;

– выдача разрешения на строительство соответствующим органом исполнительной власти с соблюдением требований статей 57, 83.0.6 и 85.4 Градостроительного и строительного кодекса исключает возникновение уголовной ответственности в случае рубки (изъятия) зеленых насаждений с целью проведения строительных работ на этой территории;

– по смыслу статей 8 и 9 Закона "Об охране зеленых насаждений", муниципалитеты в качестве меры по охране зеленых насаждений имеют обязанность по предотвращению правонарушений в отношении зеленых насаждений на земельных участках, находящихся в муниципальной собственности.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Зеленые насаждения, состоящие из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции на земельных паях, предоставленных гражданам для сельскохозяйственных целей, подпадают под действие пункта 1 части "Примечание" статьи 259 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, и рубка (изъятие) зеленых насаждений (посевов), состоящих только из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции на этих землях, не может считаться основанием уголовной ответственности.

2. Изъятие зеленых насаждений на землях промышленности, транспорта, связи и иного назначения, находящихся в частной собственности физических и юридических лиц, а также на землях населенных пунктов (за исключением зеленых насаждений на приусадебных и дачных участках, находящихся в частной собственности, и зеленых

насаждений, состоящих из растений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции) может осуществляться по решению уполномоченных государственных органов (муниципалитетов) в соответствии с соответствующими нормативными правовыми актами.

3. Выдача разрешения на строительство соответствующим органом исполнительной власти с соблюдением требований статей 57, 83.0.6 и 85.4 Градостроительного и строительного кодекса Азербайджанской Республики исключает возникновение уголовной ответственности в случае рубки (изъятия) зеленых насаждений с целью проведения строительных работ на этой территории

4. По смыслу статей 8 и 9 Закона "Об охране зеленых насаждений" Азербайджанской Республики, муниципалитеты в качестве меры по охране зеленых насаждений имеют обязанность по предотвращению правонарушений в отношении зеленых насаждений на земельных участках, находящихся в муниципальной собственности.

5. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

6. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет- сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

7. Постановление окончательно, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

Fərhad ABDULLAYEV

Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYASININ QƏBUL EDİLMƏSİNDƏN 29 İL KEÇİR

“Bizim yeni Konstitusiyamız, şübhəsiz ki, birinci növbədə, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini, bu müstəqilliyin əbədi olduğunu və dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün bütün prinsipləri əks etdirməlidir. Yeni Konstitusiyamız demokratik prinsipləri özündə əks etdirməlidir. Yəni, dünya demokratiyasının əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən, demokratiya sahəsində inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiyaya təcrübəsindən istifadə etməli və Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus tarixi, milli ənənələrini əks etdirən prinsipləri özündə cəmləşdirməlidir”.

Heydər Əliyev
Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri

“Builki prezident və parlament seçkiləri müstəqil ölkəmizin tarixində ilk dəfə idi ki, ölkəmizin bütün ərazisində keçirilmişdir. Bu, tarixi hadisədir. İkinci Qarabağ müharibəsi və suverenliyimizin tam bərpa edilməsi dünya miqyasında tarixi hadisədir. Azərbaycan xalqı güclü iradə, birlik göstərərək 30 il davam edən işğala son qoydu. Azərbaycan dövləti öz gücünü göstərdi, xalqımız isə bütün dünyaya öz əyilməz ruhunu göstərmişdir. Ona görə əminəm ki, 2024-cü il bu baxımdan tarixdə qalan il olacaq”.

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
cənab İlham Əliyevin yeddinci çağırış Azərbaycan Respublikası
Milli Məclisinin ilk iclasındakı nitqindən**

Bu günlərdə müstəqil dövlətçilik tariximizdə xüsusi və olduqca mühüm yer tutan hadisənin, yəni, hüquq sisteminin özəyini təşkil edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin növbəti ildönümü qeyd olunur. İyirmi doqquz il bundan öncə, 1995-ci il noyabrın 12-də müstəqillik, suverenlik, demokratiya və dünyəvilik kimi dəyərləri bəyan edən ölkəmizin Əsas Qanunu qəbul edilib. Ölkə Konstitusiyasının qəbul edilməsi dövlət müstəqilliyinin ilk illərində əldə edilən ən mühüm nailiyyətlərdən biri olaraq, həmçinin ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində yeni mərhələnin əsasını qoydu.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbulunun ildönümünün Müzəffər Ali Baş Komandan, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri tərəfindən 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan parlaq Qələbə şərəfinə təsis edilmiş Zəfər Gününə yaxın günə təsadüf etməsi bu önəmli tarixi daha da əlamətdar edir.

Eyni zamanda, bu il Konstitusiya Günü 2024-cü ilin ən mühüm hadisələrindən biri olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) ərəfəsinə təsadüf edir. Əminliklə bildirmək olar ki, ölkəmizin ev sahibliyi etdiyi COP29 kimi mötəbər tədbir dünyada iqlim dəyişmələri ilə bağlı məsələlərin həll edilməsində yeni yanaşmaların tətbiqinə və müxtəlif maraqlı tərəflər arasında səmərəli əməkdaşlığa əlverişli imkan yaradacaq.

Məlum olduğu kimi, 2024-cü il ölkəmiz üçün olduqca mühüm ictimai və siyasi əhəmiyyət kəsb edən hadisələrlə zəngindir. Bu ildə ölkənin siyasi həyatının ən mühüm hadisələrindən biri növbədənənar Azərbaycan Respublikası Prezidenti seçkilərinin keçirilməsi oldu. Bu seçkilər müstəqil Azərbaycanın tarixində ilk dəfə olaraq bütün ölkə ərazisində keçirilmişdir.

Eyni zamanda, cari il sentyabrın 1-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə növbədənənar seçkilər baş tutdu. Bu parlament seçkiləri də ilk dəfə olaraq Azərbaycanın bütün suveren ərazisində keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “2024-cü il sentyabrın 1-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə növbədənənar seçkilərin nəticələrinin yoxlanılması və təsdiqinə dair” 2024-cü il 21 sentyabr tarixli Qərarı ilə 2024-cü il sentyabrın 1-də keçirilmiş Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə növbədənənar seçkilərin nəticələrinə dair Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının 2024-cü il 16 sentyabr tarixli protokolu və ona əlavə edilmiş sənədlər Azərbaycan Respublikası Seçki Məcəlləsinin 100.2, 100.12, 107.2, 107.3 və 108.2-ci maddələrinin tələblərinə uyğun hesab edilib və seçkilərin nəticələri təsdiq edilib.

Qeyd edilməlidir ki, hər bir dövlətin mövcudluğu və inkişafı dövlət hakimiyyətinin təşkilinə dair təməl konstitusiyaya prinsiplərinin varlığı ilə şərtləndirilir. Belə ki, istənilən hüquqi dövlətin Əsas Qanunu bu əsas prinsipləri müəyyən edərək, insan hüquqları və azadlıqları, hakimiyyətlərin bölgüsü, digər bir sıra mühüm demokratik dəyərləri özündə ehtiva edir. Dövlətin Konstitusiyası, eyni zamanda, vacib ideoloji funksiyanı da həyata keçirir. Bu baxımdan Azərbaycanda dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra hüquqi dövlət quruculuğu ilə bağlı lazımi tədbirlərin həyata keçirilməsi, ən əsası isə demokratik dəyərlərə əsaslanan ölkənin yeni Əsas Qanununun qəbul edilməsi zərurətə çevrilmişdi. Lakin müstəqilliyin ilk illərində ölkədə cərəyan edən mürəkkəb və ziddiyyətli proseslər, siyasi qeyri-sabitlik, eyni zamanda, vahid siyasi iradənin olmaması və bununla da dövlət müstəqilliyi üçün təhdidlərin mövcud olması Konstitusiyanın qəbulu kimi vacib vəzifənin reallaşdırılmasını qeyri-mümkün etmişdi.

Sözsüz ki, o zaman ölkəni mövcud olan ağır vəziyyətdən yalnız Ulu Öndər Heydər Əliyev kimi güclü, xalqına bağlı olan lider xilas edə bilərdi. Ümummillə Lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə xalqın təkidli çağırışlarına cavab verərək hakimiyyətə geri qayıtmış, xalqımızın tarixinə milli dövlətçiliyin xilaskarı kimi daxil olmuşdu. Ən çətin zamanlarda Azərbaycan xalqının yanında olan dahi şəxsiyyət, Ulu Öndər Heydər Əliyev özünün həyat fəlsəfəsi ilə bağlı belə deyirdi: “Mənim həyat amalım bütün varlığım qədər sevdiyim Azərbaycan xalqına, dövlətçiliyimizə, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mənəvi inkişafına xidmət olub. Bu yolda bütün gücümü və iradəmi yalnız müdrik və qədirbilən xalqımdan almışam. Ən çətin anlarda, ən

mürəkkəb vəziyyətlərdə yalnız və yalnız xalqıma arxalanmışam. Bu da mənə dözümlü, iradə verib və bütün uğurlarımı təmin edib”.

Ölkə rəhbərliyinə yenidən qayıdan Ulu Öndər Heydər Əliyev öz müdrik və uzaqgörən siyasəti nəticəsində milli dövlətçilik ideyasının realizəsinə, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsinə nail oldu. Azərbaycan dövləti öz dahi liderinin rəhbərliyi ilə tamamilə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu. Dövlət və cəmiyyət həyatının bir sıra sahələrini əhatə edən hərtərəfli və genişmiqyaslı islahatlar həyata keçirilməyə başlandı. Bu islahatların həyata keçirilməsinə əsas yaradan qanunvericilik bazasının, ilk növbədə isə ölkənin yeni Konstitusiyasının hazırlanaraq qəbul edilməsi qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biri idi.

Bununla da, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1995-ci il 2 may tarixli 1048 sayılı qərarı ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin sədrliyi ilə yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan Komissiyanın 34 nəfər üzvdən ibarət tərkibi təsdiq olundu. Yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan Komissiyanın 1995-ci il iyunun 5-də ilk iclası keçirilmiş və həmin iclasda geniş nitq ilə çıxış edən Ümummilli Lider Heydər Əliyev dövlətimizin konstitusiya quruculuğu tarixinə toxunaraq qeyd etmişdir ki, müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiya layihəsinin hazırlanması respublikamızın tarixində böyük bir hadisədir. Eyni zamanda, həmin çıxışında Konstitusiya layihəsinin ideya rəhbəri və müəllifi olan Ulu Öndər Heydər Əliyev yeni Konstitusiyanın mahiyyətinə aydınlıq gətirmişdir: “Konstitusiya birinci növbədə dövlətlə, hakimiyyətlə xalqın arasında olan münasibətləri özündə əks etdirməlidir. Hakimiyyət bölgüsü, ali icra, qanunvericilik, məhkəmə hakimiyyətləri – bunlar hamısı xalqın iradəsinə söykənməli, seçkilər yolu ilə təmin olunmalıdır”.

Yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan Komissiyanın 1995-ci il noyabrın 10-da keçirilən iclasdakı çıxışında isə Ulu Öndər Heydər Əliyev qeyd etmişdir: “Bu Konstitusiya layihəsinin ən əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikasının tam müstəqilliyini təmin edir, ölkəmizin ərazi bütövlüyünü təmin edir, Azərbaycan xalqının hüquqlarının toxunulmazlığını təmin edir, vətəndaşlarımızın hər birinin hüquqlarının qorunmasını təmin edir və Azərbaycan xalqının, respublikamızın bölünməzliyini, hakimiyyətin heç bir qüvvə tərəfindən mənimsənilə bilməzliyini təmin edir”.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası 5 bölmə, 12 fəsil, 158 maddə, preambula və keçid müddəalarından ibarət olmaqla

1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə qəbul edilmiş, 1995-ci il noyabrın 27-dən isə qüvvəyə minmişdir.

Ölkənin Əsas Qanununun milli dövlətçilik tarixində müstəsna əhəmiyyəti nəzərə alınaraq, Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən imzalanan 1996-cı il 1 noyabr tarixli Fərmana əsasən hər il noyabrın 12-si ölkəmizdə Konstitusiya Günü kimi qeyd edilməyə başlandı.

12 noyabr – Konstitusiya Günü münasibətilə Azərbaycan xalqına təbrikində Ümummilli Lider Heydər Əliyev qeyd etmişdir: “Bu Konstitusiya Azərbaycan xalqının keçdiyi tarixi inkişaf yolunun məntiqi nəticəsidir. Konstitusiya ölkəmizdə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, müstəqil dövlətçiliyimizin qorunub saxlanması, möhkəmləndirilməsi və demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli zəmin və şərait yaradır. Azərbaycanın tarixi keçmişini, bugünkü reallıqlarını və gələcək inkişaf perspektivlərini əks etdirməsi, ümumbəşəri və milli dəyərlərə söykənməsi Konstitusiyamızı səciyyələndirən əsas cəhətlərdir”.

Vurğulanmalıdır ki, dövlətimizin müstəqillik tarixinin ən mühüm hadisələrindən olan Əsas Qanunun hazırlanaraq qəbul edilməsi məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin gərgin əməyinin nəticəsidir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Ümummilli Liderin müstəqil dövlət quruculuğu istiqamətindəki irsinə yüksək qiymət verərəkən xüsusilə qeyd edib: “1993-2003-cü illər ölkəmizdə sabitlik və inkişaf illəri kimi tarixdə qalacaqdır. Çünki məhz o illərdə həm dövlətçiliyin əsasları qoyuldu, Azərbaycan dövləti quruldu, 1995-ci ildə müstəqil dövlətin Konstitusiyası qəbul edildi, dövlətçiliyin ideoloji əsasları qoyuldu və bu gün də ölkəmizin əsas ideoloji şüarı Azərbaycançılıq məfkurəsidir. Məhz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu əsaslar bu gün Azərbaycan xalqına yol göstərir”.

Dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, eyni zamanda, dünya birliyində ölkəmizin nüfuzunun daha da artması baxımından olduqca əhəmiyyətli ictimai-siyasi hadisə olan Konstitusiyanın qəbulu şübhəsiz ki, ölkənin hərtərəfli inkişafında yeni mərhələyə – dövlət siyasətinin mərkəzində məhz insanın, onun hüquq və azadlıqlarının, həmçinin hüquqi dövlət dəyərlərinin olması ilə xarakterizə edilən mərhələyə qədəm qoyulmasının bariz göstəricisi idi.

Bütün qanunvericilik sisteminin əsasında durmaqla, Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olan Konstitusiya ölkədə siyasi sabitliyin təminatı qismində çıxış edərək, eyni zamanda, hüquqi-siyasi münasibətlər sisteminə mühüm təsir göstərir. Əsas

Qanun dövlət quruluşunun əsaslarını, siyasi sistemin təşkili prinsiplərini, hakimiyyətlərin bölünməsinə, hakimiyyət orqanlarının təşkilinə, səlahiyyətlərini və fəaliyyət qaydalarını, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət arasındakı münasibətlərin hüquqi çərçivələrini müəyyən edir, insan hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi ilə bağlı mühüm mexanizmləri tənzimləyir.

Konstitusiyaya ən mühüm ictimai münasibətlərin normativ modelini özündə ehtiva etməklə müxtəlif ictimai institutlar arasındakı funksional münasibətləri müəyyən edir. Dövlət quruculuğu ilə bağlı müasir doktrinal yanaşmalara əsaslanan və dövlətin hüquq sisteminin bünövrəsi olan Əsas Qanun siyasi, iqtisadi və sosial münasibətlər sisteminin təməl prinsiplərini müəyyən edir, həmçinin sosial ədalət prinsipinin həyata keçirilməsini təmin edir.

Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq, Konstitusiyaya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək, vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olmaq, xalqın iradəsinin ifadəsi kimi, qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq, ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək, ümumbəşəri dəyərlərə sadıq olaraq, bütün dünya xalqları ilə dostluq, sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq və bu məqsədlə qarşılıqlı fəaliyyət göstərmək kimi ülvə niyyətlərin bəyan edilməsi Konstitusiyanın mütərəqqi dəyərlərini əks etdirir.

Əsas Qanunda müasir cəmiyyətin əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən-ləşdirən ideya və dəyərlər geniş şəkildə təsbit edilib. Belə ki, Konstitusiyada dövlət hakimiyyət orqanlarının demokratik qaydada formalaşdırılması, insan şəxsiyyətinə və ləyaqətinə hörmət, insan hüquqlarının səmərəli müdafiəsi mexanizmlərinin mövcudluğu, siyasi sistemdə plüralizmə təminat verilməsi, ümumbəşəri dəyərlərə sadıqlıq və digər dəyərlər öz əksini tapmışdır.

Eyni zamanda, Əsas Qanun konstitusiyaya quruluşunun ən mühüm başlanğıcı kimi xalq hakimiyyətini bəyan edir, Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi kimi Azərbaycan xalqını elan edir, sərbəst və müstəqil öz müqəddəratını həll etmək və öz idarəetmə formasını müəyyən etməyi Azərbaycan xalqının suveren hüququ kimi təsbit edir.

Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsini təmin edilməsinin dövlətin ali məqsədi kimi müəyyən-ləşdirilməsi, Konstitusiyada

təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumağın qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının vəzifəsi olmasının təsbit edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, onun birbaşa göstəricisidir ki, insan amili, onun hüquqları və azadlıqları Konstitusiyanın əsas diqqət mərkəzində durur.

Şübhəsiz ki, istənilən hüquqi dövlətdə insan hüquq və azadlıqlarının tanınması və eyni zamanda, bu hüquq və azadlıqların təminatı mexanizmlərinin mövcudluğu müstəsna əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdəndir. Bu baxımdan Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları, onların realizəsinin ümumi mexanizmləri olduqca geniş şəkildə təsbit edilib. Xüsusi olaraq vurğulanmalıdır ki, Əsas Qanunda həmin hüquqlar və azadlıqlar hər kəsin doğulduğu andan malik olduğu ali dəyərlər kimi ifadə edilir və onlar toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz elan olunur. Konstitusiyanın ən böyük fəslə də məhz bütünlüklə əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarına həsr edilib. Həmin fəsildə hüquqi dövlətdə təmin edilməsi zəruri olan əsas hüquq və azadlıqlar, onların təmini mexanizmləri, habelə ayrı-ayrı hüquqların beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq, qanuni məhdudlaşdırılmasının yol verilən hədləri nəzərdə tutulmuşdur.

Əsas Qanunda, həmçinin Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanaraq xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət etdiyi, dövlətin bazar münasibətləri əsasında sosialyönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaratması, azad sahibkarlığa təminat verilməsi və digər bir sıra mühüm müddəalar öz əksini tapmışdır.

Nəzərə alınmalıdır ki, dövlət və cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində vəziyyət dəyişdikcə və buna paralel olaraq ictimai münasibətlər inkişaf etdikcə, öz hüquqi təbiətinə görə kifayət qədər sabit normativ-hüquqi akt olan Konstitusiyanın da müəyyən müddələrinin təkmilləşdirilməsi, müvafiq əlavələrin və dəyişikliklərin edilməsi zərurəti meydana çıxıb. Məhz belə zərurətdən irəli gələrək 2002-ci il avqustun 24-də, 2009-cu il martın 18-də və 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş referendumlar nəticəsində ölkənin Əsas Qanununa bir sıra mühüm əlavələr və dəyişikliklər edilmişdir. Dövrün çağırışlarını özündə ehtiva edən bu islahatlar hüquqi dövlət dəyərlərinin bərqərar olması, insan hüquq və azadlıqlarının daha da etibarlı və səmərəli müdafiəsi kimi məqsədlərə xidmət edib.

1995-ci ildə Konstitusiyanın qəbulu ölkəmizdə genişmiqyaslı qanunvericilik və məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsinə yol açıb. Qeyd edilməlidir ki, məhkəmə hakimiyyəti, eyni zamanda, onun hüquqi dövlətdə rolu və yeri ilə bağlı başlanğıclar Əsas Qanunda təsbit edilən

konseptual əsaslardan irəli gəlmişdir. Konstitusiyada hakimlərin müstəqilliyi, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri və şərtləri ehtiva edilib, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının pozulması ilə əlaqədar mübahisələrin hər bir hüquqi dövlətdə olduğu kimi məhkəmələrin həll etdikləri təsbit edilib.

Konstitusiyanın qəbulundan sonra, 1998-ci ildə ilk dəfə olaraq ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı – Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başlamışdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə yaradılmış və artıq 26 il fəaliyyət göstərən Konstitusiya Məhkəməsinin əsas məqsədləri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyini təmin etməkdən, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir.

Fəaliyyət göstərdiyi ötən illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən ümumilikdə 583 qərar və 168 qərardad qəbul edilib. Bu qərar və qərardadlarda əksini tapan hüquqi mövqelər dövlətin Əsas Qanununun aliliyinin təmin olunmasına, həmçinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə xidmət edir. Qeyd edilməlidir ki, digər illərdə olduğu kimi, 2024-cü ildə də Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən bir sıra mühüm qərar və qərardadlar qəbul edilib. 2024-cü ildə qəbul edilmiş qərarlardan və orada formalaşmış hüquqi mövqelərdən bəziləri xüsusi olaraq vurğulanmalıdır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin IV və VI hissələri baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32.2, 84.1 və 170-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair” 2024-cü il 6 may tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın 17-ci maddəsinə istinad edərək qeyd edib ki, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV hissəsindən irəli gələrək “uşaqların onların həyatına, sağlamlığına və ya məənəviyyətinə təhlükə törədə bilən fəaliyyətə cəlb edilməsi” Cinayət Məcəlləsinin 22-ci fəslində müvafiq olaraq ayrıca cinayət əməlləri kimi nəzərdə tutulmaqla yanaşı, bir sıra digər cinayət tərkiblərində tövsifedici əlamət (məsələn, Məcəllənin 114.2, 283-1.2-ci və s. maddələri) formasında təsbit edilmiş, habelə müvafiq hallarda cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınması müəyyən edilmişdir.

Qərarında, həmçinin qeyd edilib ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxslərin cinayət törətməyə cəlb olunmasının Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsi ilə ağırlaşdırıcı hal olaraq

nəzərdə tutulması həmin Məcəllənin 170-ci maddəsində əks olunmuş “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsinin yalnız cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatan şəxsləri ehtiva etməsi kimi qiymətləndirilə bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu vurğulayıb ki, cinayətkar fəaliyyətə cəlb etmə Cinayət Məcəlləsinin 170.1-ci maddəsinin dispozişiyasında göstərilmiş üsullardan (aldatma, vədlər vermə, hədə-qorxu) və 170.3-cü maddədə göstərilən “zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmək hədəsi ilə” kimi tövsiyə edici əlamətlərdən fərqli üsullarla həyata keçirilə bilər ki, (məsələn, qisas və ya paxıllıq hissənin oyadılması, cinayətkar həyat tərzinin romantikləşdirilməsi və s.) bu zaman 170-ci maddə üzrə cinayət tərkibi yaranmadığından, şəxs müvafiq cinayət əməlinə görə məsuliyyətə cəlb edilərkən Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsinin tətbiqi mümkün olacaqdır.

Qərarla o da qeyd edilib ki, Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində təsbit edilmiş əməl hər bir halda onu törədən şəxsin fiziki və ya psixoloji təsir ilə müşayiət olunan aktiv hərəkətləri nəticəsində və təqsirkar şəxs üçün aşkar surətdə yetkinlik yaşına çatmayana qarşı törədilir. Yetkinlik yaşına çatan şəxsin yetkinlik yaşına çatmayanla birlikdə cinayət əməlinin törədilməsində iştirak etməsi faktı isə özü-özlüyündə həmin Məcəllənin 170-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin tərkibini yaratmır.

Qərarla Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlib ki, Konstitusiyanın 17-ci maddəsinin IV və VI hissələrinin hüquqi mahiyyəti və təyinatı baxımından Cinayət Məcəlləsinin 170-ci maddəsində əks olunan “yetkinlik yaşına çatmayan” ifadəsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatıb-çatmamasından asılı olmayaraq, 18 yaşına çatmayan hər bir şəxsi ehtiva edir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsi və 71-ci maddəsi baxımından Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 442, 443, 444, 445, 447 və 449-cu maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair” 2024-cü il 25 iyun tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, ilk növbədə, Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I və IV hissələrinə, 71-ci maddəsinin I hissəsinə istinad edib.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki qərarlarında formalaşan hüquqi mövqelərə istinad edərək qeyd edib ki, məhkəmə nəzarətinin həyata keçirilməsinin cinayət prosesinin bu və ya digər mərhələsi ilə məhdudlaşdırılması cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual

hərəkətlərinin və ya qərarlarının qanuniliyinin yoxlanılmasının təmin edilməsi və cinayət prosesi iştirakçılarının hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi baxımından yolverilməzdir. Əks yanaşma, yəni, məhkəməyə müraciət etmək hüququnun əsassız məhdudlaşdırılması və ya nəzərdə tutulmaması son nəticədə Konstitusiyada müdafiəsinə təminat verilən hüquqların bəyanedici xarakter daşdığına dəlalət etmiş olur.

Məhkəmə nəzarəti qaydasında qəbul edilən qərarın işə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin fəaliyyətinə təsir etməsi (müdaxilə etməsi) ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, hər iki icraat predmet, məqsəd və vəzifələrinə görə fərqlənərək müstəqil icraat növləri kimi çıxış edirlər. Belə ki, cinayət işinə mahiyyəti üzrə baxan məhkəmənin əsas funksiyası ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi çərçivəsində təqsirləndirilən şəxsə qarşı irəli sürülmüş ittiham üzrə onun təqsirli və ya təqsirsiz olmasının müəyyən edilməsindən ibarətdir. Məhkəmə nəzarəti funksiyasının həyata keçirilməsinə dair materiallara baxan məhkəmə isə xüsusi icraat qaydasında məhkəməyə müraciət etmiş şəxsin gətirdiyi dəlillər əsasında müvafiq araşdırma nəticəsində təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun prosessual hərəkətlərinin və ya qərarlarının qanuniliyini yoxlayır.

Bu Qərarla Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticələrə gəlib ki, Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsi və 71-ci maddəsi baxımından məhkəmə nəzarəti cinayət mühakimə icraatı üzrə məhkəməyədək icraat mərhələsi ilə məhdudlaşmayaraq, cinayət işlərinə mahiyyəti üzrə baxılması Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 442-454-ci maddələri üzrə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosessual hərəkətlərindən və ya qərarlarından məhkəməyə şikayət verilməsini istisna etmir.

Məhkəmə nəzarəti qaydasında icraat və cinayət mühakimə icraatı fərqli və müstəqil icraat növləri olduğundan cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosessual hərəkətlərindən və ya qərarlarından məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayətin verilməsi müvafiq cinayət mühakimə icraatına müdaxilə kimi qiymətləndirilə bilməz. Digər qərar, Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin birinci bəndinin “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair” 2024-cü il 1 oktyabr tarixli Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 17-ci bəndinə istinad etmişdir.

Bu Qərar da Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsində göstərilmiş hərəkətlərə istinad edərək qeyd edib ki, həmin hərəkətlərin icra edildiyi halda şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsinin səbəbi, bu hərəkətlərin icrası nəticəsində cinayət əməlini törətmiş şəxsin şəxsiyyətinin və ya onun törətdiyi əməlin öz ictimai təhlükəliliyini itirməsi ilə deyil, şəxsin törətmiş olduğu əmələ tənqidi münasibətinin yaranması, cinayət təqibi orqanlarının aşkar etmə ehtimalı çox az və ya belə ehtimalın olmadığı halda narkotik vasitələrin aşkarlanıb qanunsuz dövriyyədən çıxarılmasına, bu vasitələrdən istifadə olunmaqla törədiləcək cinayətlərin qarşısının alınmasına mühüm töhfə verməsi ilə bağlıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin birinci bəndində göstərilmiş “qanunsuz dövriyyə” ifadəsinin “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Qanunda “qanunsuz dövriyyə”yə verilmiş anlayışla eyniləşdirilməsi ilə bağlı mövqelərlə əlaqədar vurğulayıb ki, qanunçuluq prinsipinə əsasən, əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız Cinayət Məcəlləsi ilə müəyyən edilir (Cinayət Məcəlləsinin 5.1-ci maddəsi).

Həmin Qərar da Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edib ki, Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsində göstərilən “qanunsuz dövriyyə” ifadəsinin “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında” Qanunun 1.0.5-ci maddəsində verilmiş anlayışla tamamilə eyniləşdirilməsi cinayət məsuliyyətinin mühüm prinsiplərindən olan qanunçuluq prinsipinin tələblərinə uyğun gəlməməklə bərabər, şəxsin nəinki Cinayət Məcəlləsinin 26-cı fəslinə daxil olan cinayətlərə görə, hətta bu fəslə daxil edilməyən başqa, məsələn, narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qaçaqmalçılığı ilə bağlı Cinayət Məcəlləsinin 206.2-ci maddəsində müəyyənləşdirilən cinayət əməlinə görə də məsuliyyətdən azad edilməsinə əsas verərdi.

Formalaşmış hüquqi mövqeyə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticələrə gəlib ki, “Normativ hüquqi aktlar haqqında”

Konstitusiya Qanununun 35.1-ci maddəsi, habelə Cinayət Məcəlləsinin 234-cü maddəsinin “Qeyd” hissəsinin birinci bəndinin hüquqi təyinatı və digər maddələrlə qarşılıqlı hüquqi əlaqəsi baxımından həmin normada

müəyyənləşdirilən hallar yalnız 234-cü maddə üzrə cinayət əməllərinə münasibətdə cinayət məsuliyyətindən azad etmənin əsasını təşkil edir.

Şəxsin əməli Cinayət Məcəlləsinin 237-ci maddəsi ilə yanaşı həmin Məcəllənin 234-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət tərkibini də yaratdığı halda o, sonuncu cinayət əməlinə münasibətdə həmin maddənin “Qeyd” hissəsinin birinci bəndi ilə müəyyənləşdirilmiş əsaslarla cinayət məsuliyyətindən azad edilir.

Nəzərə alınmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun adıçəkilən və eyni zamanda, digər qərarlarında əksini tapan hüquqi mövqelər ilk öncə məhz Əsas Qanunun müvafiq müddəalarına əsaslanır.

Eyni zamanda, qeyd edilməlidir ki, Konstitusiyada təsbit edilmiş prinsiplərin aliliyinin təmin edilməsi vacibliyini nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsi müvafiq hakimiyyət orqanlarına, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə və Nazirlər Kabinetinə qanunvericiliyin bu və ya digər normalarının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra tövsiyələrlə çıxış etmişdir.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən verilən bu tövsiyələrin böyük əksəriyyəti artıq öz həllini tapıb.

Qeyd edildiyi kimi, Konstitusiya bütün qanunvericilik sisteminin əsasında durmaqla, digər normativ-hüquqi aktlar da öz başlanğıcını Əsas Qanundan götürür. Bu baxımdan Konstitusiya Məhkəməsi dövlətin Əsas Qanununun öyrənilməsinə və bununla da, ölkəmizin ən ali hüquqi aktında əks olunan müddəaların, prinsip və dəyərlərin cəmiyyətdə təbliğ edilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Bununla əlaqədar olaraq, gənclər arasında hüquqi maarifləndirmə işinin həyata keçirilməsi, onların hüquq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi, hüquqi biliklərinin artırılması, Konstitusiyanın əsasları və mahiyyətinin daha dərinləndirilməsi Konstitusiya Məhkəməsinin xüsusi önəm verdiyi məsələlərdəndir. Bu məqsədlə ənənəvi olaraq hər il ölkəmizin müxtəlif bölgələrində ali təhsil müəssisələrinin tələbələri və orta məktəb şagirdləri arasında hüquq olimpiadaları təşkil edilir.

Bu ilki hüquq olimpiadası bizim üçün xüsusi məna daşıyır. Belə ki, hüquq olimpiadası cari il oktyabrın 14-18-də Xankəndi şəhərində yerləşən Qarabağ Universitetinin tələbələri, habelə Xankəndi və Şuşa şəhərləri, Füzuli, Laçın, Zəngilan və Xocalı rayonlarının orta təhsil müəssisələrinin yuxarı sinif şagirdləri arasında “Zəfər çalmış dövlətin Əsas Qanunu” mövzusunda keçirilmişdir. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda bərpa edilmiş təhsil müəssisələrində ölkəmizin Əsas Qanunu ilə bağlı hüquq

olimpiadasının keçirilməsi Konstitusiya Məhkəməsinin bütün kollektivi üçün unudulmaz və əlamətdar hadisədir.

Bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti çoxəsrlik tarixinin ən yüksək inkişaf mərhələsini yaşayır. Tarixin ən mühüm və taleyüklü məsələsi isə Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 44 günlük Vətən müharibəsində parlaq Qələbənin əldə edilməsi və ötən il sentyabrın 19-20-də keçirilmiş lokal xarakterli antiterror tədbirləri nəticəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tam bərpa edilməsi oldu.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2024-cü il 19 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü təsis edildi. Sərəncama əsasən, 2023-cü il sentyabrın 20-də Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində qanunun aliliyinin təmin olunduğu və Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyinin bərpa edildiyi nəzərə alınaraq hər il sentyabrın 20-sinin Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Günü kimi qeyd edilməsi qərara alınır. Konstitusiya dəyərlərinə əsaslanan Dövlət Başçısının Sərəncamı şanlı tarixi günü hüquqi müstəvidə təsbit etdi.

44 günlük Vətən müharibəsində və lokal xarakterli antiterror tədbirləri nəticəsində əldə olunan Qələbə tariximizin ən parlaq səhifəsi, eyni zamanda, indiki və gələcək nəsillərin fəxr edəcəyi qəhrəmanlıq salnaməsidir. Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin yenilməz siyasi, hərbi iradə və qətiyyəti, sərkərdəlik məharəti, Ordumuzun qəhrəmanlığı, xalqın dövlət başçısı ətrafında bir məqsəd naminə səfərbərliyi şanlı Qələbəni təmin edən ən mühüm amillər idi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi: “İkinci Qarabağ müharibəsindəki Qələbə isə bizim tarixi uğurumuzdur, tarixi Zəfərimizdir. Bu Zəfər Azərbaycan durduqca qalacaq, bizim qəlbimizdə, yaddaşımızda, kitablarda, əsərlərdə. Bu, qəhrəmanlıq dəstəsidir. Bu, misli görünməmiş qəhrəmanlıqdır”.

İkinci Qarabağ müharibəsi və antiterror tədbirləri Ordumuzun şəxsi heyətinin, əsgər və zabitlərimizin hərbi peşəkarlığının və vətənpərvərliyinin növbəti təsdiqi oldu. Dövlət başçısı İlham Əliyev 2023-cü il oktyabrın 15-də Xankəndi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaltdığı zaman çıxışında bu barədə bildirib: “Elə bir güclü ordu yaratdıq ki, bu gün Azərbaycan Silahlı Qüvvələri istənilən vəzifəni şərəflə yerinə yetirə bilər və biz bunu döyüş meydanında sübut etdik, həm üç il bundan əvvəl Vətən müharibəsi dövründə cəmi 44 gün ərzində düşməni kapitulyasiya aktına imza atmağa məcbur etdik, eyni zamanda, keçən ay

cəmi 23 saat davam edən antiterror əməliyyatı bizim gücümüzü göstərdi və yenə də düşmənlər ağ bayraq qaldıraraq təslim oldu. Biz haqlı olaraq Silahlı Qüvvələrimizlə fəxr edirik”.

Qürurverici haldır ki, şanlı Qələbə sayəsində dövlətimizin Əsas Qanununun hüquqi qüvvəsi, burada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlar işğaldan azad olunmuş bütün torpaqlarımızda tam şəkildə bərpa edildi.

Bu gün Azərbaycan dövləti sabit və güclü iqtisadiyyatı və geniş resursları olan, regionda mühüm geosiyasi mövqe tutan, həmçinin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində vacib yeri olan dövlətlərdəndir. Artan iqtisadi gücü və beynəlxalq nüfuzu sayəsində ölkəmizin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə qlobal layihələr uğurla icra edilir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi: “Bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti həm dünya miqyasında öz mövqelərini kifayət qədər möhkəmləndirib, eyni zamanda, bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti istənilən nəticəni əldə etməyə qadirdir”.

Hazırda dövlətimiz və xalqımız yeni reallıqlar mühitində qürurla və ən əsası isə inamla öz inkişafının növbəti, tamamilə yeni mərhələsinə qədəm qoyub. Regionun lider dövləti və bölgədəki iqtisadi-siyasi proseslərin əsas iştirakçısı olan dövlətimizin sosial-iqtisadi potensialı İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra daha da artdı. Ölkəmizin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə uğurla həyata keçirilən bütün irimiqyaslı layihələr ümumilikdə regionun təhlükəsizliyinə və iqtisadi inkişafına öz əvəzsiz töhfəsini verir. Olduqca güclü, qüdrətli dövlətə çevrilən ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzu daha da artıb, Azərbaycanla iqtisadi, siyasi əlaqələr yaratmaq və bu əlaqələri inkişaf etdirmək arzusunda olan ölkələrin sayı da getdikcə artır.

Məlum olduğu kimi, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə irimiqyaslı bərpa və quruculuq işlərinin həyata keçirilməsi qarşıda duran ən mühüm və prioritet istiqamətlərdəndir. “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı” çərçivəsində hazırda Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda nəhəng yenidənqurma proqramı həyata keçirilir, genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri sürətlə və planlı şəkildə davam etdirilir, müasir, dünya standartlarına uyğun infrastruktur formalaşdırılır, dayanıqlı məskunlaşma və davamlı iqtisadi reintegrasiya üçün bütün zəruri şərait yaradılır. Hamımız bunun şahidiyik ki, işğal illərində tamamilə dağıdılmış hər bir kənd, qəsəbə və şəhər indi tamamilə yenidən qurulur.

İkinci Qarabağ müharibəsindən ötən 4 il ərzində Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda olduqca geniş quruculuq və abadlıq işləri aparılıb və hazırda

da bu işlər tam sürəti ilə davam etdirilir, nəhəng infrastruktur layihələri həyata keçirilir, qısa zamanda geniş yol şəbəkəsi qurulub, tunellər çəkilib, beynəlxalq əhəmiyyətli dəhlizlər salınıb, hava limanları inşa olunub. Şuşada, Laçında, Ağdamda, Zəngilanda, Cəbrayıl da və bütövlükdə işğaldan azad olunmuş bütün ərazilərdə yüksəkkeyfiyyətli, müasir texnologiyalarla təchiz edilmiş evlər, ictimai iaşə obyektləri tikilib. Burada insanların rahat həyat və fəaliyyəti üçün hərtərəfli şərait yaradılır, doğma yurdlarına qayıdan soydaşlarımızın təhlükəsiz yaşaması, onların məşğulluğunun təmin edilməsi, rifah halının yaxşılaşdırılması, ətraf mühitin mühafizəsi və bərpası istiqamətində mühüm işlər görülür.

Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda aparılan bərpa-quruculuq işləri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bilavasitə nəzarətindədir. Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad edilmiş torpaqlara mütəmadi səfərləri bərpa, yenidənqurma prosesinin dövlət qarşısında duran ən vacib istiqaməti olmaqla, həmçinin hər zaman diqqət mərkəzində saxlanıldığının bariz təsdiqidir.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə və Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın yaxından iştirakı ilə böyük müvəffəqiyyətlə icra olunan bərpa-quruculuq işləri Azərbaycan Respublikası ərazisinin vahidliyi, toxunulmazlığı və bölünməzliyi ilə bağlı konstitusiya prinsipinin təmin edilməsinin daha bir əyani göstəricisidir.

Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda görülən genişmiqyaslı quruculuq işlərinin sürətlə aparılması belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, qazanılan tarixi Zəfər nəticəsində regionda meydana gələn yeni reallıqlar nəinki ölkəmiz, eyni zamanda, ümumilikdə bölgə üçün geniş perspektivlər yaradır.

İşğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda bərpa və yenidənqurma işlərinin aparılması ilə yanaşı, bu ərazilərə yerli əhalinin qayıtması Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun gələcək inkişafı ilə bağlı qarşıda duran ən əsas hədəflərdəndir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2022-ci il noyabrın 16-da imzalanan Sərəncamla “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı” təsdiq edilib.

Dövlət Proqramında işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılmış bərpa-quruculuq işləri və mövcud vəziyyət, nail olunması hədəflənən məqsədlər və onlara uyğun hədəf göstəriciləri, Dövlət Proqramının prioritet istiqamətləri, əhalinin doğma torpaqlarına geri qayıdışı məsələləri, gözlənilən nəticələr, ehtimal edilən risklərin idarə olunması, müvafiq vəzifələrin

yerinə yetirilməsi üçün maliyyələşmə mənbələri və həyata keçiriləcək tədbirlər əksini tapmışdır.

Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramına uyğun olaraq əhalinin qısa zamanda öz doğma torpaqlarına qayıtmaları istiqamətində dövlətimizin bütün mümkün imkanları səfərbər edilib. Keçmiş məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına təhlükəsiz şəkildə, könüllü və ləyaqətli qayıdışının təşkili, onların davamlı məskunlaşması və reintegrasiyasının təmin edilməsi məqsədilə olduqca genişmiqyaslı işlər görülür. “Böyük Qayıdış” proqramı çərçivəsində artıq minlərlə keçmiş məcburi köçkün öz doğma yurdlarına qayıdıb.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və dövlətimizin başçısı İlham Əliyev tərəfindən bu gün uğurla davam etdirilən inkişaf strategiyasının başlıca məqsədi müasir çağırışlar fonunda dövlətimizin davamlı və hərtərəfli inkişafını təmin etməkdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin güclü siyasi iradəsi və qətiyyətli mövqeyi sayəsində ölkənin bütün dünya miqyasında nümunə sayıla biləcək və bir sıra mütərəqqi cəhətləri ilə fərqlənən tamamilə yeni inkişaf modeli formalaşdırılıb. Həyata keçirilən davamlı islahatlar sayəsində Azərbaycanda ötən müddətdə iqtisadi müstəqilliyin təmin olunması yolunda olduqca mühüm addımlar atılıb. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin vurğuladığı kimi: “Bu gün, sözün əsl mənasında, müstəqil xarici və daxili siyasət apara bilən ölkələrin sayı dünyada çox məhduddur. Azərbaycan o ölkələrdəndir ki, heç bir kənar qüvvə bizim iradəmizə təsir edə bilməz. Çünki güclü iradəmiz var, güclü ordumuz var və eyni zamanda, güclü imkanlarımız var. Maliyyə resurslarımız, maddi vəziyyətimiz imkan verir ki, biz ancaq öz daxili resurslarımız hesabına yaşayaq və yaşayırıq, daxili resurslar hesabına Qarabağı yenidən qururuq, Zəngəzuru yenidən qururuq”.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev cari il sentyabrın 30-da böyük el sənətkarı, aşiq yaradıcılığının görkəmli nümayəndəsi Aşiq Ələsgərin abidəsinin açılışında çıxışı zamanı Qərbi Azərbaycandan olan soydaşlarımızın öz yurd-yuvalarına qayıdış məsələsinə toxunub. Bildirilib ki, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun azad edilməsi, suverenliyimizin tam bərpası Qərbi azərbaycanlılarda tarixi vətənlərinə geri qayıdacaqlarına dair nikbinlik hissələrini, ümidlərini artırıb. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev Qarabağa, Şərqi Zəngəzura qayıdan soydaşlarımız kimi, Qərbi Azərbaycandan olan həmvətənlərimizin də bu sevinci yaşayacağına inandığını vurğulayıb: “Biz o günü səbirsizliklə gözləyirik, inanırıq, mən də inanıram, siz də inanırsınız. Gün gələcək biz Aşiq Ələsgərin ermənilər tərəfindən

dağıdılmış abidəsini bərpa edəcəyik və Ağkilsə kəndində buna oxşar mərasim keçirəcəyik”.

Dövlətimizin beynəlxalq aləmdəki mövqeləri bu gün olduqca möhkəmdir. Azərbaycan nəinki regionda, eyni zamanda, qlobal əhəmiyyətli mühüm siyasi və iqtisadi əməkdaşlıq platformalarının yaradılmasının əsas təşəbbüskarlarından biri qismində çıxış edir. Ölkəmizin fəal iştirakı ilə reallaşdırılan enerji, infrastruktur, nəqliyyat və digər layihələr bütövlükdə regionun inkişafında mühüm rol oynayır.

Müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində etibarlı tərəfdaş kimi özünü tanıdan Azərbaycan Cənubi Qafqazın lider dövləti olmaqla yanaşı, eyni zamanda, regionun iqtisadi, siyasi və həmçinin humanitar mərkəzidir. Beynəlxalq səviyyəli tədbirlərin keçirilməsində kifayət qədər təcrübəsi olan ölkəmizdə bu günədək bir sıra mötəbər beynəlxalq tədbirlər, Zirvə görüşləri, sammitlər, media forumları, beynəlxalq əhəmiyyətli idman yarışları və digər mühüm beynəlxalq tədbirlər keçirilib.

Bu il isə ölkəmiz dünyanın ən böyük və mühüm dövlətlərarası tədbirlərindən olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29), eyni zamanda, Kioto Protokolunun Tərəflər Görüşünün 19-cu sessiyasına və Paris Sazişinin Tərəflər Görüşünün 6-cı sessiyasına ev sahibliyi edəcək. COP29 qlobal miqyasda ən mühüm hadisələrdən biri olmaqla, beynəlxalq arenada bir nömrəli konfransdır və bu konfrans ilk dəfədir ki, postsovet məkanında keçirilir.

Məlum olduğu kimi, iqlim dəyişmələri bütün dünya üçün kifayət qədər həssas mövzulardan biridir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanan 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamla “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” təsdiq edilmişdir. Belə ki, növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair reallaşdırılmalı olan beş Milli Prioritətdən biri “təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” ilə bağlı müddəadır.

Eyni zamanda, dövlət başçısı İlham Əliyevin 2023-cü il 25 dekabr tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilib.

COP29 qlobal səviyyədə baş verən proseslər ətrafında fikir mübadiləsinin aparıldığı, bir sıra mürəkkəb məsələlərin həlli yollarının müzakirə edildiyi mühüm platforma hesab olunur. Bu mötəbər tədbirin Azərbaycanda keçirilməsi ölkəmizə növbəti etimad və inamın göstəricisi, eyni zamanda, beynəlxalq miqyasda artan güc və nüfuzun əyani təza-

hürüdür. Dövlət başçısı İlham Əliyevin cari ilin aprelinde Berlində “15-ci Petersberq İqlim Dialoqu”nun Yüksək Səviyyəli Səqmentində çıxışı zamanı vurğuladığı kimi: “COP29-a ev sahibliyi edəcək ölkə kimi yekdil qərarla seçilmək bizim üçün həqiqətən böyük şərəfdir. Biz bunu beynəlxalq ictimaiyyətin Azərbaycana və gördüyümüz işlərə, o cümlədən yaşıl enerji sahəsindəki fəaliyyətimizə hörmətinin əlaməti hesab edirik”.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin nümayəndə heyəti cari il sentyabrın 18-20-də Asiya Konstitusiya Məhkəmələrinin və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyasının 6-cı Konqresində iştirak edib. Konqresin yekununda qəbul edilən Banqkok Bəyannaməsinə Azərbaycanda keçiriləcək mötəbər tədbir olan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) ilə bağlı bənd əlavə edilmişdir. Belə ki, həmin bəndə əsasən, Asiya ölkələrinin konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanları bu cür beynəlxalq toplantıların iqlim dəyişikliyi probleminin həllində və dayanıqlı inkişafın, o cümlədən bu sahədə ictimai məlumatlılığın təşviqində oynadığı mühüm rolu dərk edir. Eyni zamanda, Azərbaycanın ev sahibliyi edəcəyi BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) müvəffəqiyyətlə keçməsi üçün ən xoş arzularını ifadə edirlər.

Əminliklə bildirmək olar ki, COP29 iqlim dəyişmələri ilə bağlı atılacaq addımlara çox mühüm töhfə verəcək.

Ölkəmizin COP29-a ev sahibliyi etməsi, həmçinin özünü qlobal səviyyədə iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizə aparan dövlət olaraq tanıda bilməsinin göstəricisidir. Dünya birliyinin Azərbaycana göstərdiyi inam və etimad dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin şəxsi nüfuzu, həyata keçirdiyi uğurlu daxili və xarici siyasətin bilavasitə nəticəsidir.

Bu gün aparılan düşünülmüş xarici siyasət nəticəsində beynəlxalq arenadakı nüfuzu artaraq ölkəmiz dünyada söz sahibinə çevrilib. Qlobal proseslərdə respublikamızın mövqeləri möhkəmlənir. Azərbaycanın yüksək iqtisadi göstəriciləri, diplomatik uğurları və qalib dövlət olması beynəlxalq müstəvidə ölkəmizə olan marağı artırmışdır. Azərbaycan böyük və mühüm coğrafiyada meydana gələn yeni reallıqların mərkəzində dayanan lider ölkədir. Bütün bunlar, şübhəsiz ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyönlü siyasət, uğurlu diplomatiyası sayəsində əldə edilib.

Hər bir azərbaycanlı Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əzəli torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi, ərazi

bütövlüyünün, dövlət suverenliyinin və ölkənin bütün ərazisində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsinin tam bərpasının qürurverici təntənəsini yaşayır.

Fürsətdən istifadə edərək, Azərbaycan xalqını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi adından Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusunun bizə bəxş etdiyi 8 Noyabr – Zəfər Günü, 9 Noyabr – Dövlət Bayrağı Günü və 12 Noyabr – Konstitusiyaya Günü münasibətilə təbrik edir, xalqımıza xoşbəxt və firavan həyat arzulayırıq.

Ровшан ИСМАИЛОВ

Судья Конституционного Суда
Азербайджанской Республики, к.ю.н.

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕНТРАЛИЗОВАННОЙ МОДЕЛИ КОНСТИТУЦИОННОГО КОНТРОЛЯ

Опыт конституционного контроля, выработанный в США, не был в конечном итоге воспринят¹ при формировании централизованной модели конституционного контроля (зачастую именуемой эвристической²), теоретическое обоснование и практическое воплощение которой, осуществленное в Конституции Австрии 1920 г., обычно связывается с именем Г. Кельзена. Следует отметить, однако, что как для централизованной, так и диффузной модели важной проблемой являлось разрешение вопроса о наделении нейтрального органа функцией урегулирования конфликтов между различными властями как на горизонтальном, так и вертикальном уровне. В определенной степени это было связано с тем, что, так называемая, «юрисдикция прав и свобод» изначально не была предметом ни Конституции США, ни кельзеновского представления о конституции, которая, по его мнению, являлась актом, регламентирующим компетенцию конституционных органов и процесс формирования права.³ Это привело к тому, что между моделями все же существует некоторое сходство, состоящее в том числе и в том, что, по крайней мере, в своем первоначальном

¹ По утверждению бывшего члена Конституционного суда Австрии профессора конституционного права в Венском университете Т. Элингера, ему не удалось найти никаких ссылок на практику Верховного суда США в австрийских конституционных дебатах того времени. См. Öhlinger T. The Genesis of the Austrian Model of Constitutional Review of Legislation // Ratio Juris. 2003. Vol. 16. P. 209.

² Frosini J. O., Pegoraro L. Constitutional Courts in Latin America: a testing ground for new parameters of classification // Journal of Comparative Law. 2008. Vol. 3. P. 41.

³ Carrozza P. Kelsen and Contemporary Constitutionalism: The Continued Presence of Kelsenian Themes // Kelsenian Legal Science and the Nature of Law. Cham, 2017. P. 78.

воплощении они обе характеризуются централизованным характером организации контроля.⁴

Несмотря на указанное сходство между моделями, следует отметить, что культурно-правовые и политические предпосылки, а также институциональные рамки, в которых вызревала эвристическая модель Г. Кельзена, существенно отличалась от той среды, в которой сложилась диффузная система конституционного контроля.⁵ В немецкоязычных регионах Центральной Европы споры относительно учреждения института конституционного контроля непосредственно связаны с процессом политической фрагментации, характерным для формирующихся монархических государств, возникших после подписания Вестфальского мира 1648 г. и роспуска Священной Римской империи германской нации в 1806 г.⁶ Процессы по формированию Рейнского союза в 1806 г., Германского союза в 1815 г., Северогерманского союза в 1866 г., в состав которого не входила Австрия, в свою очередь приведшие к образованию Германской империи (1871) и Австро-Венгрии (1867), были попытками, осуществленными в разное время, добиться политического единства немецких государств, несмотря на культурную неоднородность народов, их составлявших.⁷

В Австрийской империи наличие различных территориальных единиц, каждая из которых характеризовалась собственным культурным наследием, было постоянным источником конфликтов.⁸ Борьба за

⁴ Данной позиции придерживается итальянский исследователь Л. Пегораро. См. Pegoraro L. El desarrollo de la justicia constitucional, la traición a Kelsen por parte de la doctrina académica y la venganza de Schmitt // Centenario de los tribunales constitucionales. Tomo 1. México: Thomson Reuters, 2021. P. 339-339.

⁵ См. например: Pegoraro L. El desarrollo de la justicia constitucional, la traición a Kelsen por parte de la doctrina académica y la venganza de Schmitt // Centenario de los Tribunales Constitucionales I. Estudios históricos, teóricos y comparados México, 2021. P. 330; Paulson S. Constitutional Review in the United States and Austria: Notes on the Beginnings // Ratio Juris. 2003. Vol. 16. P. 230.

⁶ Гестрих А. От Вестфальского мира до Венского конгресса (1648–1814 гг.) // Краткая история Германии. Санкт-Петербург, 2008. С. 182–259.

⁷ См. подробнее: Кривогуз И. М., Ковалев И. В. Экономическое и политическое развитие Германии в начале XIX в. // Очерки истории Германии с древнейших времен до 1918 г. М., 1959. С. 129–151.

⁸ См. подробнее: Вэнк С. Династическая империя или многонациональное государство: размышления о наследии империи Габсбургов в национальном вопросе // Австро-Венгрия: опыт многонационального государства. М., 1995

гегемонию в государстве между его народами вскоре привели к трудностям в распределении полномочий между различными уровнями власти, включая коллизии между нормами, издаваемыми тем или иным уровнем власти. Наличие подобных разногласий серьезно подрывало жизнеспособность политического единства формирующихся государств, поэтому неудивительно, что этот вопрос стал одним из наиболее актуальных для ведущих ученых-юристов.

Этим объясняется довольно ранний интерес немецкоязычной научной доктрины к процессу конституционного строительства в США, являвшейся страной, в которой впервые были применены идеи федерализма. Уже в первой трети XIX века, в 1824 г., Роберт фон Моля опубликовал первый систематический труд⁹ о Конституции США, благодаря чему именовался некоторыми авторами де Токвилем Германии.¹⁰ Одной из особенностей Конституции США, которая больше всего восхищала Р. фон Моля, была идея конституционного контроля. По сути, он рассматривал эту концепцию как «один из самых смелых и интересных экспериментов в современном публичном праве». Несмотря на это он выражал также сомнения насколько принцип разделения властей позволяет судьям определять, является ли законодательство неконституционным.¹¹

Тем не менее, в научной литературе выражен определенный скептицизм относительно того, насколько идеи Р. фон Моля о конституционном контроле оказали сколько-нибудь существенное влияние на развитие концепции конституционного контроля в немецкоязычных государствах второй половины XIX в.¹²

Однако интерес к данной проблеме не ослаб, в том числе несмотря на две неудавшиеся попытки институализировать конституционный контроль в середине позапрошлого столетия.

Во-первых, речь идет о стремлении создать институт конституционного контроля членами Франкфуртского национального собрания при разработке так и не вступившей в силу Конституции Германской

⁹ von Mohl R. Das Bundes-Staatsrecht der Vereinigten Staaten von Nord-Amerika. Stuttgart, 1824.

¹⁰ Dietze G. Robert von Mohl, Germany's de Tocqueville // Essays on the American Constitution; a commemorative volume in honor of Alpheus T. Mason. Ed. by G. Dietze. Englewood Cliffs, 1964.

¹¹ Там же. P. 212.

¹² Heun W. Supremacy of the Constitution, Separation of Powers, and Judicial Review in Nineteenth-Century German Constitutionalism // Ratio Juris. 2003. Vol. 16. P. 200.

Империи (Конституция Паульскирхе)¹³ в 1848–1849 гг. Проект предусматривал создание Имперского суда¹⁴, наделенного полномочиями по осуществлению конституционного контроля, по сути, первого¹⁵ такого опыта в Европе. В частности, согласно § 126 проекта Конституции к компетенции суда были отнесены рассмотрение споров между центральной властью и отдельными государствами по вопросам нарушения имперской конституции; разногласия между палатой государств и палатой народа, разногласия палат с имперским правительством, касающиеся толкования конституции; разногласия между правительством отдельного государства и народным представительством в толковании конституции этого государства; жалобы граждан отдельного государства на свое правительство на уничтожение или неконституционное изменение конституции этого государства; жалобы немецких граждан о нарушении их прав, гарантированных имперской конституцией.

Следует отметить, что в юридической литературе высказывается мнение, согласно которому предложение о создании Имперского суда и наделении его данной компетенцией возникло не из прошлого опыта немецкой государственности и политических потребностей того времени. Скорее всего, существенное влияние на работу членов Франкфуртского национального собрания оказала работа А. де Токвиля, посвященная демократии в Америке. Труд французского ученого был переведен на немецкий язык уже через год его опубликования в 1835 г., и многие члены Собрания были знакомы с идеями А. де Токвиля, часто цитируя их во время дебатов.¹⁶ В процессе разработки проекта

¹³ Конституция Германской империи 1849 г. // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII–XIX вв. М., 1957. С. 519–545.

¹⁴ Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review *Columbia Journal of Transnational Law* // 1998. Vol. 36. P. 201.

¹⁵ Quint P. The Influence of the United States Supreme Court on Judicial Review in Europe // *The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions*. Oxford, 2020. P.850; Vašek M. Constitutional Jurisdiction and Protection of Fundamental Rights in Europe // *The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume IV: Constitutional Adjudication: Common Themes and Challenges*. Oxford, 2023. P. 334.

¹⁶ Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review // *Columbia Journal of Transnational Law*. 1998. Vol. 36. P. 193; Hartmann B. How American Ideas Traveled: Comparative Constitutional Law at Germany's National Assembly in 1848-1849 // *Tulane European & Civil Law Forum*. 2002. Vol. 17. P. 36–37.

Конституции Паульскирхе американская Конституция цитировалась гораздо чаще, чем любая другая конституция.¹⁷ Это проявилось и при определении компетенции Имперского суда.¹⁸

Не менее интересны для рассмотрения эволюции конституционного контроля в Европе и положения, разработанного Рейхстагом Австрийской империи, проекта так называемой Кромержижской (Кремзирской) Конституции¹⁹, также не вступившей в силу, так как 7 марта 1849 г. парламент был распущен.²⁰ Проект тоже предусматривал создание Верховного Имперского суда (Oberstes Reichsgericht), наделенного в числе прочего полномочиями, которые характерны для современных конституционных судов. Так, согласно § 140 проекта, ему были подсудны дела по жалобам граждан об защите нарушенных конституционных прав действиями государственных служащих и споры о разделении полномочий между центральным и региональным уровнями власти, а также аналогичные дела между региональными правительствами.

Таким образом, середина XIX в. могла стать переломным моментом в конституционном развитии стран Европы. Два конституционных документа, разработанные в немецкоязычных регионах Центральной Европы, предусматривая сравнительно обширный каталог прав граждан, содержали положения, направленные на обеспечение конституционности высшими судебными органами, которые обладали не только юрисдикцией по разрешению споров о полномочиях между властями, действующими на горизонтальном и вертикальном уровнях, но и «юрисдикцией прав и свобод».

При этом, правда, на заседаниях и Франкфуртского национального собрания, и Кремзирского парламента изначально акцент делался на необходимости обеспечить институциональный механизм разрешения всех споров между центральными и местными властями мирными

¹⁷ Quint P. The Influence of the United States Supreme Court on Judicial Review in Europe // The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume III: Constitutional Adjudication: Institutions. Oxford, 2020. P. 849.

¹⁸ Steinberger H. Historic Influences of American Constitutionalism upon German Constitutional Development: Federalism and Judicial Review Columbia Journal of Transnational Law // 1998. Vol. 36. P. 201.

¹⁹ Entwurf der Constitutionsurkunde nach den Beschlüssen des Verfassungsausschusses 1848/49 // Texte zur österreichischen Verfassungsentwicklung 1848–1955. Wien, 1997. S. 20–29.

²⁰ См. подробнее: Шимов Я. В. Австро-Венгерская империя. М., 2003. С. 262–265.

средствами. Так, во Франкфуртском собрании отмечалось важность того, чтобы в федеративном государстве должен преобладать принцип, согласно которому ни один спор не должен приводить к войне и что все споры не должны оставаться неразрешенными.²¹

Следует отметить, что в дальнейшем как научная доктрина довольно долгое время отдавала предпочтение «юрисдикции по вопросам компетенции». В частности, публицист и политический деятель барон Йозеф Этвёш в главе, посвященный необходимости создания Верховного суда политико-философского произведения «Влияние господствующих идей XIX века на государство», отмечает, что отношения, установленные конституцией, должны поддерживаться судами, которые призваны решать все вопросы между государством и его составными частями, независимо от того, относится ли данный предмет, согласно закону, к компетенции государства или его составных частей.²² По его мнению, необходима посредническая власть, с помощью которой каждая из действующих в государстве властей может быть удержана в определенных рамках, а их сотрудничество может осуществляться в соответствии с конституцией. Однако, полемизируя с Б. Констаном, Й. Этвёш считает, что такая посредническая власть не может устанавливаться в лице короля, который не может быть нейтральным в отношении интересов и положения государства, не нарушая своих обязанностей.²³ Таким образом, он четко и недвусмысленно высказывается против учреждения политического конституционного контроля, высказываясь за организацию судебного контроля, осуществляемого Верховным судом.

В дальнейшем исследование вопроса об учреждении конституционного контроля рассматривалось немецкоязычной доктриной в рамках Съездов немецких юристов (Deutscher Juristentag).

Так, согласно программе Третьего съезда, состоявшегося в Вене 25 августа 1862 г.²⁴, на рассмотрение собрания был вынесено суждение о том, что истинное правосудие гарантируется только там, где судья может без всяких ограничений исследовать вопрос о том соот-

²¹ Osterkamp J. Verfassungshüter ohne politischen Rückhalt. Das tschechoslowakische Verfassungsgericht nach 1920 im Vergleich mit Österreich // Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs. 2011. № 2. S. 277.

²² Eötvös J. A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Budapest, 1902. O. 58.

²³ Ibid. O. 59-60.

²⁴ Verhandlungen des Zweiten Deutschen Juristentages. Berlin, 1862.

ветствует ли закон конституции. В дебатах по этому вопросу участвовали такие известные ученые-юристы как Р. фон Иеринг, И. Блюнчли, Р. фон Гнейст и Р. фон Моль. Хотя почти все выступавшие высказались в пользу наделения суда соответствующими полномочиями, ученым не удалось достигнуть согласия относительно объема осуществляемой проверки, будет ли это только формальный контроль, охватывающий лишь процедуру принятия законов или же он будет распространяться и на содержание законов.²⁵

В следующем году обсуждение этой проблемы продолжилось на Четвертом съезде немецких юристов в Майнце поднятием вопроса о том «должен ли судья также решать вопрос о том, принят ли закон в соответствии с конституцией».²⁶ Ответ профессора конституционного права Венского университета М. фон Штубенрауха был отрицательным: как суверен не вправе вмешиваться в отправление правосудия по конкретным делам, так и судья должен соблюдать все требования закона должным образом опубликованного.²⁷ Таким образом, контроль может распространяться только на проверку соблюдения конституционных требований о публикации закона. Мнение Р. фон Гнейста схоже с предыдущим, он высказался в пользу осуществления формального контроля, охватывающего процедуру принятия закона. Однако суды не вправе решать вопрос о том, правильно ли конституционные органы использовали свои полномочия при принятии законов.²⁸ С другой стороны, венский юрист Г. Жак высказался в пользу всеобъемлющего конституционного контроля, включающего и формальную и материальную проверки конституционности законов, поскольку в его понимании Конституция рассматривалась как *lex superior*, имея приоритет над обычными законами, принимаемыми простым большинством.²⁹

Однако при голосовании, завершившем пленарную дискуссию, Г. Жак остался в меньшинстве. Съезд юристов подавляющим большинством признал лишь право на формальный контроль, указав что

²⁵ Luther J. *Idee e storie di giustizia costituzionale nell'ottocento*. Torino, 1990. P. 141.

²⁶ *Verhandlungen des Vierten Deutschen Juristentages*. 1. Berlin, 1863. S. 199.

²⁷ *Gutachten des Prof. Dr. von Stubenrauch // Verhandlungen des Vierten Deutschen Juristentages*. 1. Berlin, 1863. S. 210.

²⁸ *Gutachten des Prof. Dr. Gneist // Verhandlungen des Vierten Deutschen Juristentages*. 1. Berlin, 1863. S. 230.

²⁹ *Gutachten des Dr. Jaques // Verhandlungen des Vierten Deutschen Juristentages*. 1. Berlin, 1863. S. 255.

судья должен применять закон только в той мере, в какой он получил одобрение конституционных органов.

Кроме того, Съезд, поддержав предложение К. фон Вехтера, решил, что в случае возникновения сомнений по поводу предыдущего утверждения, независимый кассационный суд должен окончательно решить этот вопрос по просьбе стороны процесса или государственного органа.³⁰ Позиция К. фон Вехтера была выкристаллизована в его полемике с Р. фон Гнейстом о том, должна ли компетенция по проверке конституционности законодательных актов быть возложена на всех судей или только на Верховный суд. Данный спор может рассматриваться как одна из первых дискуссий о преимуществах и недостатках применения диффузного и централизованного контроля за конституционностью законов.

На нормативном уровне процесс по созданию института конституционного контроля, в определенном смысле, получил свое практическое воплощение в положениях так называемой австрийской Декабрьской Конституции 1867 г. Она складывалась из нескольких конституционных законов, в том числе Конституционного закона об общих правах граждан, для королевств и областей, представленных в рейхсрате,³¹ предусматривавшего обширный каталог прав и Конституционного закона об установлении Имперского суда³², наделившего этот орган полномочиями свойственными современным органам судебного конституционного контроля, что позволило некоторым авторам именовать его рудиментарным конституционным судом.³³

Суд был уполномочен осуществлять три функции. Во-первых, он разрешал различные споры: между судебным и правительственной властями по вопросу о том, кому подлежит разрешение дела (статья 2(a)); между представителями какой-либо области и высшими правительственными властями, спорящими о праве издавать административные распоряжения (статья 2(b)); между местными и независимыми властями различных областей в делах, подлежащих их управлению (статья 2(c)). Во-вторых, Имперский суд выносил решения по искам отдельных королевств и земель, представленных в рейхсрате, к государству и наоборот; по искам одного из этих коро-

³⁰ Verhandlungen des Vierten Deutschen Juristentages. 2. Berlin, 1864. S. 68

³¹ См.: Собрание конституционных актов: Вып. 2. М., 1905. С. 18–20.

³² Там же. С. 27–28.

³³ Grabenwarter C. The Austrian Constitutional Court // Constitutional Adjudication: Institutions. Oxford, 2020. P. 24.

левств и земель друг другу; наконец, по искам муниципалитетов, корпораций или отдельных лиц к одному из указанных королевств или земель или к государству, если эти иски не лежали разбирательству в обычных судах (статья 3 (а)). В-третьих, Имперский суд рассматривал жалобы граждан по поводу нарушения, гарантированных конституцией публичных прав, после рассмотрения вопроса в административном порядке (ст. 3(b)).³⁴

Несмотря на такую регламентацию полномочий Имперского суда статья 7 Конституционного закона о судебной власти³⁵ прямо и недвусмысленно запрещала всем судам осуществлять проверку конституционности законов. В пояснительных примечаниях к докладу Конституционного комитета Палаты депутатов приводилась следующая аргументация такого решения вопроса: «судам не должно быть предоставлено право решать вопрос о юридическом содержании законов и, в частности, о том, являются ли эти законы по своему содержанию и происхождению конституционными. Такое право рассмотрения и принятия решений поставило бы судью над законом и запутало бы применение закона; оно наделило бы судью властью, принадлежащей только законодательным субъектам, и таким образом смешало бы судебную власть с законодательной».³⁶

Против такого четкого ограничения, предусмотренного на конституционном уровне, что-либо возразить посредством судебного толкования было крайне затруднительно. Критика могла быть выражена научной доктриной, одним из наиболее ярких представителей, которых был Г. Еллинек. В 1885 г. в небольшой монографии «Конституционный суд для Австрии» им было предложено разрешение вопросов, связанных с защитой языковых меньшинств и споров между Империей и территориями, входившими в многонациональную Австро-Венгерскую монархию посредством учреждения Конституционного суда Австрии, наделенного полномочиями превентивного контроля за конституционностью законов.³⁷

³⁴ Собрание конституционных актов: Вып. 2. М., 1905. С. 27–28.

³⁵ См.: Собрание конституционных актов: Вып. 2. М., 1905. С. 29–30.

³⁶ Die neue Gesetzgebung Oesterreichs, erläutert aus den Reichsratsverhandlungen. Wien, 1868. S. 425.

³⁷ Jellinek G. Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Vienna, 1885. См. также: Кровельщикова В. В., Митюков М.А. Об Имперском Суде в Австро-Венгрии как конституционном суде (по страницам не переведенной в России книги Г. Еллинека «Конституционный Суд Австрии», Вена, 1885. 70 с») // Журнал конституционного правосудия. 2011. № 5. С. 19–24.

Проработав около 10 лет профессором в Венском университете Г. Еллинек получил возможность воочию убедиться в том насколько сложна политическая реальность Австро-Венгерской монархии. Здесь его особенно поразили многочисленные и зачастую жесткие политические противоречия, характерные для Рейхсрата. По его мнению, их основной причиной был нерешенный австрийский национальный вопрос, который выражался в том, что партии, заседавшие в рейхсрате, были не политическими, а «национальными».³⁸ Г. Еллинек подчеркивает, что большинство австрийских политических партий являлись воплощением определенной национальной идентичности, за ними стояли конкретные национальные группы, интересы которые часто противоречили друг другу.³⁹

Австро-Венгрия была многонациональным государством, состоявшим из немцев, венгров, чехов, поляков, русинов, румын, итальянцев, хорватов, сербов, словаков и словенцев. В результате Австро-венгерского соглашения 1867 г. империя Габсбургов превратилась в дуалистическую Австро-Венгерскую монархию. Соглашение было заключено между двумя государствами, которые, соответственно, оставались «единицами» как политические образования, хотя в каждом из них проживало множество различных национальностей.

По мнению Г. Еллинека, такая ситуация приводила к тому, что отношения между парламентским большинством и меньшинством становились особенно противоречивыми и непростыми. Влияние этой сложной ситуации на законодательный процесс часто было весьма негативным. С юридической точки зрения деятельность законодательного органа, характеризовалась повсеместной нестабильностью и парламентской «незаконностью» (Unrecht).⁴⁰

Для разрешения этой проблемы Г. Еллинек предложил преобразовать Имперский суд в Конституционный, наделив его полномочиями принимать решения по вопросам о потенциальных противоречиях между конституционным и обычным законодательством, а также о противоречиях между имперским законодательством и законодательством областей. Таким образом, указанный автор преследовал двуконечную цель: обеспечение должного разделения полномочий между имперскими и местными властями, которое Г. Еллинек считал неопре-

³⁸ Jellinek G. Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Vienna, 1885. S. 6-8.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid. S. 6.

деленным, и усовершенствование защиты конституции от возможных нарушений со стороны партий, и в особенности, агрессивного парламентского большинства. Благодаря этому можно было бы обеспечить лучшую защиту меньшинств, что, по утверждению Г. Еллинека, было особенно важно и даже и жизненно необходимо для Рейхсрата, характеризующегося исключительной напряженностью между конфликтующими национальными партиями.⁴¹ В этом смысле преобразование Имперского суда в Конституционный было, по мнению Г. Еллинека, единственным способом превратить Австро-Венгерскую монархию в прочное конституционное государство.

Важным нововведением Г. Еллинека является мысль о том, что парламент может нарушить конституцию, и, соответственно, необходим судебный орган, призванный осуществлять контроль за действиями законодательного органа. Данный тезис разительно отличался от господствующего в доктрине европейских стран восприятия роли парламента и его взаимоотношений с судами в системе разделения властей. До Г. Еллинека преобладало мнение, согласно которому парламенты являются гарантами конституционного правопорядка и не могут поступать неверно.⁴²

Также следует указать, что Г. Еллинек попытался найти правовое решение проблемы, имеющей ярко выраженный политический характер. Им отмечалось, что Конституционный суд должен считаться настоящим судом, а не политическим органом. При этом Г. Еллинек, видимо, осознавая риски, связанные с судебным конституционным контролем, попытался ответить на поставленный им вопрос: «*Quis custodiet ipsos custodes?*» («Кто устережёт самих сторожей?»).⁴³ Когда какой-либо орган наделен полномочиями по толкованию и судебному применению конституции, риск того, что этот субъект будет рассматриваться как осуществляющий политическую власть, весьма велик. Однако, по мнению Г. Еллинека, хорошее решение приобретает свою ценность только благодаря юридическому обоснованию и, только, если политик, находясь в составе суда, будет осторожен, чтобы не

⁴¹ Ibid. S. 8.

⁴² Ehs T. Felix Frankfurter, Hans Kelsen, and the Practice of Judicial Review // *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2013. Vol. 73. P. 458.

⁴³ Jellinek G. Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Vienna, 1885. S. 24.

⁴⁴ Ibid.

поставить под угрозу свою репутацию юриста, согласившись с противоречивым или рабулистическим обоснованием.⁴⁴

В заключении, даже признавая невозможность обеспечения абсолютной гарантии конституции, Г. Еллинек твердо заявил, что вероятность принятия Конституционным судом справедливых решений гораздо выше, чем в представительных органах.⁴⁵

Однако данные предложения ученого не были предметом парламентских обсуждений и, соответственно, не могли стать частью конституционного права Австро-Венгрии. По утверждению Й. Лютера работа Г. Еллинека «Конституционный суд для Австрии» не оказала непосредственного влияния на политическую жизнь Австрии и Германии в конце XIX в.⁴⁶ Следует отметить, что, в целом, она была воспринята современниками негативно⁴⁷, а один из рецензентов даже расценил книгу как предложения политически активного представителя национального меньшинства, которые могли быть реализованы, если бы оно имело необходимое большинство.⁴⁸

Важно и то, что спустя два года, в 1887 г. Г. Еллинек опубликовал работу «Gesetz und Verordnung» («Закон и распоряжение»)⁴⁹, в которой, по существу, отказался от взглядов, выраженных в «Конституционном суде для Австрии», считая, что опасность неконституционных законов снизилась до минимума и что условий для судебного конституционного контроля на континенте не существует.⁵⁰ Более того перемена подходов автора была отражена и в его работе «Verfassungsänderung und Verfassungswandlung»⁵¹ («Конституции, их изменения и преобра-

⁴⁵ Ibid. S. 26.

⁴⁶ Luther J. La giurisdizione costituzionale sul contenzioso elettorale politico in Germania e Austria // Quaderni costituzionali. 1990. №. 3. P. 533.

⁴⁷ См., например, рецензию анонимного автора: N. G. Jellinek Georg. Verfassung - Gerichtshof in Oesterreich // Literarisches Centralblatt. 1885. S. 1149.

⁴⁸ Gumplowicz L. Georg Jellinek. Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Heinrich Jaques. Die Wahlprüfung in den modernen Stäten und ein Wahlprüfungsgerichtshof für Österreich // Deutsche Litteraturzeitung 1885. S. 1521.

⁴⁹ Jellinek G. Gesetz und Verordnung: Staatsrechtliche Untersuchungen auf rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Grundlage. Freiburg, 1887.

⁵⁰ Ibid. S. 395.

⁵¹ Jellinek G. Verfassungsänderung und Verfassungswandlung. Eine staatsrechtlich-politische Abhandlung. Berlin, 1906.

⁵² Еллинек Г. Конституции, их изменения и преобразования. Санкт-Петербург, 1907.

зования»⁵²), в которой Г. Еллинек пояснил, что из прежнего сторонника конституционного контроля он превратился в его противника. Для обоснования такой перемены во взглядах он сослался на американский опыт, оценивая его в крайне отрицательном ключе: конституционный контроль в США нанес вред правовой определенности и привел к тому, что суды заняли место конституционного законодателя, превратившись в третью палату законодательной власти, которая, считая себя объективной, действует политически мотивированно под давлением общественного мнения.⁵³

Тем не менее идеи Г. Еллинека в том числе и о Конституционном суде оказали существенное влияние на формирование мировоззрения К. Реннера⁵⁴, который наряду с Г. Кельзенем признаются основными фигурами в процессе по созданию в 1919 г. Конституционного суда Австрии.

К. Реннер заинтересовался политикой в раннем возрасте, восприняв социал-демократические идеи австрийского рабочего движения. В возрасте 25 лет, начав работать библиотекарем в парламенте, он получил доступ к ее фондам.⁵⁵ К этому периоду относится несколько работ К. Реннера, которые, в силу его статуса государственного служащего были опубликованы под различными псевдонимами (Рудольф Шпрингер, Синоптикус и т. д.). Такой способ популяризации его идей продолжался вплоть до 1907 г., когда он был избран в австрийский парламент.⁵⁶

Одной из проблем, рассмотренных в ранних работах указанного автора, было укрепление политической и административной организации Австро-Венгерской империи. Являясь сторонником предоставления большей автономии территориальным единицам, в 1902 г.

⁵³ Jellinek G. *Verfassungsänderung und Verfassungswandlung. Eine staatsrechtlich-politische Abhandlung.* Berlin, 1906. S. 16; Еллинек Г. Конституции, их изменения и преобразования. Санкт-Петербург, 1907. С. 23–24.

⁵⁴ К. Реннер сам отмечает, что учение Г. Еллинека, правда, применительно к системе взаимных отношений между индивидом и государством оказало влияние на формирование его взглядов. См. Schmitz G. *The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918–1920* // *Ratio Juris.* 2003. Vol. 16. P. 242.

⁵⁵ Kann R. *The Multinational Empire. Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarchy 1848-1918. Volume 2. Empire reform.* New York, 1964. P. 157

⁵⁶ См. подробнее: Kann R. *Karl Renner (December 14, 1870-December 31, 1950)* // *The Journal of Modern History.* (1951). Vol. 23. P. 243–249.

⁵⁷ Springer R. *Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat: Das nationale Problem als Verfassungs-und Verwaltungsfrage.* Leipzig, 1902.

К. Реннер опубликовал книгу «Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat»⁵⁷ («Национальная проблема. Борьба национальностей в Австрии»⁵⁸) под псевдонимом Рудольф Шпрингер. В ней, наряду с предложением пересмотреть организацию территориальной власти в стране, К. Реннер поддержал тезис Г. Еллинека о создании Конституционного суда, который должен был разрешать конфликты компетенции между территориальными органами, представляющими различные уровни.⁵⁹

Как представляется, благодаря Г. Еллинеку К. Реннер воспринял, два ключевых момента: во-первых, идею о том, что эффективное разрешение конфликта может произойти только посредством судебной процедуры; во-вторых, убежденность в том, что территориальная организация Австрии нуждается в учреждении Конституционного суда, призванного разрешать возможные споры между центром и местами.

В начале 1918 г. К. Реннером была опубликована работа под названием «Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen in besonderer Anwendung auf Österreich»⁶⁰ («Право наций на самоопределение в особом применении к Австрии»), где тезис о Конституционном суде был развит.

Им была предложена федеративная форма территориального устройства государства как средство урегулирования конфликтов между многочисленными этническими группами Габсбургской империи. По мнению К. Реннера, одним из институциональных органов этой федерации должен был стать Конституционный суд, призванный обеспечивать соблюдение принципа разделения властей между федеральным парламентом и представительными органами соответствующих наций и территорий. В частности, им предлагалось наделить Конституционный суд следующей юрисдикцией: проверка конституционности законов, принятых местным законодательным органом по

⁵⁸ Шпрингер Р. (Реннер К.) Национальная проблема. Борьба национальностей в Австрии. М. 2010.

⁵⁹ Springer R. Der Kampf der österreichischen Nationen um den Staat: Das nationale Problem als Verfassungs- und Verwaltungsfrage. Leipzig, 1902. S. 241; Шпрингер Р. (Реннер К.) Национальная проблема. Борьба национальностей в Австрии. М. 2010. С. 280.

⁶⁰ Renner K. Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen in besonderer Anwendung auf Österreich. 1. Teil: Nation und Staat, Leipzig, 1918.

запросу федерального парламента или федерального правительства, при отсутствии аналогичной возможности у земельного парламента; рассмотрение жалоб граждан о нарушении их политических прав; передача функций Государственного суда (Staatsgerichtshof), управомоченного рассматривать дела об импичменте Конституционному суду.⁶¹ Этим К. Реннер фактически отстаивает идею «непрерывности эволюции», так как полномочия предлагаемого Конституционного суда складываются за счет передачи ему функций существующих Имперского (Reichsgerichts) и Государственного судов, что и было отражено части 2 § 69 проекта временной Конституции, разработанной им в октябре 1918 г.⁶²

30 октября 1918 г., выступая перед Временным Национальным собранием Австрии⁶³, К. Реннером была подтверждена необходимость создания Конституционного суда с данными полномочиями.⁶⁴ Для практической реализации данного предложения он, являясь уже канцлером Первой Австрийской Республики, поручил профессору Венского университета Г. Кельзену разработать соответствующий проект, у которого до этого не было публикаций на данную тематику.⁶⁵

В итоге в декабре 1918 г. последним был подготовлен меморандум «Entwurf eines Gesetzes ueber die Errichtung eines Verfassungsgerichtshofes» («Законопроект о создании конституционного суда»)⁶⁶, в котором, выдающийся теоретик права, как и К. Реннер, а ранее

⁶¹ Ibid. S. 291-292.

⁶² Schmitz G. The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918–1920 // Ratio Juris. 2003. Vol. 16. P. 243.

⁶³ 21 октября 1918 г. собрание депутатов Рейхсрата, представлявших немецкоязычные районы австрийской половины Австро-Венгрии, в условиях начавшегося распада Габсбургской монархии, объявили себя Временным Национальным собранием. См. Жиряков И. Г. Подготовка и проведение выборов в Учредительное национальное собрание «Немецкой Австрии» // Локус: люди, общество, культуры, смыслы. 2011. № 4. С. 54.

⁶⁴ Stenographisches Protokoll. 2. Sitzung der provisorischen Nationalversammlung für Deutschösterreich. Mittwoch, den 30 Oktober 1918. URL: https://www.parlament.gv.at/dokument/PN/PNSITZ/2/imfname_617285.pdf.

⁶⁵ Schmitz G. The Constitutional Court of the Republic of Austria 1918–1920 // Ratio Juris. 2003. Vol. 16. P. 244.

⁶⁶ Sagües N. P. Tras las Huellas de Hans Kelsen: A Cien Años de la Primera Corte Constitucional y Ochenta de la Primera Sala Constitucional // Parlamento y Constitución. 2020. Vol. 21. P. 184.

Г. Еллинек, призвал обеспечить защиту Конституции посредством учреждения Конституционного суда. Однако между аргументацией ученика и учителя⁶⁷ есть существенная разница. Так, если обоснование необходимости Конституционного суда у Г. Еллинека носит, по существу, антипарламентский характер и исходит из теории, признававшей принадлежность суверенной власти только государству⁶⁸, то у Г. Кельзена отсутствует антипарламентская направленность аргументации. Это различие объясняется несколькими факторами, от меняющегося исторического и политического контекста до определения Г. Кельзеном парламента в его хабиитационной работе, опубликованной в 1911 г. в качестве «органа народа», а не «органа государства».⁶⁹

Важно указать, что система конституционного контроля, разработанная Г. Кельзеном, отнюдь не является исключительно продуктом абстрактных научных размышлений. Во многом эта система была попыткой ответить на конкретные исторические и политические вызовы, с которыми столкнулось современное Г. Кельзену австрийское общество, среди которых одним из наиболее дискуссионных был вопрос о форме территориального устройства новой Австрии. Какой вариант лучше: унитарная (и, соответственно, более централизованное государство) или федеративная республика? Или же выбор следует осуществить между федерацией или конфедерацией?⁷⁰

Вопрос вовсе не сугубо теоретический для страны, только что пережившей Первую мировую войну. Распад империи сразу же привел к открытому противостоянию между различными политическими силами во Временном Национальном собрании. Предметом спора

⁶⁷ Находясь на стажировке в Гейдельбергском университете в 1908 г. в рамках подготовки хабиитационной работы, Г. Кельзен посещал лекции Г. Еллинека. См. подробнее о взаимоотношениях двух ученых: Olechowski T. Biographical Researches on Hans Kelsen in the Years 1881–1920 // *Právněhistorické Studie*. 2015. Vol. 43. P. 284; Ladavac N. Hans Kelsen (1881–1973). Biographical Note and Bibliography // *European Journal of International Law*. 1998. Vol. 9. P. 392.

⁶⁸ См. подробнее: Чернов С. Н. Георг Еллинек о свойствах государственной власти и современные взгляды на суверенитет // *Вестник РУДН. Серия: Юридические науки*. 2004. №2. С. 5–14.

⁶⁹ Lagi S. *Il pensiero politico di Hans Kelsen (1911-1920). Le origini di Essenza e valore della democrazia*. Genova, 2008. P. 78.

⁷⁰ См. подробнее: Кровельщикова В. В., Чалмова О. А. Политико-правовые дискуссии о создании Австрии как федеративного государства // *Вестник Томского государственного университета. Право*. 2020. №. 37. С. 75–84.

стал будущий институциональный дизайн страны. Если социал-демократы выступали за унитарное устройство, то представители Христианско-социальной партии, отстаивали федеративную форму. Учитывая, что Социал-демократическая партия не обладала большинством⁷¹ во Временном Национальном собрании стало ясно, что унитарный, то есть более централизованный вариант организации территории страны неосуществим. Поэтому политическая проблема, возникшая перед Временным Национальным собранием и участвовавшими в нем политическими партиями, заключалась в том, чтобы определить, сколько свободы предоставить земельным властям.

Конституционный суд, официально учрежденный 25 января 1919 г. и наделенный в числе прочего полномочием по разрешению конфликтов между центральными органами и землями, был тем институциональным механизмом, содержание которого могло сблизить позиции политических сил. По сути же, речь шла об определении типа федеративного государства в новой Конституции страны и роли данного суда в обеспечении баланса интересов между центральной и местными властями.

Однако согласно первоначальной редакции Закона об учреждении германо-австрийского Конституционного суда⁷² ему были переданы лишь полномочия бывшего Имперского суда и только в ходе последующих реформ его компетенция постепенно расширялась, что свидетельствует о сложностях в достижении компромисса между сторонами.

Г. Кельзен осознавал, что в конечном счете сторонников федеративного решения вопроса большинство, но считал важным уточнить, что должно подразумеваться под федеративным государством и, в частности, какая существует связь между конституционным контролем и федеративной системой. Свои мысли по данным вопросам были им выражены в статье «Die Stellung der Länder in der künftigen Verfassung Deutschösterreichs» («Положение земель в будущей Конституции Гер-

⁷¹ У социал-демократов было 37 представителей, тогда как у христианских социалистов – 65, а у немецких националистов – 106. Тем не менее, политическая значимость Социал-демократической партии была весомее ввиду того, что они обладали большинством в Венском городском совете. См. Barker E. Austria 1918–1972. London, 1973. P. 28.

⁷² StGBI 1919/48, Gesetz über die Errichtung eines deutschösterreichischen Verfassungsgerichtshofes. URL: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sgb&datum=19190004&seite=00000078>.

⁷³ Kelsen H. Die Stellung der Länder in der künftigen Verfassung Deutschösterreichs // Zeitschrift für öffentliches Recht. Band 1. 1919/1920. S. 98–122.

манской Австрии)», опубликованной в «Zeitschrift für öffentliches Recht»⁷³ («Журнал публичного права»).

Г. Кельзен прежде всего определил три возможных сценария развития Австрии: 1) централизованное бюрократическое государство; 2) децентрализованная автономная система; 3) федеративное государство. Он считал, что именно последний вариант встретит большее одобрение еще и потому, что с окончанием войны земли вернули себе «изначальную свободу и независимость», и, соответственно, не потерпят, чтобы их статус свели к ограниченным в правах провинциям унитарного государства⁷⁴.

Однако это не означало, по его мнению, превращения Германской Австрии в «Союз земель» (Bund der Länder), поскольку законодательные полномочия Временного Национального собрания не были предоставлены ему землями, а были провозглашены им самим на основании закона от 30 октября 1918 г. По его утверждению, концепция свободного и договорного объединения земель в Германскую Австрию как союз государств и концепция австро-германского государства, существующего в унитарной конституции, непримиримы.⁷⁵

По мнению Г. Кельзена, Учредительное собрание, вероятно, выбрало бы решение в пользу федерации, но именно в этом случае нейтрализация центробежных тенденций земель и поддержание баланса между ними и центром стали бы ключевой и жизненно важной целью, достижимой посредством создания Федерального конституционного суда (Bundesverfassungsgerichtshof), в который Союз мог бы обращаться, оспаривая неконституционность законодательства земель в целях защиты конституции.⁷⁶ Иначе говоря, Г. Кельзен весьма скептически относился к законодательной деятельности земель, усматривая в ней серьезную угрозу единству государства, которая, по его мнению, была санкционирована властью Национального собрания.

Данная позиция ученого перекликалась с положениями Закона о народном представительстве от 14 марта 1919 г., которыми вводился превентивный конституционный контроль за законами земель. В соответствии со статьей 15 Закона, Федеральное правительство наделялось правом обжаловать в Конституционном суде акты земель-

⁷⁴ Ibid. S. 98–101.

⁷⁵ Ibid. S. 107.

⁷⁶ Ibid. S. 113.

ного парламента в связи с их неконституционностью в течение двух недель с момента принятия. Оспариваемый законопроект мог быть опубликован только после признания его конституционности Конституционным судом.⁷⁷

Дальнейшее развитие нормативной регламентации полномочий Конституционного суда связано с работой над проектом конституции Австрии. В период с мая по сентябрь 1919 г. Г. Кельзен по поручению К. Реннера было подготовлено несколько проектов Федерального Конституционного закона.⁷⁸ Применительно к регламентации статуса Конституционного Суда ученый по-прежнему исходил из идеи примата федерального законодательства над земельным, но наполнил ее новым содержанием. Во-первых, стандартом (критерием) проверки теперь являлась не только Конституция, но и федеральный закон. Как следствие, федеральное правительство наделялось полномочием оспаривать соответствие земельных законов федеральным, причем контроль осуществлялся в отношении уже промульгированных актов, т.е. носил последующий характер. Кроме того, инициировать такую проверку могли также и суды и, соответственно, такой контроль являлся конкретным.⁷⁹ Принцип взаимности, по которому земельные органы могли оспорить неконституционность федерального закона, в проектах не предусматривался.

Таким образом, позиция Г. Кельзена, согласно содержанию разработанных им проектов, была предельно ясна: институт конституционного контроля задумывался им как механизм федерального контроля за землями.

Такой подход полностью не отвечал земельным интересам. Бывший Председатель Административного суда С. Фальзер обратил внимание на эту проблему и в сентябре 1919 г. по поручению Тирольских властей разработал так называемый тирольский проект конституции,

⁷⁷ Gesetz über die Volksvertretung, 15 March 1919, Artikel 15, Staatsgesetzblatt für die Republik Deutschösterreich, No. 179/1919. См. также: Wiederin E. From the federalist papers to Hans Kelsen's "dearest child": the genesis of the Austrian constitutional court. *Zeitschrift für Öffentliches Recht*. 2021. Vol. 76. P. 321.

⁷⁸ Wiederin E. Der österreichische Verfassungsgerichtshof als Schöpfung Hans Kelsens und sein Modellcharakter als eigenständiges Verfassungsgericht // *Schutz der Verfassung. Normen, Institutionen, Höchst- und Verfassungsgerichte*. 2014. S. 292.

⁷⁹ Olechowski T. *Hans Kelsen: Biographie eines Rechtswissenschaftlers*. Tübingen, 2020. S. 294.

⁸⁰ Olechowski T. *Hans Kelsen: Biographie eines Rechtswissenschaftlers*. Tübingen, 2020. S. 281–282.

который предусматривал взаимное право федерального правительства и земельных парламентов оспаривать законодательство друг друга.⁸⁰

Видимо, под воздействием данного проекта 11 октября 1919 г. на межведомственном совещании, вновь подтвердив свою приверженность принципу приоритета федерального законодательства над земельным, К. Реннер, вместе с тем, также предложил создать Конституционный суд, правом на обращение в который наделялось бы на началах взаимности и федеральное правительство, и местные власти.⁸¹ Таким образом, К. Реннер не смог проигнорировать интересы земель, выраженные в проекте С. Фальзера.

Основная работа по проекту Конституции была осуществлена специальным подкомитетом Комитета по конституционным вопросам Национального Учредительного собрания, состоящего из семи членов, представляющих различные политические силы, представленные в Собрании. В работе подкомитета активное участие принял Г. Кельзен, приглашенный в качестве независимого эксперта. Не имея политического мандата, он являлся юридическим советником политиков, и его задача формально состояла в том, чтобы объяснить значение отдельных положений проекта Конституции и предоставить информацию о последствиях любых поправок.⁸² Однако он активно участвовал в обсуждениях и предлагал поправки, которые носили далеко не только технико-юридический характер.⁸³

При рассмотрении вопросов, связанных с компетенцией Конституционного суда, многие предложения Г. Кельзена, отраженные в указанных выше проектах, подготовленных им по поручению К. Реннера, не были поддержаны членами подкомитета. Тем не менее, хотя и не сразу, одна важная поправка Г. Кельзена по данному вопросу была отражена в тексте Конституции. Речь идет о полномочии Конституционного суда самостоятельно (*ex officio*) инициировать производство.

Так, 31 августа 1920 г. на заседании подкомитета К. Лойтнер, сославшись на предложение Г. Кельзена, предложил включить в Конституцию положение, согласно которому Конституционный суд

⁸¹ Lagi S. Il pensiero politico di Hans Kelsen (1911-1920). Le origini di Essenza e valore della democrazia. Genova, 2008. P. 175.

⁸² Olechowski T. Hans Kelsen: Biographie eines Rechtswissenschaftlers. Tübingen, 2020. S. 290.

⁸³ Ibid. S. 292.

мог бы осуществлять контроль за конституционностью законов и указов также и *ex officio*. Во время обсуждений Г. Кельзен подчеркнул, что благодаря этому положению Конституционный суд мог бы «стать объективным гарантом конституции» посредством наделения одного из судей конституционного суда полномочиями федерального прокурора с правом постоянно проверять конституционность федеральных и земельных законов и указов.⁸⁴ Представляется, что данное полномочие Конституционного суда задумывалось им как дополнительный инструмент обеспечения внутреннего единства государства.

Однако данное предложение было отклонено членами подкомитета, который вернулся к обсуждению данного вопроса спустя две недели. Было отмечено, что не должно было быть «объективного гаранта конституции» с неограниченной и, следовательно, неконтролируемой компетенцией.⁸⁵ Соответственно, Г. Кельзенем была предложена редакция, которая в итоге была отражена в статье 140 Конституции.⁸⁶ Оригинальность предложения Г. Кельзена состояла в том, что Суд *ex officio* смог проводить проверку конституционности не любого закона, а лишь того который он должен был бы применить в другом деле, находящимся в его производстве. Это положение повлекло за собой фундаментальное переосмысление концепции Суда: из простого арбитра между федерацией и землями он превратился в «объективного гаранта Конституции».

Представляется, что именно федеративное устройство страны, закрепленное Конституцией 1920 г. стало необходимой предпосылкой для формирования системы конституционного контроля в Австрии. Лишь в контексте федеративной системы полномочия по контролю за конституционностью федеральных и земельных законов могли найти свое отражение в Конституции этой страны как весьма важный инструмент для разрешения конституционных конфликтов.

Об этом фактически писал Г. Кельзен в своей статье, опубликованной в 1929 г. в Сборнике Ассоциации профессоров конституционного

⁸⁴ Wiederin E. Der österreichische Verfassungsgerichtshof als Schöpfung Hans Kelsens und sein Modellcharakter als eigenständiges Verfassungsgericht // Schutz der Verfassung. Normen, Institutionen, Höchst-und Verfassungsgerichte. 2014. S. 295.

⁸⁵ Olechowski T. Hans Kelsen: Biographie eines Rechtswissenschaftlers. Tübingen, 2020. S. 295.

⁸⁶ Olechowski T. The beginnings of constitutional justice in Europe // Law and the formation of modern Europe: perspectives from the historical sociology of law. Cambridge, 2014. С. 86.

права Германии. Им отмечалось, что «конституционное судопроизводство наиболее важно в федеративном государстве. Не будет лишним утверждать, что его политическая идея получает юридическое завершение только с институтом конституционного суда».⁸⁷

Далее он разъяснял, что «разделение компетенций – это политическое ядро идеи федеративного государства. В юридическом смысле это означает, что конституция не только определяет пути развития законодательства и устанавливает определенные ориентиры для содержания законов, как в случае с унитарным государством, но и ограничивает материальную сферу действия законов – как федеральных, так и земельных. Любое нарушение этих границ, очерченных конституцией, является нарушением основного закона федеративного государства, сохранение границы компетенции, очерченной конституцией между федеральным правительством и входящими в его состав землями, является вопросом политической жизни... Правовой акт союза, престаупающий границы, установленные общей конституцией, и вторгающийся в гарантированную конституцией сферу компетенции земель, входящих в состав союза, имеет не больше права на существование, чем правовой акт земли, входящего в состав союза, нарушающий федеральную юрисдикцию. Этот принцип сам по себе соответствует природе федеративного государства и не может быть реализован иначе, чем через конституционный суд. Его естественная компетенция, поскольку она вытекает из идеи федеративного государства, в конечном счете должна также включать в себя принятие решений по всем нарушениям обязанностей, в которых могут быть виновны не только входящие в состав союза земли, но и федеральное правительство, если их компетентные органы нарушают общую конституцию при исполнении своих полномочий».⁸⁸

⁸⁷ Kelsen H. Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit // Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer. Heft 5. Berlin, 1929. S. 81.

⁸⁸ Ibid. S. 83-84.

Aliş QASIMOV,

Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdiri,
hüquq elmləri doktoru, professor

ÖMRÜNÜ HÜQUQ ELMİNİN İNKIŞAFINA HƏSR ETMİŞ FƏDAKAR ALİM

Hər bir xalqı dünyada tanıdan onun elmi, mədəniyyəti və milli dəyərləridir. Bir deyim də var: o xalq böyükdür ki, yetirdiyi şəxsiyyətləri, görkəmli elm xadimləri, ziyalıları ilə tanınır. Müasir dövrümüzdə də həyatımızın sürətlə dəyişdiyi reallıqda cəmiyyətdəki çəkisi və bütövlükdə elmin səviyyəsi həmin toplumun dünyadakı yerini müəyyən edən mühüm amillərdən birinə çevrilmişdir.

Hüquq elmləri doktoru elmi dərəcəsi almış ilk azərbaycanlı qadın, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor, Əməkdar hüquqşünas Məsumə Məlikova haqqında yazarkən, müxtəlif materialları oxuyarkən həmişə bir fikir bu dəyərli insanın xarakterinə aydınlıq gətirir: o inanırdı ki, düzgünlüyə, haqqa-ədalətə tapınanların nəsibi sonsuz rəğbət və sevgidir. Özünə münasibətdə də hər yerdə bunu görürdü. Məsumə xanım hüquqşünas, müəllim, alim ömrü yaşamağın məsuliyyəti ilə çalışırdı. Qazandığı uğurlar, fəxri adlar onun uzun illik gərgin zəhmətinin, elmi araşdırmalarının bəhrəsi idi. Və bir də heç zaman işlərinin çoxluğunu qayğılardan qaçmaq üçün bəhanəyə çevirmirdi. Laqeydlik, biganəlik ona yad idi. Tələbələri Məsumə Məlikovanın simasında elmdə, təhsildə güzəştə getməyən gözəl alim, tələbkar olduğu qədər də qayğıkeş müəllim, yurduna böyük məhəbbətlə bağlı bir insan tanıyırdılar.

Tarix boyu elm insan həyatını dəyişdirən ən mühüm amillərdən biri, bəlkə də birincisi olub. Bəşəriyyətin ən böyük zəfəri də elmdir. Dahi Nəsrəddin Tusiyə görə, alimdə bir neçə xüsusiyyətin olması vacibdir. Bunların sırasında zəka, zəhin aydınlığı, dərk surəti, ağıl gözəlliyi və hafizənin əhəmiyyəti xüsusilə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan elminin görkəmli nümayəndəsi, həyatını elmə, təhsilə və pedaqoji fəaliyyətə həsr etmiş, milli hüquq elmində yeni istiqamətlərin əsasını qoymuş və bütöv bir

məktəb yaratmış Məsumə Fazil qızı Məlikova özündə bütün bu keyfiyyətləri birləşdirən əsl ziyalıdır.

Dünya üzrə qadın alimlər elm adamlarının ümumi sayının cəmi üç faizini təşkil edirlər. Müasir dünyada elmin inkişafı, gender bərabərliyinin bəşəriyyətimizin mütərəqqi nailiyyəti kimi daha böyük kütlələr tərəfindən qəbul edilməsi və qadının cəmiyyətdəki yerinin mahiyyəti elmdə onun rolu prosesinə də özünün pozitiv təsirini göstərir. Qadın elm adamlarının sırasında təkcə ölkəmizdə deyil, onun hüdudlarından kənar da tanınan M.Məlikovanın da olması Azərbaycan elminin parlaq nailiyyətlərindən biridir.

Məsumə xanım Azərbaycanda milli hüquq elminin yaratıcılarından biri, xalqımızın tarixini, dahi şəxsiyyətlərinin dünya və cəmiyyət, hüquq və ədalət barədə görüşlərini araşdıraraq hüququn fərqli istiqamətlərinin, siyasi-hüquqi təlimlər tarixinin, milli hüquq məktəbimizin bünövrəsini, özülünü yaradan işıqlı zəka sahibidir.

Azərbaycanda hüquq elminin öyrənilməsi və inkişafında misilsiz xidmətləri olmuş, milli hüquq elmində əvəzedilməz yeri və rolu olan, peşəkar fəaliyyəti sayəsində ən yüksək zirvələri fəth etmiş ilk hüquqşünas qadın alimimiz professor M.Məlikovanın haqqa və ədalətə xüsusi marağı və sevgisi hüquq elminə müraciətinin prioritet səbəbi olmuşdur. Hüquqşünaslığa meyl M.Məlikovanın bərabərliyə, ədalətə həssaslığı ilə yanaşı, həm də onun bu elm sahəsindəki çoxsaylı tədqiqat və çalışmaları bütövlükdə milli hüququn inkişafına, vətəni Azərbaycanda yeni-yeni hüquqşünaslar nəslinin yetişməsi missiyasına töhfə vermək istəyindən irəli gəlmişdir.

Professor Məsumə Məlikova zəhmətkeş ailədə doğulsa da, elmə üz tutmasında ailəsinin təhsilə verdiyi dəyərin böyük rolu olmuşdur. Azərbaycanlı qadının ideal nümunəsi olan anası Mürqüzər xanım həyatını ailəsinə həsr etməklə beş övlad böyütmüş və onların hər birinə uşaq çağlarından təhsilə, biliyə, daim öyrənməyə qarşı marağın formalaşdırılması üçün zəhmət sərf etmişdir. Belə bir mütərəqqi və yaradıcı mühit övladların hər birinin müxtəlif sahələrə yönəlmələrinə səbəb olmuşdur. Ailənin üçüncü övladı M.Məlikova isə xüsusi prinsiplilik tələb edən hüquq sahəsini seçmişdir.

22 noyabr 1929-cu ildə Bakıda dünyaya göz açan Məsumə Məlikova 1952-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsini bitirmiş və "Dövlət hüququ" kafedrasında elmi-pedaqoji fəaliyyət məqsədilə müəllim vəzifəsində saxlanılmışdır. 1953-cü ildə aspiranturaya qəbul olunan gənc hüquqşünas M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinə

ezam edilmiş və üç il sonra həyatının elm və təhsil alma mərhələsinin bu dövrünü də başa vurmuşdur. Həmin illərin mövcud konyukturasına görə, ciddi elmi fəaliyyətlə məşğul olacaq mütəxəssis bu yolu mütləq keçməli idi. M.Məlikovanın Lomonosov adına universitetdə aspirantura pilləsini bitirməsi yalnız onun öz peşəkar karyerası üçün deyil, həm də bütün respublika adına böyük uğur, Azərbaycan elmi və təhsili üçün ölçüyəgəlməz nailiyyət idi. Çünki Məsumə xanım Moskvada ölkənin ən nüfuzlu elm və təhsil ocağında bütöv bir xalqı təmsil edirdi. O, ittifaq paytaxtında Azərbaycanın hüquq elminin carçısı olmaqla yanaşı, həm də bir gənc xanım olaraq azərbaycanlı qadının elmdəki obrazının təcəssümü idi...

M.Məlikovanın xalqının milli ruhuna, tarixi və mənəvi köklərinə bağlılığı təhsil aldığı illərdə olduğu kimi, sonrakı elmi fəaliyyətində də biruzə verilir. Onun üzərində çalışdığı tədqiqat mövzularının böyük əksəriyyəti Azərbaycanda hüququn bir elm kimi təşəkkül tapması tarixinə, xalqımızın ictimai-siyasi həyatında əhəmiyyətinin miqyasına görə ölçüyəgəlməz çəkisi olan və gələcək müqəddəratımızda, bir xalq olaraq formalaşma prosesinə mütərəqqi təsir göstərmiş mütəfəkkirlərin dünyagörüşlərinin, hüquq və ədalətə baxışlarının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Məsumə xanım müasir hüquq sahəsində araşdırmalar aparmaqla, elmi əsərlərin müəllifi olmaqla yanaşı, Azərbaycan xalqının hüquqi təsəvvürlərinə dair ilkin mənbə və şərtlər qismində çıxış edən zəngin yaradıcılığını da unutmamışdır ki, bu da onun müəllifi olduğu elmi monoqrafiyalarında və əsərlərində əks olunmuşdur.

Görkəmli hüquqşünas alimin müəllifi olduğu elmi əsərlər, kitablar, monoqrafiya və dərs vəsaitlərinin adlarına baxmaq qənaətimizi təsdiqləmək üçün yetərlidir: “M.F.Axundovun ictimai-siyasi baxışları”, “Nizami Gəncəvi və Azərbaycan maarifçiliyi”, “XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda siyasi-hüquqi təlimlər tarixi”, “Azərbaycanın siyasi-hüquqi nəzəriyyələri tarixi”, “Kitabi-Dədə Qorqud”da ictimai-siyasi və hüquqi ideyalar” və s. Göründüyü kimi, xanım alimin elmi yaradıcılığında toxunduğu mövzular Azərbaycanda yalnız hüquq elmi deyil, eyni zamanda, siyasi fikrin, ötən əsrin 50-60-cı illərindən etibarən Qərbdə artıq geniş şəkildə öyrənilməyə başlanmış politologiya və siyasi nəzəriyyənin inkişafı prosesinə güclü təkan hesab edilməlidir. Xüsusilə xalqımızın ictimai-siyasi fikir tarixinə əsaslı diqqətin ayrılması Məsumə xanımın elmi-pedaqoji karyerasının ilk illərini əhatə edən dövr üçün olduqca cəsur fədakarlıq tələb edən addım idi.

M.Məlikovanın elmi fəaliyyəti hüquşünaslığın əsasən iki mühüm sahəsinə - ümumi dövlət və hüquq nəzəriyyəsinin və siyasi-hüquqi təlimlər tarixinin aktual problemlərinə həsr edilmişdir. O, Azərbaycanın milli hüquqi və siyasi təlimlər tarixinin banisi olmaqla yanaşı, həm də hüquq elmində yenilik sayılan bu məktəbin əsasını qoymuşdur. Bu, hüquqşünaslıqda tamamilə yeni bir istiqamətin təməli, bünövrəsi deməkdir. Professor M.Məlikovanın xalqımızın tarixində əvəzsiz yeri olan mütəfəkkirlərin, filosof və fikir adamlarının ideyalarını öyrənməsi bu görkəmli şəxsiyyətlərin Azərbaycan xalqının təmsilçiləri olaraq dünya ictimai-siyasi və hüquqi fikir tarixində haqlı və layiqli yerə malik olduqlarının nümayişidir. Bu amil şübhəsiz ki, vətənimiz Azərbaycanın müstəqillik dövründə hüquq, politologiya, ictimai-siyasi tarix sahələrində ərsəyə gəlmiş elmi araşdırmalar, əsər və dərsliklərin, habelə yeni nəsil hüquqşünasların və politoloqların formalaşması və yetişməsində misilsiz əhəmiyyətə malikdir.

Görkəmli alimin zəngin elmi-pedaqoji fəaliyyəti və peşəkar karyerasının ən mühüm özəlliyi məhsuldarlıqdır. O, hüquq cameəsində məhz bu keyfiyyətinə görə xüsusən seçilir və dərin hörmətə malikdir. Məsumə xanım 200-dən artıq elmi monoqrafiya, əsər və kitabların, dərslik və dərs vəsaitlərinin müəllifidir.

M.Məlikova keçmiş ittifaq miqyasında hüquq elmi sahəsində elə bir böyük hörmətə malik olmuşdur ki, ona verilən bu yüksək dəyər özünü mütəmadi olaraq Moskvada təşkil edilən tədbirlərə dəvət edilməsində göstərmişdir. Azərbaycanlı qadın alim ittifaq çaplı monoqrafiya və dərsliklərin hazırlanması üzrə Moskva alimlərinin kollektivinin daimi üzvlərindən olub. Alimin Azərbaycanda hüquq elminin inkişafı istiqamətindəki fəaliyyəti ilə yanaşı keçmiş SSRİ-nin elmi dairələrində yüksək qiymətləndirilməsi özünü onun elmi araşdırmalarının təkcə Azərbaycan deyil, həmçinin rus dilində çap edilməsində də göstərir. M.Məlikova “История государства и права”, “Международное право и сравнительное право” jurnallarının redaksiya heyətlərinin üzvü olmuşdur. Eyni zamanda, onun ölkəmizdə “AMEA-nın Xəbərləri” jurnalının tarix və hüquq elmləri seriyasının, “Hüquqi dövlət və qanun”, “Dövlət və hüquq”, “Hüquq və gənclik” jurnallarının, AMEA-nın “M.F.Axundzadə ensiklopediyası”nın ərsəyə gəlməsində misilsiz xidmətləri var. O, 30 ildən artıqdır ki, Bakı Dövlət Universiteti Xəbərlərinin Sosial-siyasi elmlər seriyasının redaktorudur.

M.Məlikova ölkəmizdə, SSRİ-nin bir çox şəhərlərində (Moskva, Tbilisi, Kiyev və s.) və xarici ölkələrdə keçirilən beynəlxalq konfransların da fəal

iştirakçısı olmuşdur. Belə ki, o, 1976-cı ildə Şotlandiya-İngiltərədə keçirilmiş Beynəlxalq Siyasi Elmlər Assosiasiyasının X konqresində Siyasi Elmlər Assosiasiyası İcraiyyə Komitəsinin üzvü kimi iştirak etmiş və “Zaman amili və Azərbaycanda milli dövlət quruculuğunun nailiyyətləri” mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. 1986-cı ildə ABŞ-də - Kanadada Amerika və sovet hüquqşünaslarının seminar müşavirəsində sovet hüquqşünaslarının assosiasiyasının xüsusi qrup iştirakçısı kimi, 1991-ci ildə Türkiyədə Azərbaycan Respublikasının Qadınlar Cəmiyyətinin nümayəndəsi kimi və s. iştirak etmişdir.

Görkəmli alim yalnız Azərbaycan deyil, həm də xarici ölkələr üçün yüksək ixtisaslı elmi kadrların hazırlanmasında fəal iştirak etmişdir. Onun rəhbərliyi altında 30-dan artıq, o cümlədən Suriya, İordaniya, Fələstin, Vyetnam və s. ölkələr üçün hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, 5 hüquq üzrə elmlər doktoru dissertasiya işi müvəffəqiyyətlə müdafiə edilmişdir. Hazırda hüquq üzrə fəlsəfə doktoru və hüquq elmləri doktoru proqramı üzrə elmi rəhbərliyi davam edir.

Böyük hüquqşünas alim həyatı boyu özünü Azərbaycan cəmiyyətinin bir parçası olaraq qəbul etmiş, ölkəmizdə baş verən ictimai-siyasi proseslərlə yaxından maraqlanmış, ictimaiyyətin ayrılmaz hissəsi, xalqını və dövlətini sevən vətəndaş olaraq baş verən hər hansı ümummilli xarakterli hadisəyə öz münasibətini bildirmişdir. Məsumə xanım hələ sovet dönməsinin son illərində, Azərbaycanda torpaqlarımızın qəsb edilməsi və xalqımızın zorla deportasiyasına yönəlmiş erməni separatçılığı meyilləri baş qaldıranda Moskvanın ən yüksək kürsülərindən tarixi saxtalaşdırma və Azərbaycan xalqına qarşı dözümsüzlük üzərində bərqərar olmuş erməni milliyətçiliyi və bölücülüynə qarşı öz haqq səsinə, etirazını ucaltmışdır. O, Sov.İKP MK-nın üzvü kimi partiyanın XXVIII qurultayının tribunasından çıxış edərək ermənilərin Azərbaycana qarşı məkrli təcavüz niyyətlərini ifşa etmiş, keçmiş SSRİ-nin subyektlərinin ölkənin konstitusiyası ilə təsbit olunmuş bütövlüyü prinsipinə hörmət edilməsi tələbini irəli sürmüşdür.

M.Məlikova Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin işlənilməsində fəal iştirak etmişdir. Belə ki, o, “Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının suverenliyi haqqında” 23 sentyabr 1989-cu il tarixli Azərbaycan SSR-in Konstitusiya Qanununun hazırlanmasında iştirakçılardan biri, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi 1978-ci il Azərbaycan SSR Konstitusiyasının və 1995-ci il Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasının hazırlanması üzrə Komissiyanın üzvü olmuş, eləcə də Azərbaycan Respub-

likası Milli Məclisinin qəbul etdiyi qanun layihələrinin müzakirələrində iştirak etmişdir.

M.Məlikova professional elmi və pedaqoji fəaliyyəti illərində Sovet siyasi elmlər Assosiasiyası İcraiyyə Komitəsinin, SSRİ və Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliklərinin hüquq elmləri üzrə tədris-metodik şuralarının üzvü, Azərbaycan SSR Təhsil Nazirliyinin elmi-metodik şurasının elmi katibi, AAK-ın 1998-ci ilədək iqtisadi, fəlsəfə və hüquq elmləri üzrə Ekspert Komissiyasının sədri, AMEA-nın nəzdində Hüquq elmləri üzrə Problem Şurasının sədri, AMEA-nın humanitar və ictimai elmlər bölməsinin bürosunun və AMEA-nın Rəyasət Heyəti yanında Terminologiya Komissiyasının hüquqşünaslıq bölməsinin, Respublika Prokurorluğu yanında Elmi-məsləhət Şurasının və Respublika Ali Məhkəməsinin analoji şurasının üzvü olmuş, BDU-nun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.44 Dissertasiya Şurasının üzvüdür. Görkəmli elm xadimi M.Məlikovanın Azərbaycan elmi qarşısındakı xidmətləri xalqımız və dövlətimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndirilmişdir. O, dövlət orqanları və ictimai təşkilatlar tərəfindən çoxsaylı mükafatlara layiq görülmüşdür. 1969-cu ildə “Azərbaycan Respublikasının əməkdar hüquqşünası” fəxri adı, 1976-cı ildə “Şərəf nişanı” ordeni, 2000-ci ildə “Şöhrət ordeni”, 2019-cu ildə “Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fəxri diplomu”, 2024-cü ildə “Heydər Əliyevin 100 illiyi yubiley medalı” ilə təltif edilmişdir. Məsumə xanımın zəngin fəxri adları və təltifləri sırasında Bakı Dövlət Univesitetinin 75 illiyi münasibətilə “Xatirə medalı” (1994-cü il), Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin “Xatirə” medalı (2009-cu il), Təhsil Nazirliyinin “Fərqlənməyə görə” döş nişanı (2009-cu il), Təhsil Nazirliyinin “Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi” yubiley medalını, habelə elm və dövlət orqanları tərəfindən layiq görülmüş çoxsaylı fəxri adlarını qeyd etmək olar. 2009-cu ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə M.Məlikovaya Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdü verilmişdir.

Bu gün Məsuma Məlikova Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin parlaq uğurlarını yüksək dəyərləndirir. “Azərbaycan öz yüksəlişi ilə dünyanı təəccübləndirməyi bacardı. Müəllifi olduğu uğurlara diqqəti cəlb etdi və heyrət doğurdu. Ərazi bütövlüyümüz bərpa edildi, suverenliyimizə nail olduq. 44 günlük Vətən müharibəsindəki böyük Qələbəmizdən sonra Azərbaycanın əsas arzusu məhz sülhə nail olmaqdır. Hər hansı iddiaları, aqressiv meyilləri kənara qoyub regionun inkişafı barədə düşünməkdir” – deyir M.Məlikova.

Milli hüquq elminin iftixarı olan böyük alim Məsumə Məlikova ömrünü Azərbaycan xalqının gələcəyinə həsr etmişdir. Onun hüquq kimi mürəkkəb sahədəki tədqiqatları və elmi yeniliklərinin tarixi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, bu illər ərzində ərsəyə gəlmiş, dövlət orqanları, elmi müəssisələr və ali məktəblərdə şərəfli vəzifələrin icraçısı olmuş vətən övladları Məsumə xanımın zəngin fəaliyyətindən bəhrələnmişlər. Professor M.Məlikova hüquq elminin müasir tələblər və çağırışlar şəraitindəki inkişafına, gənc kadrların yetişməsinə, bütövlükdə ölkənin ictimai həyatına, demokratik quruculuq prosesinə əvəzsiz tövhələr vermişdir. Onun bu missiyasının kökündə, əsasında həyata və insanlara dərin sevgi, həyat eşqi, nəciblik və xeyirxahlıq amalları durur.

28.10.2024

TƏDBİRLƏR

Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya Günü münasibətilə işğaldan azad olunmuş əzəli Qarabağ torpaqlarımızda hüquq olimpiadası keçirmişdir

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi gənclərin hüquqi tərbiyəsinin yüksəldilməsinə, onların hüquqi dövlət quruculuğunda fəal iştiraklarına, Konstitusiya əsaslarının və prinsiplərinin daha da dərinlən öyrənilməsinə daim diqqət yetirir.

Bu baxımdan, Konstitusiya Məhkəməsi ənənəvi olaraq, hər il Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində Konstitusiya Günü münasibətilə hüquq olimpiadası keçirir.

Həmin tədbirlər daha öncə Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Bakı, Gəncə və Sumqayıt şəhərlərində, Lənkəran, Masallı, Astara, Lerik, Quba, Qusar, Xaçmaz, Şabran, Şəki, Qax, Zaqatala, Balakən, Şəmkir, Tovuz, Ağstafa, Qazax, Qəbələ, İsmayıllı, Şamaxı və Oğuz rayonlarının ali və orta

təhsil müəssisələrinin tələbə və şagirdləri arasında keçirilərək, onların hüquq sahəsində biliklərinin inkişafına və hüquqi tərbiyəsinin yüksəldilməsinə xidmət etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Rəşadətli Azərbaycan Ordusu tərəfindən işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda təhsilin inkişafı ilə bağlı görülən tədbirlər xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyi üçün cari ilin 14-18 oktyabr tarixlərində Konstitusiya Məhkəməsi bu il Qarabağda - işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda Elm və Təhsil, Gənclər və İdman Nazirlikləri ilə birlikdə Xankəndi şəhərində yerləşən Qarabağ Universitetinin tələbələri, habelə Xankəndi və Şuşa şəhərləri, Füzuli, Laçın, Zəngilan və Xocalı rayonlarının orta təhsil müəssisələrinin yuxarı sinif şagirdləri arasında “Zəfər çalmış dövlətin Əsas Qanunu” mövzusunda Hüquq olimpiadası keçirmişdir.

Oktyabrın 17-də Qarabağ Universitetində keçirilən hüquq olimpiadasının qaliblərinin mükafatlandırılma tədbirində Dövlət Himni səsləndirilib və daha sonra şəhidlərin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Tədbirdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Aparatının şöbə müdiri Dürdanə Məmmədova Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin olimpiada iştirakçılarına təbrik müraciətini çatdırmışdır.

Daha sonra olimpiada haqqında geniş məlumat verilərək Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən gənclər arasında konstitusiya dəyərlərinin təbliği məqsədilə ənənəvi olaraq olimpiadaların təşkil olunması, maarifləndirmə işlərinin aparılması qeyd edilmişdir.

Tədbirdə çıxış edən Qarabağ Universitetinin rektoru Şahin Bayramov geniş nitq söyləyərək, əsas Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan hüquqi dövlət quruculuğu və gənclərin hüquqi dünya görüşlərinin artırılmasının vacibliyini vurğulayıb.

Rektor belə ictimai faydalı və həvəsləndirici təşəbbüs üçün Konstitusiya Məhkəməsinə təşəkkürünü bildirərək olimpiada qaliblərini təbrik edib.

Xankəndi şəhəri Nizami Gəncəvi adına 4 nömrəli tam orta məktəbin direktoru Cəmilə Əhmədova çıxışında Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hələ illər əvvəl keçirdiyi ilk olimpiadaların birində iştirak etdiyini qeyd etmiş, hazırki olimpiadanın isə məhz azad edilmiş Qarabağda reallaşması ilə əlaqədar olan sevinci ilə paylaşaraq Konstitusiya Məhkəməsinə minnətdarlığını bildirmişdir.

Yekunda Qarabağ Universitetinin tələbələri, Xankəndi və Şuşa şəhərlərinin, Füzuli, Laçın, Zəngilan və Xocalı rayonlarının məktəblərində keçirilən olimpiada üzrə ümumilikdə 70 nəfər fərqləndirilərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin diplomları və müxtəlif hədiyyələrlə təltif olunmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsində Zəfər Günü qeyd edilib

Noyabrın 7-də Konstitusiya Məhkəməsində Zəfər Günü ilə bağlı tədbir keçirilib.

Tədbirdən öncə Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi İkinci Şəhidlər xiyabanında ölkəmizin müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olan Vətən övladlarının xatirəsini ehtiramla yad edərək, məzarları üzərinə gül dəstələri düzüblər.

Daha sonra Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Zəfər Günü münasibətilə keçirilən tədbirdə vurğulamışdır ki, 8 noyabr – xalqımızın milli qürur günü, tarixi ədalətin və beynəlxalq hüququn tən-tənəsi, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin bərpası günü kimi zəngin tariximizə əbədi həkk olunmuşdur.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin böyük arzusu işğal altında olan torpaqlarımızın azad edilməsi, ərazi bütövlüyümüzün bərpası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin mükəmməl diplomatiyası, strateji düşüncəsi, xalqımızın əzmi və iradəsi, dövlətin iqtisadi gücü, müasir ordu quruculuğu və xalq-iqtidar birliyi sayəsində reallaşdı.

Bildirildi ki, Müzəffər Ali Baş Komandanın yenilməz iradəsinin və böyük sərkərdəlik məharətinin, Rəşadətli Azərbaycan Ordusunun yüksək döyüş ruhunun, mənəvi-psixoloji hazırlığının və peşəkarlığının nümunəsi olan 8 noyabr Qələbəsi ilə torpaqlarımızın uzun illər davam edən işğalına son qoyuldu və xalqımız qalib, məğrur xalqa çevrildi. Milli həmrəyliyi-

mizin təcəssümü olan bu böyük qalibiyyət sayəsində ədalət və beynəlxalq hüquq bərpa olundu, xalqımız öz tarixi missiyasını şərəflə yerinə yetirdi.

Sədr qeyd etdi ki, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın konstitusiya quruluşunun bərpa edilməsi məqsədilə 2023-cü ilin sentyabr ayında Qarabağda həyata keçirilən lokal antiterror tədbirləri dövlətimizin suverenliyini ölkəmizin bütün ərazisində tam təmin etdi. Antiterror əməliyyatının cəmi bir gün ərzində bütün hədəflər üzrə reallaşdırılması və uğurla başa çatdırılması Qarabağ Zəfərinin davamı, prosesin məntiqi sonluğu, dövlətimizin qəti qələbəsidir. Böyük siyasi iradənin, milli birliyin, güclü ordunun uğurları nəticəsində Dövlət Bayrağımız qürurla işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda - Azərbaycanın suveren ərazisində dalğalanır.

Bu gün Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə tam bərpa edilib və həmin torpaqların azad olunması həm də vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının bərpasının təminatıdır.

Daha sonra qeyd edildi ki, dövlət başçısının işğaldan azad olunmuş şəhər və rayonlara mütəmadi səfərləri, həmin ərazilərə yeni həyatın qayıtması xalqımız tərəfindən böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılanır və hər bir Azərbaycan vətəndaşında haqlı qürur hissi oyadır.

Respublikamızda güclü sosial siyasət aparılmaqla insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün çox böyük işlər görülür. Azad edilmiş ərazilərdə dövlətimizin başçısının göstərişinə əsasən Böyük Qayıdış Proqramının uğurlu icrası çərçivəsində genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri həyata keçirilir, soydaşlarımız mərhələli şəkildə doğma yurd-yuvalarına qayıdırlar. Həmin ərazilərdə infrastruktur obyektləri ilə yanaşı, yaşayış komplekslərinin, inzibati binaların, məktəb və xəstəxanaların təməli qoyulur, qısa müddətdə tikilib istifadəyə verilir. Bu bərpa-quruculuq işləri bütün dünyaya Azərbaycanın gücünü, Prezidentimizin möhkəm iradəsini, yüksək idarəçilik məharətini, qurub-yaratmaq əzmini nümayiş etdirir.

Sədr xüsusi vurğuladı ki, Vətən müharibəsi iştirakçıları, qazilər və şəhid ailələrinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə dövlət tərəfindən daim xüsusi diqqət və həssaslıqla bir sıra layihələr icra olunur. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın tapşırığı ilə şəhid ailələrinin və müharibə iştirakçılarının rifahının yaxşılaşdırılması üçün mütəmadi olaraq genişmiqyaslı sosial dəstək tədbirləri görülür, qazilərin sağlamlığına qovuşması üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə edilir.

Qeyd edildi ki, son illər bütün sahələrdə uğurlar qazanan, Cənubi Qafqazın lider dövləti kimi Azərbaycan bir sıra qlobal xarakterli mütəbər tədbirləri yüksək səviyyədə təşkil edən ölkəyə çevrilmişdir. Bu ilin noyabrında BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının (COP29) respublikamızda keçirilməsi yüksək etimadın və inamın növbəti göstəricisi, eyni zamanda, Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla formalaşdırılmış uğurlu əməkdaşlığın nəticəsi və ölkəmizin növbəti uğurudur.

Fərhad Abdullayev bildirib ki, ölkəmiz bütün dünyaya öz siyasi və hərbi gücünü nümayiş etdirdi. Hazırda bütün dünya Azərbaycanın Qələbəsini və onun regional liderliyini qəbul edir. Bu gün məğrur xalqımız şanlı Zəfəri ilə fəxr edir, qürur duyur və bu Qələbənin əbədiləşdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü, prinsipial addımlar atır. Bu şanlı tarixi qələbənin böyük əhəmiyyəti və əvəzolunmaz yeri dünya azərbaycanlıları tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndiriləcək və heç vaxt unudulmayacaq.

Tədbirin sonunda Fərhad Abdullayev Zəfər günü Günü, həmçinin qarşıdan gələn Dövlət Bayrağı Günü və Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Günü münasibətilə məhkəmənin kollektivini təbrik etmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Ulu Öndər Heydər Əliyevin xatirəsini yad edib

Noyabrın 11-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 29-cu ildönümü münasibətilə Konstitusiya Məhkəməsinin rəh-

bərliyi və kollektivi Fəxri xiyabana gələrək, müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyasının yaradıcısı və müəllifi Ulu Öndərin məzarını ziyarət edib, xatirəsi dərin hörmət və ehtiramla yad olunub, abidəsi önünə gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla anılıb, məzarı üzərinə tər çiçəklər düzülüb.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Mətbuat Xidmətinin Məlumatı

Müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, dünya şöhrətli siyasi xadim, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin vəfatından 21 il keçir.

Dekabrın 12-də Ulu Öndər Heydər Əliyevin anım günü ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri, hakimləri və Aparatın məsul əməkdaşları Fəxri xiyabana gələrək, Ulu Öndər Heydər Əliyevin xatirəsini böyük hörmət və ehtiramla yad edib, abidəsi önünə gül dəstələri qoyublar.

Daha sonra Ulu Öndərin ömür-gün yoldaşı, görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi anılıb, məzarı üzərinə gül dəstələri düzülüb.

GÖRÜŞLƏR

Konstitusiya Məhkəməsində İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının nümayəndələri ilə görüş keçirilib

Oktyabrın 3-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində ölkəmizdə səfərdə olan İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Müstəqil Daimi İnsan Hüquqları Komissiyası (İƏT MDİHK) katibliyinin icraçı direktoru professor Nura bint Zaid Al-Raşoudun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüş keçirilib.

Görüşdə Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev rəhbərlik etdiyi qurumun fəaliyyəti barədə geniş məlumat verərək qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv olan İslam Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Məhkəmələrinin Konfransı çərçivəsində bir çox ölkələrin Konstitusiya məhkəmələri ilə əməkdaşlıq edir.

44 günlük Vətən müharibəsindən bəhs edilərək, vurğulanıb ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi bərpa edilib.

İƏT MDİHK katibliyinin icraçı direktoru, professor Nura bint Zaid Al-Raşoud qeyd edib ki, səfərin məqsədi Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin (ombudsmanın) təşəbbüsü ilə keçirilən Beynəlxalq Bakı Forumunda iştirak etmək, habelə beynəlxalq əlaqələrin qurulması və əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsidir.

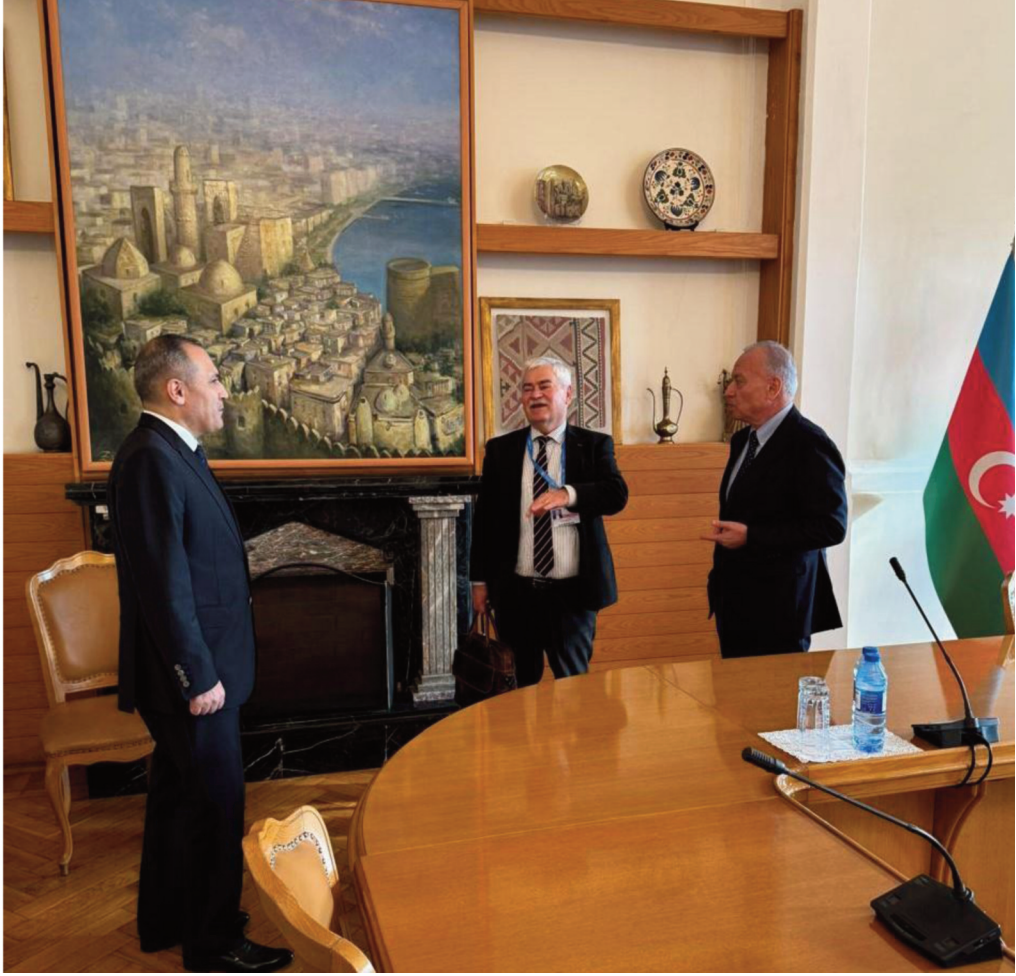
Sədr konstitusiya hüquqlarının təmin edilməsi sahəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi ilə Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (ombudsman) arasında səmərəli əməkdaşlığı xüsusi qeyd etmişdir.

Fərhad Abdullayev 2021-ci il sentyabrın 23-25-də İƏT MDİHK nümayəndə heyətinin Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş tarixi və əzəli torpaqlarına səfər edərək faktaraşdırma missiyasının həyata keçirməsi ilə bağlı tərtib olunmuş məruzəni yüksək qiymətləndirib.

Tərəflər arasında geniş fikir mübadiləsi aparılaraq beynəlxalq hüquqi əməkdaşlıq məsələlərinə toxunulmuşdur.

Görüşdə, həmçinin İƏT MDİHK katibliyinin icraçı direktorunun müavini Javed Saqlain, Konstitusiya Məhkəməsinin sədr müavini, Aparatın məsul əməkdaşları və Ombudsman Aparatının rəhbəri iştirak etmişdir.

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsində
Belçika Krallığının Konstitusiya Məhkəməsinin sədri
Lük Lavrysen ilə görüş keçirilib**

Noyabrın 16-da Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) çərçivəsində keçirilən məhkəmə seminarında iştirak etmək üçün Bakı şəhərinə səfər edən Belçika Krallığının Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Lük Lavrysen ilə görüş keçirib.

Sədr Fərhad Abdullayev Bakıda keçirilən genişmiqyaslı tədbirin bütün dünya ölkələri üçün əhəmiyyətini qeyd etmişdir. Fərhad Abdullayev

Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti haqqında məlumat verərək, iki ölkə arasında məhkəmə-hüquq əməkdaşlığın vacibliyini qeyd etmiş ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sahəsində aparılan islahatlar, həmçinin insan hüquqlarının təmin olunması sahəsində məhkəmələrin qarşısında duran vəzifələrin əhəmiyyətini vurğulamışdır. Görüşdə Konstitusiya Məhkəmələrinin məhkəmə təcrübəsində ətraf mühitin qorunması ilə bağlı qərarlar barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Lük Lavrysen Azərbaycanın COP-29-a ev sahibliyi etməsini yüksək qiymətləndirib.

O, gələcəkdə də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi ilə əməkdaşlığın faydalı olacağına ümid etdiyini və qarşılıqlı əlaqələrin inkişafında maraqlı olduğunu vurğulamışdır.

Görüşün sonunda qonaqlar Konstitusiya Məhkəməsinin binası ilə tanış olublar və xatirə şəkilləri çəkdiriblər.

SƏFƏRLƏR

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri İstanbulda beynəlxalq konfransda iştirak edib

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti beynəlxalq konfransda iştirak etmək üçün oktyabrın 14 – də İstanbul şəhərində səfərdə olub.

Beynəlxalq konfrans “İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin və Türkiyə Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları işığında miqrasiya və insan hüquqları” mövzusunda keçirilib. Konfransda Türkiyə Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədr və hakimləri, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimləri, bir sıra Avropa dövlətlərinin Konstitusiya məhkəmələrinin, Türkiyənin dövlət orqanlarının rəhbərləri və nümayəndələri iştirak etmişlər.

Konfransın praktiki hissəsində Miqrasiya və İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası, Konstitusiya

Məhkəməsinin deportasiya məsələləri üzrə məhkəmə təcrübəsi, Avropa Konvensiyası çərçivəsində miqrant uşaqların müdafiəsi, eləcə də digər mövzulara dair məruzələr dinlənilib, müzakirələr aparılmışdır.

Tədbirdə Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev məruzə ilə çıxış edib, respublikamızın 30 ildən artıq üzləşdiyi qaçqın və məcburi köçkün problemini iştirakçıların diqqətinə çatdırıb, 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan tarixi Zəfər nəticəsində Azərbaycan Respublikasının dövlət suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün tam bərpa edildiyini, bununla da həmin şəxslərin pozulmuş bir sıra konstitusion hüquqlarının bərpa edildiyini vurğulayıb.

F.Abdullayev planetimizin üzləşdiyi ən böyük problemlərdən birinin qlobal iqlim dəyişmələri olduğunu bildirib, cari ilin noyabrında BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) Azərbaycanın ev sahibliyi edəcəyini tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırıb.

Səfər çərçivəsində Türkiyənin Konstitusiya Məhkəməsinin sədr və hakimləri ilə məhkəmə hüquq sahəsində fikir mübadiləsi aparılıb.

Redaktorlar:

Tələt Binnətzadə
Nigar Yusubova
Cəmilə Məmmədova
Günəl Kərimova-Səmədova
Ellada Məhəmmədova
Kamran Yusifov
Fidan Əlixanova
Murad Yusifzadə
Orxan Rzayev
Xumar Bəşirova
Nigar Həmidova
Xəyalə Əfəndiyeva